

Засновник: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Видається з 01.01.1998 р. Виходить двічі на місяць. **Головний редактор** В. Горовий, д-р іст. наук, проф., заст. гендиректора НБУВ. **Редакційна колегія:** М. Закіров (заст. голов. ред.), канд. іст. наук, заввідділу політологічного аналізу, Л. Чуприна, канд. наук із соц. комунікацій, заввідділу оперативної інформації, Т. Дубас, заввідділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів. Комп'ютерний дизайн: Г. Булахова. **Адреса редакції:** НБУВ, Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна. Тел. (044)524-25-48, (044)525-61-03. E-mail: siaz2014@ukr.net, www.nbuv.gov.ua. Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Україна: події, факти, коментарі

Інформаційно-аналітичний журнал

№ 8 2018

ЗМІСТ

Коротко про головне

Президент: Україна як ніколи близько до появи помісної православної церкви.....3

Аналітика

Політичні акценти

Тарасенко Н.

Саміт «великої сімки» в Канаді за участі України: проблематика й результати.....5

Потіха А.

Візит Президента України П. Порошенка в Німеччину в оцінках експертів і політиків 12

Якименко Ю.

Итоги работы правительства и дальнейшие перспективы в оценках политиков и экспертов.....19

Рудь І.

XI Київський безпековий форум: основні тези, прогнози й оцінки учасників.....24

Дем'яненко М. Парламентські вибори в Угорщині в контексті взаємовідносин з ЄС і Україною.....	29
---	-----------

Економічний ракурс

Рябоконт А. Перспективы проекта «Северный поток-2» и украинской газотранспортной системы в отражении зарубежных и украинских СМИ.....	35
---	-----------

Наука – суспільству

До 100-річчя НАН України

Основні напрями діяльності НАН України.....	44
Сучасні дослідження та розробки академічної науки.....	47
Наукові видання НАН України.....	50
Міжнародне співробітництво у галузі науки і освіти.....	52
Діяльність науково–дослідних установ.....	54
Практичні впровадження науково–дослідних і проектно–технічних напрацювань.....	55
Нагороди та відзнаки.....	56
Здобутки української археології.....	59
Наука і влада.....	62

До 100-річчя Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Чуприна Л. Аналітичні підрозділи бібліотеки в системі стратегічних комунікацій.....	63
---	-----------

До уваги держслужбовця

Тарасенко Н. Інформаційний консалтинг (Список літератури з фондів НБУВ і електронних ресурсів (1999–2017 рр.) (Закінчення. Початок у № 7)	70
---	-----------

Коротко про головне

Президент: «Україна як ніколи близько до появи помісної православної церкви»

Президент П. Порошенко провів зустріч із головами фракцій у Верховній Раді України й закликав їх підтримати звернення до Вселенського патріарха Варфоломія I про надання українській церкві томосу про автокефалію (декрет, послання в деяких важливих питаннях церковного устрою, у тому числі офіційного проголошення автономії в управлінні або автокефалії. – Прим. ред.).

«Я хочу звернутися до вас, колеги народні депутати, з проханням підтримати це звернення. І хочу звернутися до українського народу, бо вибір і рішення також за вами – підтримати ієрархів, підтримати Президента, підтримати парламент і набути єдину помісну православну українську церкву. Вірю, що це, з Божою допомогою, відбудеться, – сказав П. Порошенко. – Ми зустрічаємося невдовзі після світлого Воскресіння Христового. Цей день в Україні зветься Великоднем. І в ці великодні свята кажуть, що небо відкрите для прагнень і побажань віруючих. І я маю велику надію на те, що ми маємо унікальний шанс, щоб здійснилася мрія поколінь українців».

Президент зауважив, що у ніч перед Великоднем відвідав храми різних конфесій. Крім великої радості від світлого Воскресіння Христового, віряни демонстрували надію – надію на те, що врешті-решт Україна отримає єдину помісну православну українську церкву. «Я не можу сказати, що ця надія виникла зараз, бо цією надією українці жили всі роки, в тому числі і 26 років із дня здобуття незалежності», – додав він.

П. Порошенко також нагадав, що під час своєї передвиборної кампанії, а також два роки тому в липні 2016 р. у зверненні з нагоди 1028-річчя хрещення Русі-України, яке ми прийняли від нашої константинопольської матері-церкви, прагнув і просив, щоб ці мрії українських віруючих нарешті здійснилися.

Глава держави зазначив, що після Великодня, у понеділок, відбув до Стамбула, де, крім світських зустрічей з президентом Туреччини, міністром закордонних справ, відбулася зустріч із Вселенським патріархом Варфоломієм та членами Синоду. «Я можу вам наголосити дуже приємну новину, що на сьогодні Україна як ніколи близько до появи власної автокефальної помісної православної церкви. Це засвідчить не лише позиція Вселенського патріарха, а й членів Синоду», – підкреслив Президент.

Він зауважив, що не може поки що відкрити всі деталі цієї зустрічі, але є абсолютно необхідні, ключові елементи, які мають забезпечити цей процес. За словами Президента, першою такою умовою є звернення церковних ієрархів. Він повідомив, що вже провів ряд зустрічей з представниками духовенства. Святіший Патріарх Київський і всієї Руси-України Філарет

передав главі держави відповідне звернення з підписами всіх єпископів Української православної церкви Київського патріархату, які засвідчили (підтримку. – Прим. ред.) щодо надання томосу новій Українській православної автокефальній церкві. «Усі до єдиного», – підкреслив глава держави.

Він також повідомив, що мав зустріч з митрополитом Київським і всієї України Макарієм, предстоятелем Української автокефальної православної церкви і його поінформували про результати Архієрейського собору УАПЦ: «Усі без виключення архієпископи УАПЦ підписали звернення до Вселенського патріарха і звернення до Президента».

Крім того, П. Порошенко зазначив, що єпископи інших церков підписали або розглядають можливість підписання звернення до Вселенського патріарха Варфоломія I щодо надання томосу на автокефалію *(Офіційне інтернет-представництво Президента України (<http://www.president.gov.ua>). – 2018. – 17.04).*

Прийнято Постанову «Про підтримку звернення Президента України до Вселенського патріарха Варфоломія про надання томосу про автокефалію православної церкви в Україні»

З огляду на звернення Верховної Ради України до Його Всесвятості Варфоломія, архієпископа Константинополя і Нового Риму, Вселенського патріарха щодо надання автокефалії православної церкві в Україні, затверджене Постановою Верховної Ради України № 1422-VIII від 16 червня 2016 р., підтримуючи важливість надання томосу про автокефалію православної церкви в Україні, на основі якого вона зможе посісти належне місце в родині помісних православних церков, Верховна Рада України підтримала звернення Президента України до Вселенського патріарха Варфоломія про надання томосу про автокефалію православної церкви в Україні. Проект Постанови зареєстровано за № 8284.

Президент України П. Порошенко в заключному слові привітав народних депутатів «з прийняттям мудрого рішення».

Він наголосив на тому, що наріжним камнем передвиборної кампанії Президента України, так само як і народних депутатів, було створення єдиної помісної Української православної церкви *(Офіційний веб-портал Верховної Ради України (<http://rada.gov.ua>). – 2018. – 19.04).*

Президент: «Отримання Українською православною церквою томосу про автокефалію викличе величезний підйом національного духу»

«Я абсолютно переконаний, що рішення про отримання Українською православною церквою томосу про автокефалію викличе величезний підйом українського національного духу. Ми маємо всі відповідально діяти для того,

щоб це відбулося», – сказав Президент П. Порошенко під час участі в програмі «Свобода слова» на телеканалі ICTV.

Президент наголосив, що у справі підтримки створення української помісної православної церкви потрібні три речі: «Єдність задля побудови незалежної суверенної Української держави, ключовим елементом якої є православна церква. Друге – рішучість і боротьба за створення цієї церкви. І третє і найголовніше – молитва до Бога, щоб Господь Бог послав нам і помісну церкву, і Божу благодать. Бо коли втрачена віра – точно нічого не буде. А коли ми усі повірили, що це можливо, повірять усі навколо і в усьому світі. Ми дуже близько зараз підійшли до цієї історичної миті».

При цьому він зауважив, що рішення поки не прийнято. «Так, ми зробили все, що від нас залежить, але треба зробити навіть більше. Бо це не церковне питання. Це не просто державне питання. Це історична подія, коли в Україну за багато сотень років повернеться своя власна церква», – сказав Президент.

За його словами, «державна нарешті отримає надзвичайно важливий елемент державності, незалежності» (*Офіційне інтернет-представництво Президента України (<http://www.president.gov.ua>). – 2018. – 24.04*).

Аналітика

Політичні акценти

Н. Тарасенко, мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Саміт «великої сімки» в Канаді за участі України: проблематика й результати

22 квітня в Торонто (Канада) відбулася зустріч міністрів закордонних справ країн «великої сімки» (G7), на яку вперше запросили представника України – главу МЗС П. Клімкіна. Прямий діалог з Києвом на рівні «великої сімки» засвідчив сприйняття найрозвинутішими країнами світу ролі України в питанні загальноєвропейської і світової безпеки й усвідомлення ними необхідності вироблення єдиної позиції щодо протистояння викликам зовнішньої політики РФ у Східноєвропейському регіоні. До цього найрозвинутіші країни світу вже збирали керівників своїх зовнішньополітичних відомств через Україну в 1994 р. Тоді зустріч відбулася в канадському Вінніпезі й послужила поштовхом для укладення декларації про особливе партнерство між Україною та Канадою. Але в повноцінних заходах G7 українські представники поки що особистої участі не брали – П. Клімкін став першим.

Нинішнє запрошення представника України на зустріч міністрів країн G7 було знову ж таки ініційовано Канадою, яка у 2018 р. головує у «великій

сімці» та є одним з головних і послідовних союзників Києва щодо зовнішньої підтримки й стимулювання українських реформ. «Це промовистий жест, – зазначив посол України в Канаді А. Шевченко. – Ми вдячні Канаді за відповідальне лідерство в протидії російській агресії і вдячні всім партнерам з G7 за односпайну й солідарну підтримку. Так роблять справжні друзі й далекоглядні партнери».

«Прийшов час серйозних, стратегічних рішень щодо України, Росії і щодо того, як розвернути світ до миру і міжнародного порядку. Ми раді, що Україна зможе приєднатися до цієї важкої, але критично необхідної розмови, і розраховуємо зробити цінний внесок у майбутні спільні рішення», – заявив посол (URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/04/9/7080121>).

Зустріч глави МЗС України П. Клімкіна з міністрами закордонних справ «великої сімки» відбувалася у форматі outreach session, тобто ознайомчої сесії, на якій обговорювалися питання безпеки й протистояння викликам гібридної агресії Росії, відновлення суверенітету та кордонів Української держави.

Напередодні поїздки П. Клімкіна в Торонто експерти висловили свої очікування щодо питань, які обговорюватимуться за участі українського міністра членами «великої сімки».

Політичний експерт Р. Бортник припустив, що за запрошення свого міністра на засідання глав МЗС країн «великої сімки» Україна має бути «вдячна» Росії. «“Велика сімка” зараз на межі чергового загострення з РФ, і тут важливий український контекст. Тому ключовою буде тема відносин з РФ і роль у них України, – прогнозував експерт. – Але, звісно, до нас будуть і претензії. Найімовірніше, їх висловлять окремо, у приватному порядку, і торкнуться вони запуску Антикорупційного суду і скасування декларації для громадських працівників-антикорупціонерів» (URL: <https://ukr.segodnya.ua/politics/ukraina-v-g7-ukraincam-svetyat-novyuy-sud-i-missiya-oon-1129825.html>).

Натомість політолог В. Фесенко нагадав, що G7 не займається дисциплінарними заходами по відношенню до окремих країн. За його словами, це, скоріше, прерогатива чиновників ЄС і МВФ, а не голів МЗС G7. «Якщо було б навпаки, нас би до G7 викликали щороку, – зазначив В. Фесенко. – Обговорюватимуть насамперед питання миротворчої місії ООН на Донбасі. Це найактуальніша міжнародна тема, що стосується України. І звісно ж торкнуться подальших шляхів врегулювання конфлікту на Сході. Ще одна тема, якої можуть торкнутися на цій зустрічі, – можливе надання пакета фінансової допомоги Україні для прискорення економічного розвитку нашої країни».

Загалом, запрошення представника України на саміт «великої сімки» – дуже важлива подія, переконаний В. Фесенко. «На мій погляд, це дуже важлива подія, тому що таке відбувається вперше. Неформальні зустрічі на полях таких великих самітів в українського Президента вже були. Але так інституційно, щоб запросили – вперше. Запросили не

просто міністра, а запросили уповноваженого представника нашої країни. Це означає, що питання України буде одним з тих, яке буде на порядку денному саміту G7», – підкреслив політолог (URL: <https://prm.ua/ukrayina-na-samiti-g-7-pryamiy-diznavsya-pro-golovni-temi-zustrichi>).

У повідомленні МЗС щодо очікувань України від зустрічі в Торонто зазначалося, що «Україна зацікавлена у продовженні постійної підтримки державами “великої сімки”, зокрема в питаннях протидії російській агресії, що триває, поваги суверенітету й територіальної цілісності нашої держави, деокупації Криму, протидії пропаганді та гібридним загрозам, проблематики енергетичної безпеки, санкцій проти РФ, підтримки реформ в Україні». Також відомо, що Київ планував обговорювати проблему українських політв’язнів, утримуваних в Росії. Зокрема, ідеться про кримського активіста В. Балуха.

Міністр закордонних справ України П. Клімкін анонсував, що основними темами зустрічі глав МЗС країн «великої сімки» в Канаді будуть солідарність з Україною щодо окупованих Криму й Донбасу, а також підтримка українських реформ. Про це він повідомив у Twitter (URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/klimkin-nazval-glavnye-temy-vstrechi-glav-1524222630.html>).

Зустріч глав МЗС семи країн – Великої Британії, Німеччини, Італії, Канади, США, Франції та Японії – відбувалася під девізом «Будуючи безпечніший світ». Відповідно до плану заходів, розміщеного на офіційному веб-сайті G7, засідання і двосторонні зустрічі між главами МЗС «великої сімки» відбувалися 22 і 23 квітня, а 23 і 24 квітня – між міністрами з безпеки.

Крім того, 23 квітня відбулося спільне засідання, у якому взяли участь як глави МЗС, так і міністри, які відповідають за питання безпеки. Тематами зустрічей стали глобальні виклики й питання, що мають міжнародне значення. Зокрема, глави МЗС G7 обговорили зусилля щодо денуклеаризації Корейського півострова, взаємовідносини з Росією, Україною, ситуацію в Сирії і Близькосхідному регіоні, а також палестино-ізраїльський конфлікт.

Крім того, міністри торкнулися таких тем, як протидія тероризму, зокрема в кіберпросторі, нерозповсюдження зброї масового ураження. Зустріч міністрів закордонних справ країн G7 ознаменувала перший етап обговорення перелічених питань, що розглядалися напередодні саміту «великої сімки», який відбудеться в червні в канадському регіоні Шарлевуа (Квебек).

Перший захід у рамках засідання міністрів закордонних справ країн «великої сімки» – розмова щодо України й Росії – відбувся неформально, вдома в глави МЗС Канади Х. Фріланд. Вона особисто приготувала сніданок і приймала колег у себе на кухні. Зустріч тривала півтори години. Крім міністрів країн G7, на зустрічі була присутня високий представник ЄС з питань зовнішньої політики й політики безпеки Ф. Могеріні.

Українському питанню також присвятили спеціальне засідання (outreach session), що відбулося з участю міністра закордонних справ України П. Клімкіна. Міністри детально розглянули два блоки питань: безпека й підтримка реформ в Україні. Глави зовнішньополітичних відомств обговорювали «питання щодо нових викликів, які несе гібридна російська агресія, необхідності збереження суверенітету та відновлення територіальної цілісності нашої держави, збереження санкційного тиску на Росію, підтримки реформ в Україні», йдеться в повідомленні українського МЗС (URL: <http://mfa.gov.ua/ua/news-feeds/foreign-offices-news/64433-ukrajina-ta-g7-upershe-spilyno-obgovorili-rosijsyku-agresiju>).

Після участі в зустрічі міністрів закордонних справ країн «великої сімки» в Торонто глава МЗС України П. Клімкін розповів, що в розмові «йшлося про підтримку українських реформ, аби Україна стала реальною історією успіху в демократичній спільноті. Є зацікавленість, щоб ми завершили реформи, необхідні для того, аби Україна стала повним членом європейського простору».

Члени «великої сімки», за словами глави українського МЗС, погодилися працювати разом, аби допомогти Україні в протистоянні російській агресії. «Головним підсумком я вбачаю те, що агресію проти України вони розцінюють як агресію проти усього цивілізованого світу. Це було дуже чітко сказано усіма учасниками, а не прозвучало окремою реплікою. Ми також домовилися працювати разом, аби цю агресію відбивати», – зазначив П. Клімкін. Він наголосив на тому, що міністри розуміють, що Росія продовжуватиме дестабілізувати Україну, тож «допомога нашій державі критично важлива для всієї “сімки”».

«Україну сприймають як невід’ємну частину вільного світу, спільного демократичного простору. Наші партнери з “великої сімки” атаку на Україну бачать як атаку на цей вільний, демократичний світ», – підкреслив П. Клімкін.

На зустрічі в Торонто глави МЗС країн G7 підтвердили позицію щодо збереження санкцій проти Росії через її незаконні дії щодо України. Про це йдеться у Twitter канадського Міністерства закордонних справ. «Міністр Фріланд та інші глави МЗС країн G7 підтвердили спільне прагнення порядку, заснованого на нормах міжнародного права, у тому числі з питання територіальної цілісності, – ідеться в повідомленні. – Санкції, накладені на Росію після її неприйнятних дій в Україні, триватимуть» (URL: https://galinfo.com.ua/news/u_g7_i_ne_dumayut_pro_povnennya_rf_do_velykyh_i_trymayut_sanktsii_286088.html).

На полях зустрічі з колегами за G7 у Торонто міністр закордонних справ Німеччини Г. Маас заявив також, що в найближчому майбутньому не бачить можливості повернення до «великої сімки» Росії, яку виключили у 2014 р. «На сьогодні це взагалі не питання. Те, що Росія більше не тут, пов’язане із анексією Криму в порушення міжнародного права», – сказав Г. Маас. Німецький міністр, який нещодавно визнав, що «Росія останнім часом стала

складним партнером», наголосив, що зміна ситуації залежить виключно від Москви.

Країни «великої сімки» вирішили також створити спеціальну робочу групу з вивчення агресивної поведінки Росії. «Ми вирішили створити групу у рамках G7, яка аналізуватиме злостиву поведінку Росії у всіх її проявах: кібервійна, дезінформація, спроби вбивства – будь-що, щоб колективно знайти відповіді», – повідомив міністр закордонних справ Великої Британії Б. Джонсон під час саміту в Торонто. Він наголосив, що Росії наразі дуже добре вдається сіяти розбрат у світовій спільноті. «Нині Росія неймовірно розумно намагається заплутати й посіяти сумнів, поставляючи фейкові новини та “каламутячи воду”. Думаю, для G7 є роль у проясненні нашої колективної позиції щодо злісної поведінки Росії», – прокоментував британський міністр. Б. Джонсон додав, що під час саміту міністрам вдалося загалом «дуже добре поговорити про Росію».

За словами українського міністра, під час зустрічі йшлося також про сприяння «великої сімки» в реформуванні України. «Ми домовилися поміркувати над деякими форматами, як збільшити роль “великої сімки” і щодо відбиття цих загроз, і щодо подальшого сприяння у реформах. Там лунали деякі ідеї, які я поки не можу озвучити, бо вони перебувають на розгляді, але за пару місяців, коли їх опрацюють, мало б бути просування», – зазначив глава української дипломатії.

За його словами, дуже важливою була дружня атмосфера. «Це не була якась формальна розмова з виголошенням заяв, а реальна розмова з турботою про нас, про те, як ми йдемо уперед», – наголосив глава МЗС України.

П. Клімкін повідомив, що під час зустрічі з міністрами закордонних справ країн «великої сімки» порушувалося питання щодо перспектив миротворчої місії на Донбасі. «Обговорюючи формат миротворчої операції, всі погодилися, що ми повинні керуватися логікою, коли спочатку досягається базова безпека (важка зброя має не працювати і суворо контролюватися), потім контроль над окупованими територіями, поліцейський компонент і тільки потім підготовка до виборів», – сказав дипломат.

За його словами, деталі можливої миротворчої місії можна обговорювати, але «концепція, яка зберігає те, що Росія там створила, за визначенням, не прийнятна» (URL: <https://fakty.ictv.ua/ua/ukraine/20180423-krayiny-g7-pidtrymaly-pozytsiyu-ukrayiny-shhodo-myrotvortsiv-na-donbasi>).

Перебуваючи в Торонто, голова МЗС України також провів переговори з іноземними колегами: в. о. державного секретаря США Д. Салліваном, міністром закордонних справ Німеччини Г. Маасом, міністром закордонних справ Великої Британії Б. Джонсоном.

Виконуючий обов'язки держсекретаря США Д. Салліван і міністр закордонних справ України П. Клімкін за результатами зустрічі в Торонто закликали Росію «виконати свої зобов'язання за Мінськими домовленостями в повній мірі і припинити окупацію Криму». Про це повідомила у Twitter

речниця Держдепартаменту Х. Науерт. Також під час зустрічі з П. Клімкіним Д. Салліван «підтвердив беззастережну підтримку суверенітету і територіальної цілісності України перед обличчям російської агресії», повідомила Х. Науерт.

Водночас адміністрація США закликала українську владу посилити імпульс реформування, виконавши насамперед зобов'язання за програмою співробітництва з МВФ. «Виконуючий обов'язки держсекретаря закликав Україну подвоїти зусилля з реформування, а також бути прихильною виконанню програми МВФ, прийнявши законодавство зі створення дійсно незалежного Антикорупційного суду та доведення тарифів на газ до рівня імпортного паритету», – зазначили в Держдепартаменті США за підсумками зустрічі (URL: http://politician.com.ua/publ/vsi_novini/ukrajina/zustrichi_v_toronto_ssha_zapevni_li_ukrajinu_v_pidtrimci_j_zaklikali_posiliti_reformi/2-1-0-1993).

За підсумками зустрічі з міністром закордонних справ Великої Британії Б. Джонсоном П. Клімкін заявив, що Україна домовилася з Великою Британією про розширення двосторонньої співпраці за кількома напрямками. «Ми встигли проговорити те, що будемо розширяти нашу співпрацю зі стратегічних комунікацій та інших питань», – зазначив глава МЗС України. Він додав, що також обговорив можливість розміщення видворених з Росії британських дипломатів в Україні (URL: <https://www.depo.ua/ukr/politics/klimkin-domovivsya-z-britaniyeyu-rozshiriti-spiivpracyu-20180423763569>).

У заяві за підсумками зустрічі в Канаді країни «великої сімки» заявили про готовність розширити санкції проти Росії через окупацію Криму й Донбасу (URL: <https://g7.gc.ca/en/g7-presidency/themes/building-peaceful-secure-world/g7-ministerial-meeting/g7-foreign-ministers-joint-communiqué>). Тривалість економічних санкцій, пов'язаних з Донбасом, чітко стосується повної та незворотньої реалізації Мінських домовленостей Росією. Ці санкції можуть бути скасовані лише тоді, коли Росія справді виконає свої зобов'язання, але ми також готові прийняти додаткові обмежувальні заходи, якщо цього вимагатимуть дії Росії, йдеться в заяві.

Представники країн «великої сімки» також підтвердили невизнання російської анексії Криму й наголосили на відповідальності Росії за війну на Донбасі. «Ми підтверджуємо нашу безперервну підтримку суверенітету, незалежності та територіальної цілісності України в межах її міжнародно визнаних кордонів. Це включає невизнання порушення Росією суверенітету та територіальної цілісності України. Ми засуджуємо погіршення ситуації з правами людини на півострові, порушення та зловживання, які Росія здійснила проти населення в Криму. Ми повністю підтримуємо зусилля ОБСЄ та роботу в нормандському форматі для вирішення конфлікту на Сході України. Ми переконані, що єдиний шлях досягнення сталого вирішення конфлікту – це повне здійснення Мінських домовленостей. Зважаючи на

відповідальність Росії в конфлікті, ми закликаємо Росію негайно стабілізувати ситуацію в галузі безпеки на Донбасі», – заявили члени G7.

Реакцію Росії на заяву глав МЗС країн G7 і верховного представника ЄС із закордонних справ і політики безпеки Ф. Могеріні озвучив міністр закордонних справ РФ С. Лавров. Він вважає, що робота G7, як і її заяви, базується виключно на русофобському підґрунті. Про це повідомляють російські ЗМІ з посиланням на брифінг глави МЗС РФ.

«Що стосується підсумків зустрічі міністрів закордонних справ у Торонто, звичайно, русофобське підґрунтя там очевидне», – зазначив він. Міністр констатував, що «цією русофобською дуже слизькою лінією пішли і ті країни “великої сімки”, які запевняють, що вони не поділяють спроб ізолювати Росію». «Будемо терпляче відстоювати свою позицію, почекаємо, поки наші партнери усвідомлять безвихідність подібної лінії», – сказав С. Лавров (URL: <https://glavcom.ua/news/lavrov-nazvav-zayavi-g7-slizkoju-rusofobijeyu-492036.html>).

Міністр закордонних справ П. Клімкін, коментуючи підсумки зустрічей у форматі G7, підсумував свої враження так: «Україна є частиною демократичної спільноти, трансатлантичного співтовариства». На його переконання, «G7 і демократична спільнота обов’язково будуть разом з нами у всіх подальших зусиллях щодо окупованого Донбасу та Криму, оскільки ми говорили і про ситуацію там, про політичних в’язнів, про страждання наших мирних людей».

Отже, підсумки зустрічі глави українського МЗС з міністрами закордонних справ країн «великої сімки» в Торонто дають підстави стверджувати, що її мета – прийти до спільної позиції західного світу щодо України – досягнута. І хоча головним завданням зустрічі було розроблення плану на саміт глав держав «великої сімки», який відбудеться на початку червня в м. Шарлевуа в канадській провінції Квебек, безпосереднє спілкування П. Клімкіна з главами зовнішньополітичних відомств найвпливовіших держав світу може бути дуже корисним. Тональність зустрічі в Торонто, головні меседжі підсумкової заяви міністрів свідчать про незмінну підтримку України, засудження російської окупації та агресії, продовження санкцій щодо Росії, сприйняття західними партнерами ідеї миротворчої місії як способу вирішення конфлікту на Донбасі. Це дає підстави сподіватися якщо не на прорив, то бодай на істотне просування щодо актуальних для України проблем на саміті G7 у Шарлевуа влітку.

Візит Президента України П. Порошенка в Німеччину в оцінках експертів і політиків

Президент України П. Порошенко 10 квітня здійснив черговий візит до Німеччини, де провів переговори з федеральним президентом Ф.-В. Штайнмайєром, канцлером А. Меркель і міністром закордонних справ Г. Маасом. Зокрема, П. Порошенко обговорив зі своїм німецьким колегою Ф.-В. Штайнмайєром необхідність збереження й можливого посилення режиму санкцій проти Росії. Було висловлено стурбованість через тривалі провокації сепаратистів на Донбасі. П. Порошенко зазначив, що введення миротворців ООН на непідконтрольні Києву території сприятиме стабілізації в регіоні й забезпечить ефективний перехід від режиму постійних російських провокацій до режиму мирного врегулювання. Ф.-В. Штайнмайєр підтримав міжнародні зусилля з мирного врегулювання на Донбасі насамперед у контексті важливості розгортання миротворчого контингенту (URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/3960130-poroshenko-obhovoryv-zi-shtainmaierom-sanktsii-protu-rosii>. 2018. 10.04).

Крім того, президенти обговорили сприяння Німеччини прогресу України на шляху реформ, особливо у сфері децентралізації, медицини й боротьби з корупцією. Вони особливо наголосили на важливості використання газотранспортних можливостей України.

П. Порошенко також зустрівся з міністром закордонних справ Німеччини Г. Маасом, з яким обговорили питання введення миротворців ООН на Донбас. Як інформують ЗМІ, сторони скоординували підходи щодо перспектив розгортання миротворчої місії ООН на окупованій частині Донбасу. Було відзначено принципову важливість того, щоб миротворці ООН охоплювали всю окуповану територію, включаючи українсько-російську ділянку кордону (URL: https://24tv.ua/mirotvortsi_oon_na_donbasi_poroshenko_obgovoriv_initsiativu_i_z_glavoyu_mzs_nimechchini_n950430. 2018. 10.04).

П. Порошенко й Г. Маас наголосили на важливості роботи в нормандському форматі та щодо потреби в продовженні режиму санкцій проти Росії як елемента стримування від агресії й заохочення до справжнього пошуку мирного врегулювання. Окрему увагу вони приділили питанням енергетичної солідарності між Україною і ЄС, а також зміцненню двосторонньої українсько-німецької співпраці, зокрема у сфері посилення кібербезпеки та протидії пропаганді. Глава МЗС Німеччини також наголосив, що його країна продовжить підтримувати Україну та реформи, які держава сьогодні проводить.

Щоправда, журналісти й експерти більше приділили уваги зустрічі П. Порошенка й А. Меркель. Під час цієї зустрічі канцлер Німеччини вкотре зазначила: «На жаль, досі немає сталого миру (на Донбасі. – Прим. авт.). Але ми обговорили досягнення, які вже вдалося реалізувати. Розуміємо, що

потрібно далі співпрацювати заради становлення сталого миру» ([URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/04/10/7080158](https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/04/10/7080158). 2018. 10.04).

А. Меркель запевнила, що разом з Францією Німеччина й надалі працюватиме над вирішенням конфлікту на Донбасі. При цьому вона повідомила, що обговорила реалізацію Мінських домовленостей з президентом РФ В. Путіним. А. Меркель зазначила, що, узявши до уваги занепокоєння України щодо газопроводу «Північний потік-2», у телефонній розмові з президентом Росії вказувала на небезпеку для України цього проекту. «Ми обговорили з президентом РФ цю тему, і я сказала йому, що не може бути ситуації, за якої Україна через “Північний потік-2” не матиме жодного значення як транзитна країна», – зазначила А. Меркель ([URL: https://www.pravda.com.ua/news/2018/04/10/7177247](https://www.pravda.com.ua/news/2018/04/10/7177247). 2018. 10.04).

Вона підкреслила, що транзит газу має стратегічне значення для України, тому, розглядаючи питання будівництва «Північного потоку-2», варто однозначно з'ясувати ситуацію щодо транзиту газу через Україну. А. Меркель визнала, що «Північний потік-2» є не лише економічним, а й політичним проектом.

Проте, як відомо, Німеччина все ж дала дозвіл на будівництво суперечливого газопроводу «Північний потік-2», який передбачає будівництво й роботу двох гілок газопроводу (загальною потужністю 55 млрд куб. м газу на рік) від узбережжя Росії через Балтійське море до Німеччини.

Натомість противники проекту (у тому числі Польща, країни Балтії та Данія) стверджують, що «Північний потік-2» збільшить залежність ЄС від «Газпрому», який уже постачає близько третини об'ємів газу у ЄС.

Як інформують ЗМІ, керівники парламентів Польщі, Литви й Латвії підписали у Вільнюсі лист про те, що газопровід «Північний потік-2» спрямований на енергетичне «узалежнення» держав ЄС від Росії. Раніше цей лист підписали Україна й Молдова. До ініціативи проти «Північного потоку-2» приєдналася також Естонія. Нещодавно в США група з 39 членів сенату від двох партій звернулася до Міністерства фінансів країни та Держдепартаменту з проханням запобігти будівництву російського газопроводу «Північний потік-2».

Президент України П. Порошенко заявив, що певною мірою задоволений запевненнями А. Меркель щодо «Північного потоку-2», і наголосив, що Росія не зможе обійтися без газотранспортної системи України, у тому числі й після 2019 р. За його словами, така ситуація спостерігатиметься й після запуску «Північного потоку-2». «Росія не обійдеться без української газотранспортної системи, у будь-якому разі. Після 2019 р. у тому числі. Друга позиція: “Північний потік-2” є абсолютно політичним проектом. Туди треба вкласти 15–20 млрд, а в нас система готова», – наголосив П. Порошенко ([URL: https://24tv.ua/poroshenko_visloviv_perekonannya_shho_ukrayina_nichogo_ne_vt_ratit_pislya_zapusku_pivnichnogo_potoku_n952608](https://24tv.ua/poroshenko_visloviv_perekonannya_shho_ukrayina_nichogo_ne_vt_ratit_pislya_zapusku_pivnichnogo_potoku_n952608). 2018. 14.04).

За його словами, «Україна готова транспортувати не 70, 80, 90 або 94–97 млрд куб. м газу, які було транспортовано у 2017 р., а 150 млрд куб. м». Тобто будівництво «Північного потоку-2» – викидання на вітер 20 млрд – є абсолютно економічно беззмистовним. «І це я кажу лідерам Європейського Союзу: ви просто робите газ, який ви будете купувати, дорожчим, а свою економіку – неконкурентоздатною. Ви дієте, у цьому випадку, аж ніяк не тільки в інтересах України. Ви дієте в інтересах єдності ЄС і конкурентоздатності ЄС. І я хочу вас запевнити, що мій голос, так само як і голос України дуже добре почуто», – підкреслив П. Порошенко.

Разом з тим Президент України повідомив, що під час зустрічі з канцлером Німеччини А. Меркель і прем'єр-міністром Данії Л. Лекке Расмуссеном було домовлено, що проект «Північний потік-2» має бути реалізовано лише з урахуванням інтересів України. «Як саме інтереси України буде враховано? Це можуть бути різні варіанти: починаючи від того, що Україні буде гарантовано не зниження обсягу транзиту», – зазначив П. Порошенко.

В Адміністрації Президента України вважають вдалим візит П. Порошенка до Федеративної Республіки Німеччина, який відбувся на тлі впровадження нових економічних санкцій США щодо РФ. Про це заявив речник Президента С. Цеголко. «На фоні фінансового обвалу в Москві вдалий візит до Берліна. Переговори з канцлером, президентом Німеччини і спікером бундестагу засвідчили, що Україна – особливий партнер, на якого тут покладають великі надії. Німеччина готова до продовження санкцій проти Росії, тут підтримують ідею українського Президента щодо миротворців ООН і знають ціну російським словам», – наголосив С. Цеголко (URL:

https://zik.ua/news/2018/04/10/v_administratsii_prezydenta_pidbyly_pidsumky_vizytu_poroshenka_do_1302105. 2018. 10.04).

За його словами, найважливішою заявою канцлера Німеччини А. Меркель стало твердження про те, що Україна не повинна втратити статусу транзитера газу – це теж сигнал для Кремля. «Ще одним дзвіночком повинні стати травневі переговори в Аахені. Вони, як було проанонсовано, відбудуться між П. Порошенком, Макроном і Меркель. Але без Путіна», – зазначив прес-секретар Президента.

У свою чергу, у «Нафтогазі» назвали «хорошою новиною» те, що канцлер Німеччини А. Меркель уперше публічно визнала наявність політичної складової в проекті «Північний потік-2», і підкреслила необхідність збереження транзиту територією України. Про це йдеться в заяві «Нафтогазу»: «Сподіваємося, що нова позиція Німеччини допоможе міністрам інших країн ЄС визначитися щодо запропонованих поправок до газової директиви, уже ухвалених Єврокомісією та Європарламентом» (URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/04/10/7177295>. 2018. 10.04).

У заяві також наголошується, що «Північний потік-2» перестають називати суто комерційною справою навіть його традиційні прихильники.

«Він стрімко втрачає кучері ягнятка, з-під яких проступає його справжня сутність: геополітична зброя Кремля, направлена проти Європи», – ідеться в заяві.

Посол України в Німеччині А. Мельник також задоволений перебігом переговорів П. Порошенка з А. Меркель. За його словами, цей візит українського Президента до Німеччини став 12 за три роки. Більше того, П. Порошенко з іноземних лідерів першим приїхав у ФРН після переобрання канцлера А. Меркель і формування нового федерального уряду.

А. Мельник звернув увагу на велику зацікавленість ЗМІ до візиту П. Порошенка в Німеччину. «Прес-конференція Президента П. Порошенко і канцлера ФРН Меркель в Берліні: інтерес ЗМІ просто колосальний. Це теж до питання про так зване Ukraine fatigue (втома від України)», – зазначив А. Мельник.

Політолог Т. Березовець дав високу оцінку візиту П. Порошенка до Німеччини й зазначив, що зустріч Президента України з канцлером Німеччини окреслила пріоритетність України в зовнішній політиці німців. Адже переговори між А. Меркель і П. Порошенком позначили кілька важливих тенденцій. «По-перше, сам факт організації зустрічі одразу після формування четвертого кабінету А. Меркель є важливим сигналом пріоритетності України в зовнішньополітичному порядку ФРН. За дипломатичним протоколом перші тижні роботи нового уряду чітко показують, відносини з якими країнами перебуватимуть у фокусі зовнішньої політики. З цієї точки зору зустріч з Президентом України це ясний сигнал того, що українська повістка перебуває в топ-листі уряду А. Меркель. Нагадаю, перші візити після переобрання А. Меркель здійснила до Франції та Польщі. Тож Україна в цьому ряду виглядає більше ніж знаково», – наголосив Т. Березовець (URL: <https://ukr.segodnya.ua/politics/chetkiy-signal-ukraine-berezovec-obyasnil-vazhnost-vstrechi-poroshenko-i-s-merkel-1129603.html>. 2018. 10.04).

Водночас експерт вважає, що визнання А. Меркель важливості транзиту газу через Україну нічого не означає та не виключено, що Німеччина не захоче блокувати будівництво «Північного потоку-2».

Значна частина експертів вважає, що Німеччина не надто перейматиметься економічними проблемами України. У реальності з питанням врегулювання конфлікту на Сході України Берлін хоче допомогти, але не може, а з альтернативним проектом доставки газу у Європу може допомогти, але не хоче. І візит П. Порошенка не змінив цієї ситуації (URL: <http://ua24ua.net/merkel-ne-pomoshchnik-pochemu-vizit-poroshenko-v-berlin-ne-stal-prorivom>. 2018. 11.04).

Дипломат і політолог О. Волошин узагалі вважає, що від Німеччини не так багато й залежить. «Абсолютно зрозуміло, що не Берлін і, до речі, не Париж вирішують, що буде на Донбасі, а контакти по лінії Вашингтона і Москви, які, між іншим, тривають, незважаючи на зростання напруженості у відносинах», – наголосив экс-спікер МЗС.

Подібну думку висловив і міжнародний експерт А. Кучухідзе, який заявив: «Якщо не йдеться про конкретні кроки, то залишається тільки заявити про прихильність Мінським домовленостям і переговорам у нормандському форматі, що й було зроблено» (URL: <http://ua24ua.net/merkel-ne-pomoshchnik-rochemu-vizit-poroshenko-v-berlin-ne-stal-prorivom>. 2018. 11.04).

Щодо «Північного потоку-2» то, як зазначають експерти, він німцям потрібен для того, щоб там не говорили. «Берлін не суперечить самому собі. Говорячи про збереження транзиту через Україну, німці хочуть мати гарантії поставок російського газу до моменту повноцінного запуску “Північного потоку-2”. Газ піде й далі через українську трубу, але йдеться про те, до якого об’єму скоротиться транзит», – зазначив експерт з питань газу В. Землянський.

За його словами, транзит через Україну після запуску «Північного потоку-2» скоротиться в 10 разів. У Берліні побоюються, що в разі погіршення відносин України й Росії може бути призупинена поставка блакитного палива до Європи через українську ГТС. «Німці й інші європейці, наслуховавшись “гарячих голів” в Україні, думають, як убезпечити себе перш за все, а не про український інтерес», – наголосив В. Землянський.

Натомість постійний представник України при Раді Європи Д. Кулеба сподівається на позитивне рішення для України щодо «Північного потоку-2». При цьому він не відкидає і варіант пріоритетності для Німеччини «Північного потоку-2». За його словами, Німеччина планує зміцнити свої позиції у Європі за рахунок будівництва «Північного потоку-2». Водночас не можна не враховувати варіанта, що Берлін не хоче втрачати «центрове місце у Європі», стаючи осторонь від поставок газу із США. «Німеччина має можливість, м’яко кажучи, істотно зміцнити свої позиції, реалізувавши проект “Північний потік-2”. Зміцнити їх усередині Європи. І хоча А. Меркель особисто є великим прихильником ідеї об’єднаної Європи, Німеччина є локомотивом Європейського Союзу, але й національні інтереси ніхто не скасовував у жодних таких історіях. Тому в боротьбі очевидно, що німці зважають і перспективи, і політичну математику американського проекту, і російської пропозиції, і з якихось, можливо, невідомих нам до кінця причин вони вважають, що російська пропозиція більш приваблива», – наголосив Д. Кулеба (URL: <http://tyzhden.ua/News/212509>. 2018. 17.04).

Він також зазначив, що Україна не боїться порушувати на всіх рівнях питання «Північного потоку-2». Це питання обговорюється, зокрема, і на сесії Генасамблеї Європи у Страсбурзі.

Як зазначив А. Кучухідзе, в Україні ще залишається підтримка Польщі й Балтійських країн, які виступають проти будівництва підводного газопроводу. Розкритикував «Північний потік-2» і президент США Д. Трамп. «Противага Німеччині та іншим лобістам “Північного потоку-2” залишається, так що ще крапку в цьому питанні ставити рано», – вважає експерт.

Проте, на думку експертів, не варто переоцінювати значення чергового візиту Президента України до впливової європейської країни. Як зазначив дипломат, експерт Фонду «Майдан закордонних справ» О. Хара, візит П. Порошенка до Німеччини й зустріч з канцлером А. Меркель це насамперед «звіряння годинників». Але з точки зору досягнення хоча б мінімальних результатів, то їх наразі не можна було очікувати (URL: https://24tv.ua/vid_zustrichi_poroshenka_i_merkel_ne_treba_bulo_ochikuvati_ya_kihos_rezultativ_diplomat_n950980. 2018. 11.04).

За словами експерта, у Німеччині нарешті завершилася тривала коаліція, яка трохи послабила внутрішньополітичні позиції канцлера А. Меркель. Але тепер канцлер може переключитися на зовнішню політику. Зокрема, на нагальні питання з точки зору європейської безпеки – російська агресія. І не лише щодо України, а й у Сирії.

Проте, на думку експерта, мета візиту П. Порошенка полягала в тому, щоб отримати запевнення А. Меркель у підтримці України, зокрема, щодо мінського процесу й домовитися про подальші кроки. Також довести до Німеччини українську позицію: хто порушує так зване перемир'я на Донбасі. «Україні важливо знати, чи не змінилися акценти Берліна, оскільки у складі нової коаліції в бундестазі є надзвичайно проросійська соціал-демократична партія. Але П. Порошенко продовжує повторювати мантру про безальтернативність Мінських домовленостей. І це дає можливість А. Меркель говорити, що позитив є, обстрілів на Донбасі менше. Це такі західні підходи: вишукати найменший позитив у тому, що є. Тому інших результатів візиту не могло бути», – наголосив О. Хара.

У свою чергу політичний експерт Н. Білоус вважає візит П. Порошенка до Німеччини елементом передвиборної кампанії. За її словами, цей візит і переговори з канцлером А. Меркель є формальною подією і пов'язаний з наближенням президентських виборів у 2019 р. (URL: <https://ua.news/ua/politolog-nataliya-bilous-vizit-poroshenka-do-nimechchini-nematime-yakisnogo-praktichnogo-rezultatu>. 2018. 11.04).

На її думку, візит П. Порошенка до Німеччини не матиме істотного практичного результату. Таким чином, Президент України лише демонструє, що докладає зусиль для вирішення економічних питань і конфлікту на Донбасі, хоча насправді обговорюється лише проведення наступних зустрічей. «З точки зору геополітики та міжнародних відносин зустрічі П. Порошенка з А. Меркель та іншими відомими лідерами Європи і США пов'язані з тим, що за рік в Україні відбудуться президентські вибори. Кандидати від різних політичних сил зараз їхатимуть за кордон і проводитимуть телефонні переговори із солідними людьми Європи, США, навіть країн Африки, аби продемонструвати, що вони з ними співпрацюють і займаються розвитком держави. Це такий своєрідний зовнішній праймеріз кандидатів у президенти», – зазначає експерт.

На її думку, у нас склалася погана традиція, що якщо людина планує стати Президентом, то її має підтримувати не народ, а закордонні лідери.

Підтримка іноземцями українських лідерів використовується для «розкручування» міфу й популярності кандидата в передвиборній кампанії. Головна інтрига нинішнього процесу полягає в тому, хто вийде у другий тур і складе конкуренцію П. Порошенку.

Н. Білоус переконана що, «допоки в Україні не відбудуться парламентські вибори і не буде обраний новий Президент, не варто очікувати реального вирішення конфлікту на Донбасі й прогресу в економічних реформах».

Політолог В. Фесенко також вважає, що візит П. Порошенка в Німеччину не розв'яже складних проблем. Тут потрібен час і надзусилля багатьох світових політиків, щоб хоча б наблизити розв'язання ключових проблем. І від одного візиту очікувати багато рішень не варто. «У рамках нормандського формату діалог щодо вирішення конфлікту на Донбасі є дуже повільним. Можливо, будуть якісь зрушення після президентських і парламентських виборів в Україні», – зазначив політолог (URL: http://penta.org.ua/expert_comments/4332. 2018. 11.04).

Він сумнівається, що в найближчому майбутньому можна вирішити питання миротворчої місії. «Утім, навіть якщо шанси малі, це треба обговорити. Сьогодні ми зрозуміли, що прогресу немає. Адже нині Порошенко поспілкувався з Меркель, водночас з'явилася інформація про телефонну розмову канцлера Німеччини і Путіна. У будь-якому разі всі політики працюють у рамках нормандського формату», – наголосив політолог.

За словами В. Фесенка, у нормандському форматі федеральний канцлер Німеччини А. Меркель поводить себе як модератор. «Давно ми не бачили представників нормандського формату разом: президентів П. Порошенка, Е. Макрона, В. Путіна і канцлера А. Меркель. Обіцяють, що це невдовзі станеться, однак перешкодою є загострення відносин Заходу й Росії. Тому через такий конфліктний контекст не слід очікувати на миротворців», – вважає експерт.

Експерти по-різному оцінюють ситуацію, але єдині в одному: процес складний і тривалий. Для розв'язання проблем потрібно багато зусиль і спільних дій. Зустріч П. Порошенка з державними діячами Німеччини є складовою цих зусиль. Щоправда, експерти вважають, що теми врегулювання конфлікту на окупованих територіях, введення миротворчих військ будуть більш жвавіми після завершення президентських і парламентських виборів в Україні.

Итоги работы правительства и дальнейшие перспективы в оценках политиков и экспертов

Накануне второй годовщины назначения В. Гройсмана главой украинского правительства в СМИ, политикуме и экспертной среде возобновилась дискуссия о возможной отставке Премьер-министра, в которой, по слухам, может быть заинтересована, в частности, команда Президента Украины.

Основанием для такой позиции со стороны Администрации Президента и парламентской фракции БПП по отношению к нынешнему главе Кабинета Министров наблюдатели называют дистанцирование последнего от участия в предвыборной кампании П. Порошенко, попытки лавирования между различными группами влияния и стремление сохранить возможности для самостоятельного участия в «большой политике».

Формальным поводом для того, чтобы устранить В. Гройсмана с должности, по мнению наблюдателей, мог стать отчет о работе правительства за минувший год, запланированный на 18 апреля.

Но 16 апреля пресс-служба Верховной Рады сообщила, что отчет о ходе и результатах выполнения Программы деятельности Кабинета Министров Украины в 2017 году будет рассмотрен на заседании Комитета ВР по вопросам экономической политики 20 июня.

20 апреля Премьер-министр выступил в парламенте с докладом об итогах работы Кабмина за последние два года, но, поскольку это выступление не было официальным отчетом правительства, требующим утверждения депутатами, дискуссия об эффективности деятельности правительства и политической подоплеке переноса рассмотрения отчета разгорелась с новой силой.

Такой доклад устроил не всех парламентариев. Представители некоторых фракций настаивали на официальном отчете в соответствии с Регламентом ВР.

Сам В. Гройсман заявил, что готов отчитаться за работу Кабинета Министров в любое время, а «давить» на него разговорами о возможной отставке ни у кого не получится. Он добавил также, что еще в феврале в письменном виде передал отчет в парламент и депутаты могут с ним ознакомиться. «Если кто-то хочет использовать отчет правительства, который мы подали 15 февраля, против нас, то он не должен прятаться за маской какого-то там комбинатора, а выйти и сказать, что я, такой-то, считаю, что вы должны поднять вопрос об отставке правительства, если такой у кого-то есть. Пожалуйста, я готов сегодня ответить и на это», – сказал он (URL: <https://strana.ua/news/136111-premer-ukrainy-vladimir-hrojsman-rasskazal-ob-otchete-pravitelstva-i-otstavke.html>).

Официальной причиной переноса отчета стала командировка председателя Комитета по вопросам экономической политики, заместителя

председателя фракции «Народный фронт» А. Иванчука в США. Сложившаяся ситуация, по мнению некоторых экспертов, стала очередной иллюстрацией перманентного противостояния связки Премьер-министра и НФ с одной стороны и БПП вместе с Администрацией Президента – с другой.

«Опять все узнали секрет Полишинеля, что бывший Премьер Яценюк и нынешний Гройсман держатся друг за друга. Близкий к Яценюку Иванчук подыграл Гройсману, перенеся годовой отчет на лето, когда из-за отпускного настроения Верховной Раде будет не до интриг», – прокомментировал ситуацию политолог К. Бондаренко (URL: <https://strana.ua/articles/analysis/136051-otchet-pravitelstva-hrojsman-pochemu-datu-perenesli-na-ijun.html>).

Некоторые наблюдатели утверждают, что таким образом в Верховной Раде стараются отсрочить отчет главы правительства, поскольку голосов за его утверждение может не хватить, а это грозит В. Гройсману отставкой. В СМИ также напоминают, что в прошлом году за отставку В. Гройсмана по итогам годового отчета высказывалась Ю. Тимошенко, сегодня же недовольство работой Кабмина звучит со стороны АП. «Происходит конкуренция за имиджевые достижения. Впервые это проявилось осенью 2016 г., когда Гройсман решил резко поднять минимальную зарплату», – говорит об отношениях между Президентом и главой правительства политолог В. Фесенко (URL: https://zik.ua/ru/news/2018/04/15/ne_sovsem_kontrolyruemiy_grojsman_luchsh_yu_varyant_chem_poshatnuvshyesya_1305077).

«Президентские амбиции Гройсмана в последнее время проявляются все чаще. Активность правительства постепенно начинает позиционироваться как личные достижения В. Гройсмана, он чаще появляется на телеканалах, вошел во вкус с темой дорог и составляет конкуренцию П. Порошенко в непростом деле перерезания ленточек на вновь построенных объектах в регионах. А озвученный план из 35 “реформаторских” законопроектов – это, вполне возможно, и есть предвыборная программа кандидата в Президенты Гройсмана и его вероятно новой политической силы на выборах в 2019 г.», – пишет политолог К. Бондаренко (URL: <https://strana.ua/articles/123509-hto-oznachajut-obeshchaniya-hrojsmana-pro-vesnu-reform.html>).

«Идеи Гройсмана, начиная от перекраивания таможни, заканчивая приватизацией, регулированием финансовых рынков, выглядят как манифест к началу избирательной кампании. Я не думаю, что он уже принял для себя решение бороться за президентский пост, но при определенных условиях он мог бы составить конкуренцию П. Порошенко. Я думаю, что сейчас, скорее всего, он борется за свой нынешний пост. В окружении Президента все чаще можно услышать мнение, что на избирательный период нужен другой Премьер, более компромиссный, более лояльный и не такой заметный. Например, эту должность мог бы занять С. Кубив или тот же Ю. Луценко.

Проблема Гройсмана в том, что он недостаточно лоялен и в случае надвигающегося поражения Порошенко может сыграть и в свою игру», – считает политолог Р. Бортник. По его словам, сегодня глава правительства расширяет свое информационное и административное влияние, стремясь продемонстрировать политическим элитам, что может быть эффективнее Президента (URL: <https://strana.ua/articles/123509-что-означают-obeshchaniya-hrojsmana-pro-vesnu-reform.html>).

Отметим, что одним из способов ослабления политического влияния В. Гройсмана в последнее время называли подготовку окружением Президента сценария досрочных парламентских выборов. Инициаторы такого сценария исходили из того, что по их итогам представительство в ВР «Народного фронта» могло сократиться, БПП же рассчитывал сохранить численность своей фракции.

Но против этой идеи выступили зарубежные партнеры украинской власти, поскольку досрочные выборы несли угрозу роста политической нестабильности и разрушения хрупкого политического баланса, сложившегося сегодня в стране. Кроме того, как отмечают эксперты, парламентская избирательная кампания перед президентскими выборами, проведенная по старому избирательному законодательству, не представлялась выгодной никому, кроме БПП.

Сегодняшнюю ситуацию с отчетом правительства, которая могла бы привести к отставке Премьер-министра, наблюдатели называют вторым вариантом уменьшения политического веса В. Гройсмана. Но пока осуществление этого сценария пришлось отложить. Отсутствие главы профильного комитета сыграло здесь на руку противникам отставки Премьер-министра. Кроме того, как отмечают наблюдатели, отставка правительства сегодня не выгодна большинству оппозиционных фракций ВР, так как противоречия между Президентом и Премьер-министром ослабляют власть. Тем временем представители «Народного фронта» заявили, что обострение вопроса правительственного отчета – это «политические игры» (URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2018/04/18/7178076>).

«Даже не имея полной поддержки со стороны БПП, который его вообще-то делегировал в правительство, Гройсман как Премьер выстроил отношения с другими формальными и неформальными группами в Верховной Раде. Их достаточно, чтобы сделать отставку пока невозможной», – считает политолог К. Бондаренко (URL: <https://strana.ua/articles/analysis/136051-отчет-правительства-hrojsman-pochemu-datu-perenesli-na-ijun.html>).

Формальные претензии Президента и БПП к правительству, возглавляемому В. Гройсманом, озвучила недавно представитель Президента в парламенте И. Луценко. Это, по ее словам, невыполнение доходной части бюджета за три месяца, отсутствие закона о пенсиях бывшим военнослужащим, а также ситуация с четырьмя министрами. «Естественно, есть вопросы. В частности, это касается закона о пенсиях военнослужащим.

Нас интересует как раз закон, а не постановление. Ведь постановление Кабмина – это временное явление. А нужен закон. Нас также интересует недовыполнение доходной части бюджета за три месяца этого года. Это подвязано к социально-экономическим вопросам и финансированию регионов, медицины и так далее... Что касается кадров, то у нас четыре кандидатуры – и. о. министра. Если Премьер их не назначает, то это персональная ответственность как раз Премьер-министра. Поэтому это тоже один из вопросов, который мы будем поднимать»», – подчеркнула И. Луценко (URL: <https://strana.ua/news/136101-v-bpp-roobeshchali-objazatelno-ustroit-otchet-hrojsmana-.html>).

Характерно также, что представитель Президента в парламенте опровергла наличие противоречий между Президентом и Премьер-министром, а также Президентом и парламентом: «Никаких противостояний или столкновений между Президентом и Премьером нет. Это подтверждают конструктивные реформы. Нет никаких противоречий и между Президентом с парламентом» (URL: <https://strana.ua/news/136101-v-bpp-roobeshchali-objazatelno-ustroit-otchet-hrojsmana-.html>).

По мнению политического эксперта С. Быкова, одна из главных причин перенесения сроков отчета правительства – боязнь критики и неудобных вопросов со стороны оппозиционных сил в парламенте. «Впервые за всю историю Украины мы не видим действительного отчета о проделанной работе команды Премьер-министра, поэтому о работе правительства можно узнать только из решений власти, которые публикуются на госсайте и из рекламных материалов команды Гройсмана. Одна из причин этому – тот факт, что нет существенного результата тех реформ, которые были заявлены Премьер-министром», – заявляет эксперт.

По его мнению, глава правительства опасается критики, которая может испортить его репутацию политика национального масштаба. «Гройсман боится того, что его деятельность будет подвержена критике. Также будет слишком много неудобных вопросов со стороны оппозиционных политиков. Все это может повлиять на его перспективы политика национального масштаба», – считает политолог (URL: <https://nbnews.com.ua/ekonomika/2018/04/16/groisman-boitsia-chto-ego-deiatelnost-za-2-goda-premerstva-bydet-raskritikovana-ekspert>).

Экономист А. Блинов отмечает, что попытка отсрочить отчет может быть продиктована экономической конъюнктурой. «Мы помним обещание правительства рассмотреть по итогам I квартала вопрос о повышении минимальной зарплаты до 4 тыс. 100 грн, уточнить пенсии военным и другим категориям. Но за январь – март доходы госбюджета оказались на 6 % меньше плана на этот период. Общий фонд госбюджета с начала года был недовыполнен по доходам к плану и вовсе на 7,2 %. Получается, правительство не может сейчас увеличить социальные выплаты. Как я понимаю, надеется сделать это в конце года. Чтобы было поменьше вопросов, в команде Премьера, видимо, решили, что и отчет о двухлетии

лучше сделать попозже», – полагает эксперт (URL: <https://strana.ua/articles/analysis/136051-otchet-pravitelstva-hrojsman-pochemu-datu-perenesli-na-ijun.html>).

Как подчеркивает директор Международного института демократий С. Таран, ажиотаж вокруг очередного перенесения отчета правительства подогревается как его противниками, так и провластными парламентскими силами. «Варианты с отставкой Премьер-министра и другими изменениями в Верховной Раде постоянно рассматриваются. Правительство Гройсмана сейчас критикуют все: внепарламентские политические силы, которые хотят отставки Премьера, так как это приведет к преждевременным парламентским выборам; парламентские силы у власти, которые хотели бы изменить некоторые точки влияния; представители оппозиции и т. д. Главный вопрос в том, что все эти стороны не имеют единого решения относительно дальнейших действий после возможной передачи полномочий в руки нового Премьер-министра», – отмечает эксперт.

По его мнению, перенос отчета – это «оттягивание рассмотрения тех политических вызовов, которые стоят перед властью и оппозицией сегодня, но не имеют единого ответа».

Говоря об успехах правительства и его неудачах, С. Таран подчеркивает, что «первая очевидная победа Гройсмана на этой должности – то, что вначале удалось консолидировать большинство в Верховной Раде, и она реально голосовала за принятие важных решений». Вторая победа – удалось начать проводить те реформы, которые очень долго откладывались: «Среди них медицинская реформа, начало пенсионной реформы, а также единая позиция власти относительно того, как должна происходить евроинтеграция Украины. Среди тех вопросов, которые реализовать не удалось – проблема дерегуляции украинской экономики. Так, сегодня мы не можем говорить о значительном преодолении проблемы бедности в Украине», – констатирует С. Таран (URL: <https://golos.ua/i/608611>).

«Самой успешной реформой правительства является сфера местного самоуправления. Бюджеты территориальных общин выглядят здоровыми», – считает эксперт «Реанимационного пакета реформ» А. Ткачук (URL: https://zik.ua/ru/news/2018/04/15/ne_sovsem_kontrolyruemiy_groysman_luchshyy_varyant_chem_poshatnushyeya_1305077).

«Макроэкономическая политика, которую внедряет правительство, выглядит адекватной. Но скорость реформ должна была бы быть гораздо лучше. Мы видим, что политика правительства в плане энергетики часто продиктована, возможно, лоббистскими интересами», – отмечает инвестиционный банкир С. Фурса (URL: https://zik.ua/ru/news/2018/04/15/ne_sovsem_kontrolyruemiy_groysman_luchshyy_varyant_chem_poshatnushyeya_1305077).

По мнению директора Информационно-политического центра «Перспектива» П. Рудякова, позиции Премьер-министра усиливает фактор поддержки олигарха Р. Ахметова и возможное объединение вокруг него

отставных политиков. «У Гройсмана есть запас прочности и фактор Ахметова – это один из весомых аргументов в пользу того, что он уже не легковес и что нужно учитывать его интересы», – отметил политолог. По его словам, сегодня В. Гройсман устраивает Р. Ахметова в качестве Премьер-министра, при этом ближе к выборам возможен старт его личной политической карьеры в качестве главы политической партии. По мнению политолога К. Молчанова, вокруг нынешнего Премьера, в случае его отставки, могут объединиться и другие оппоненты П. Порошенко, уволенные министры и губернаторы. При этом эксперт добавил, что не исключает и возможности альянса В. Гройсмана с лидером «Батьківщини» Ю. Тимошенко (URL: <http://asn.in.ua/ru/news/publishing/157837-pozicii-grojjsmana-premera-usilivaet-faktor-akhmet.html>).

В целом, среди большинства политиков и экспертов распространено мнение, что, как свидетельствуют сегодняшние события, Президент не имеет возможности поставить правительство под свой полный контроль. С приближением выборов его бывшие союзники, вероятно, предпочтут дистанцироваться от возглавляемой им политической силы, теряющей сегодня электоральную поддержку. Такая ситуация может создать предпосылки для инициирования кампании по дискредитации Премьер-министра с требованием его отставки по итогам отчета о работе Кабинета Министров. Но перспективы такой кампании пока не вполне очевидны.

І. Рудь, мол. наук. співроб. ФПУ НБУВ

XI Київський безпековий форум: основні тези, прогнози й оцінки учасників

12–13 квітня в Києві відбувся XI Безпековий форум. У форумі взяли участь провідні політики, дипломати, громадянські активісти, експерти із 35 країн світу. Серед них Президент України П. Порошенко, прем'єр-міністри Литви, Молдови, України, заступник Генерального секретаря НАТО Р. Геттемюллер, а також американські, європейські та українські урядовці, парламентарі.

Понад 60 доповідей обговорили глобальні безпекові тенденції і виклики в сучасних міжнародних відносинах.

Основні теми форуму були присвячені актуальним питанням міжнародної безпеки, російської агресії проти України, інформаційної безпеки, співробітництва Україна – НАТО, Криму й Донбасу, прав людини та безпеки в Чорноморському регіоні.

Щорічний міжнародний захід «Київський безпековий форум» започатковано у 2007 р. Він є платформою для дебатів з найактуальніших питань безпеки у Європі та Чорноморському регіоні. Метою форуму є посилення співробітництва в галузі безпеки між Європейським Союзом і Чорноморським регіоном, підвищення рівня обізнаності про розвиток

безпеки серед ключових гравців (URL: <https://ua.112.ua/golovni-povyni/odynadtsiatyi-kyivskiyi-bezpekoviyi-forum-onlain-transliatsiia-441343.html>. 2018. 13.04).

Цьогорічна робоча тема Київського безпекового форуму: «Регенерація безпеки: план для світу, регіону та України».

Понад 400 міжнародних і українських лідерів, представників політичних, ділових, громадських кіл з понад 20 країн обговорили глобальні безпекові тенденції і виклики в сучасних міжнародних відносинах, а також вагомість України для регіональної та європейської безпеки й демократії, проблеми економічної, інформаційної, енергетичної безпеки, співпраці України з НАТО.

Під час свого виступу на Київському безпековому форумі Президент України П. Порошенко оголосив, що внесе до Верховної Ради законопроект про одностороннє припинення дії окремих положень Договору про дружбу з Росією. Він зазначив, що рішення парламенту стосуватиметься тієї частини документа, у якій дія Договору не сумісна з національними інтересами України й реалізацією права на самооборону. Президент України П. Порошенко також наголосив, що положення Договору про те, що країни «поважають територіальну цілісність і підтверджують непорушність існуючих між ними кордонів», залишаться в силі (URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/pro-shcho-hovoriv-prezident-holovne-z-vistupu-poroshenka-na-kijivskomu-bezpekovomu-forumi-2463695.html>. 2018. 12.04).

Президент України у вітальній промові наголосив, що за 11 років форум перетворився на потужний майданчик, став визнаною у світі широкою платформою для обговорення регіональних безпекових питань і сприймає присутність поважних міжнародних політиків як прояв підтримки України й солідарності з Україною.

«Форум відбувається в особливо тривожний час, – сказав П. Порошенко. – Світ зараз стає на порозі доленосних рішень. На наших очах розгортаються драматичні події у Сирії. Сподіваємося, що вдасться уникнути найгіршого сценарію, але терпіння світу не безмежне. Усі, хто стоїть за цими страшними злочинами, мають понести відповідальність. Бо Росія не просто продовжує глумитися над міжнародним правом, загальноприйнятими цінностями, Росія підбурює, спрямовує, скеровує міжнародний клуб диктаторів, який як клуб божевільних самогубців вирішив кинути виклик усьому цивілізованому світу. І настав час ставитися до цієї поведінки як до серйозних злочинів, що вимагають добре скоординованої, рішучої реакції». Президент зазначив, що холодна війна, розпочата кремлівським агресором, уже триває досить давно. Ця війна вже «перетнула наш поріг, увійшла до наших домівок, у наше життя, в наші електронні мережі». «Нам треба об'єднатися, щоб ефективно протидіяти і захистити державу в цій війні, а невпевненість живитиме апетити наших ворогів», – сказав П. Порошенко й наголосив, що злочини Кремля та російської агресії на Донбасі та в Криму мають бути покарані. «Світ уже визнав і збагнув, що ця боротьба – не

внутрішній конфлікт, а військова агресія, яка стосується всіх», – підкреслив він.

П. Порошенко окреслив декілька конкретних кроків і завдань на найближче майбутнє. По-перше, наголосив Президент, для перемоги потрібні насамперед єдність і солідарність. «Бо, будучи єдиними, ми залишаємося сильними», – сказав він.

По-друге, непорушній і об'єднаний трансатлантичний фронт санкцій. П. Порошенко привітав рішучий крок США – санкції щодо кремлівської верхівки і її оточення. «Щоб змінити поведінку Росії, маємо синхронізувати всі санкції», – сказав Президент, запропонувавши уряду внести пропозиції щодо пакета відповідних заходів.

По-третє, допомога в наданні летальної зброї Україні. «До нас ще навіть не надійшла зброя, а російські танкісти вже відмовляються керувати до нас танки, почувши, що в нас на озброєнні може бути така зброя», – зауважив глава держави.

По-четверте, збереження логіки мінського процесу, встановлення миру. «Шлях до імплементації Мінських домовленостей пролягає через розгортання миротворчої операції ООН на окупованому Донбасі, яка має охопити всю окуповану територію, включаючи неконтрольовану ділянку українсько-російського кордону», – підкреслив Президент.

По-п'яте, зміцнення стійкості щодо гібридної загрози – потоку фейкових новин, інформаційного впливу. П. Порошенко закликав взяти на озброєння нові законодавчі запобіжники, щоб упередити втручання Росії в будь-які вибори як в Україні, так і у Європі.

По-шосте, визначення кордонів ЄС і НАТО. «Кращої нагоди не буде. Україна, Молдова та Грузія належать до західного Альянсу і мають бути його частиною, – заявив Президент. – Щодо НАТО наполягатимемо на програмі посилення можливостей України та Плані дій щодо членства, посилюватимемо секторальну інтеграцію з ЄС – єдиний цифровий ринок, енергетичний союз, шенгенська зона».

П. Порошенко окремо подякував керівництву Литви за ініціативу нового Плану Маршалла. І останнє, підкреслив український Президент, жодного бізнесу з Росією. Першим кроком на цьому шляху стало прийняття Верховною Радою закону про реінтеграцію Донбасу, де на законодавчому рівні визнано російську агресію та право України на самооборону. Президент заявив, що наступним кроком буде внесення до парламенту проекту закону про негайне одностороннє припинення дії окремих положень Договору про дружбу, партнерство та співробітництво Росії в частині, що несумісна з нашим правом на самооборону, передбаченим міжнародним правом. Адже окремі статті Договору (щодо стратегічного партнерства чи двосторонню співпрацю у сфері військово-технічного співробітництва) стали анахронізмами. При цьому Президент зауважив, що не скасовуватимемо весь Договір, а призупинимо дію окремих статей. Положення Договору щодо підтримки суверенітету й територіальної цілісності України залишаються в

силі. П. Порошенко також повідомив, що Україна підготувала пропозиції щодо припинення участі в органах та інституціях СНД, інвентаризації й перегляду всієї договірної та законодавчої бази щодо зобов'язань у рамках СНД.

Звернувся до учасників форуму також і Прем'єр-міністр В. Гройсман. «Насправді світ не став безпечнішим, а загрози стали навіть більшими, ніж рік тому, – сказав він. – Світ ще неадекватно реагує на загрози. Росія, як країна-агресор, нехтує всіма нормами міжнародного права. Тому постає питання про адекватність дій демократичного світу, інакше загроз з кожним роком ставатиме не менше, а більше». Прем'єр навів тривожну статистику: за останній рік у світі скоєно понад 22 тис. терактів і нападів, з них майже 4 тис. на Донбасі. В. Гройсман відзначив роль США, адміністрації Д. Трампа щодо адекватних дій, спрямованих на протидію російській агресії, щодо санкцій, які змушуватимуть Росію рахуватися з цивілізованим світом.

Екс-прем'єр-міністр А. Яценюк відзначив, що історія так розпорядилася, що ми не змогли 100 років тому назад втримати незалежність, втрата незалежності мала катастрофічні наслідки, але ми повернули статус незалежної держави. «Україна повинна бути сильною, – наголосив політик. – ЄС поділяє прагнення України щодо членства у ЄС. НАТО каже, що двері для України відчинені. Слух у мене кращий, аніж зір. Тому хочу зрозуміти: це так чи ні? Думаю, відповідь наших союзників має бути одна: так. ЄС і його цілісність, європейська демократія – під загрозою. І тому ми просимо наших європейських партнерів дуже чіткої перспективи для України».

Голова Комітету Верховної Ради України в закордонних справах Г. Гопко висловила за створення єдиного координаційного органу з питань Донбасу та Криму для того, щоб вирішувати питання звільнення заручників, забезпечення прав вимушених переселенців (URL: https://espresso.tv/news/2018/04/12/kyivskyu_bezpekovyy_forum_2018_onlayn. 2018. 12.04).

На XI Київському безпековому форумі свої заяви щодо сучасної безпекової ситуації у світі зробили й зарубіжні гості.

Так, прем'єр-міністр Молдови П. Філіп висловився за ухвалення спеціального закону для таких територій, як Придністров'я, що свідчитимуть про повагу до територіальної цілісності країни, її реінтеграцію. «Молдова є надійним партнером і підтримуватиме всі зусилля України в подоланні кризи на Донбасі та поверненні Криму, Молдова засуджує незаконну анексію Криму», – запевнив політик.

Міністр внутрішніх справ Туреччини С. Сойлу закликав комплексно оцінювати безпекову ситуацію у світі. «Бо це не просто безпека національних кордонів, – сказав він. – Якщо небезпека виникає в певному регіоні, вона має вплив і на інші регіони, навіть не дуже з ним пов'язані. На жаль, лідери не можуть домовитися за столом політичних переговорів. Глобальні помилки породжують нові помилки, радикальні настрої, тероризм, торгівлю наркотиками».

Прем'єр-міністр Литви С. Свєрняліс прибув на форум після відвідування Авдіївки з тяжкими враженнями й закликав іноземних політиків побувати там. «Те, що бачимо з екранів телебачення, дуже відрізняється від того, що побачиш на власні очі та поспілкуєшся з людьми, – сказав він. – Дуже важко усвідомити, що сьогодні, у XXI ст., у Європі відбувається війна, яку підтримує країна, що є постійним членом Ради Безпеки ООН, яка відкрито порушує міжнародні угоди та домовленості. Відповідь російській агресії має бути консолідованою. Ми повинні допомогти Україні відновити себе». Литовський прем'єр запропонував кожній європейській країні взяти участь у відбудові Донбасу – скажімо, відновити одну вулицю, школу, лікарню чи інші об'єкти інфраструктури (URL: <http://www.golos.com.ua/article/301922>. 2018. 13.04).

Зі спеціальною промовою на XI форумі виступив Голова Верховної Ради України А. Парубій. Виклики, які стоять перед цивілізованим світом, мають глобальний характер, наголосив він, зауваживши, що російська агресія не є конфліктом між Україною та Росією – В. Путін кинув виклик усій системі безпеки світу, Україна в його агресивних планах є дуже важливою складовою, але не останньою.

Глава парламенту нагадав, як ще у 2014 р., коли розпочалася агресія, ми наголошували, що це не конфлікт України з Росією, а В. Путін кинув виклик усій глобальній системі безпеки у світі. Відтоді минуло чотири роки. Світ зміг переконатися й усвідомити ту глобальність загрози, яку несе В. Путін і РФ. «Найбільш ефективною структурою у протистоянні російській агресії був і залишається Північноатлантичний альянс, який може й повинен дати адекватну відповідь на ті виклики, які стоять перед світом», – підкреслив А. Парубій. Він нагадав, що торік за його ініціативою український парламент ухвалив зміни до закону про засади внутрішньої та зовнішньої політики, де зазначено, що ключовим стратегічним напрямом зовнішньої політики України є вступ до НАТО, «і ми твердо стоїмо на цій позиції». «Так само як для України важливе членство в НАТО, так само і для НАТО важлива тісна співпраця з Україною», – наголосив А. Парубій.

Голова Верховної Ради поінформував, що парламент прийняв у першому читанні закон про національну безпеку, який проводить масштабну реформу всього сектора безпеки і є надзвичайно важливим для його приведення до стандартів Альянсу. А. Парубій запевнив, що до другого читання буде враховано всі рекомендації від наших партнерів з ЄС і НАТО. «Я впевнений, це стане ще одним вагомим і рішучим кроком до членства України в НАТО і до приведення українських Збройних сил до стандартів НАТО», – зазначив він.

Глава парламенту подякував США за рішення, яке дуже довго очікувала Україна, щодо надання летального оборонного озброєння. «Це рішення має не лише військове, а і символічне значення, – сказав А. Парубій. – Адже українським військовим украй важливо знати, що вони не самі в цій боротьбі і за нами стоїть увесь цивілізований світ. Ми сподіваємося, що таке

ж рішення, як прийняли США, буде прийнято і нашими партнерами з ЄС та Канади» (URL: <https://ukr.media/politics/354043>. 2018. 13.04).

Отже, XI Київський безпековий форум окреслив основні напрями вирішення безпекових питань України як у внутрішньодержавному, так і у світових аспектах. Очільники нашої держави вкотре поінформували світову громадськість, що російська агресія не є конфліктом між Україною та Росією. Російське керівництво наразі кинуло виклик усій системі безпеки світу, Україна в цих агресивних планах є дуже важливою складовою, але не останньою. Було відзначено допомогу Україні від світового співтовариства, яке наразі дедалі більше приходиться до необхідності змін у сучасній безпековій системі.

М. Дем'яненко, наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Парламентські вибори в Угорщині в контексті взаємовідносин з ЄС і Україною

8 квітня 2018 р. в Угорщині відбулися вибори до парламенту. За підсумками виборів перемогу отримала партія прем'єр-міністра «Фідес» В. Орбана, а політик очолив уряд у четвертий раз.

За попередніми результатами підрахунку голосів правляча партія «Фідес» отримала безумовну перемогу за мажоритарними округами й матиме контроль над 2/3 голосів в угорському парламенті. За чинним виборчим законодавством, 199 депутатів угорського парламенту обираються за змішаною системою: 93 з них обирають за партійними списками, решту – за мажоритарною системою в 106 виборчих округах. Партія «Фідес» найімовірніше контролюватиме 133 мандати – мінімальну кількість голосів для зміни конституції країни (URL: <https://www.pravda.-com.ua/news/2018/04/9/7177140>).

При цьому перемогу партії В. Орбана забезпечили переважно депутати-мажоритарники, а не партійне голосування. За мажоритарною системою кандидати від партії «Фідес» перемагають у 91 зі 106 округів. Партія влади дістала перемогу в усіх регіонах країни за винятком столиці. За даними окремих угорських ЗМІ, В. Орбан може розраховувати на додатковий мандат за результатами голосування німецької меншини, яка матиме одне місце в парламенті, так як відомо, що їхній кандидат лояльний до В. Орбана.

Незважаючи на таку підтримку, уже за кілька днів після виборів в Угорщині відбувся мітинг незгодних з результатами парламентських виборів. Десятки тисяч людей вийшли 14 квітня на вулиці Будапешта на знак протесту проти переобрання В. Орбана на четвертий термін. Протестувальники викрикували гасла «Нові вибори», «Ми – більшість» і «Віктатор». Опозиція ж вимагає внести зміни до виборчої системи країни: незважаючи на те, що правляча коаліція набрала менше 50 % голосів, вона отримала 134 зі 199 місць у парламенті. Крім того, угорці вимагають

відставки союзника В. Орбана, головного прокурора П. Полта, якого звинувачують у покриванні корупціонерів, а також скорочення впливу уряду на місцеві ЗМІ, які, на думку протестувальників, перетворилися на знаряддя державної пропаганди (URL: <https://ua.korrespondent.net/world/3961611-v-uhorschyni-proishov-mitynh-proty-pidsumkiv-vyboriv>).

Розкритикували угорські парламентські вибори і в ОБСЄ та назвали умови для сторін нерівними. Зокрема, відчувалися брак свободи преси, обмеження доступу до ЗМІ, непрозорість фінансування кампанії. Під час парламентських виборів в Угорщині шанси партій були нерівними, а керівна сила мала великі переваги. «Надмірні витрати уряду на рекламу, які інформаційно посилили кампанію керівної коаліції, підірвали спроможність учасників конкурувати на рівних умовах», – сказав спостерігач Д. Вейк. За його словами, основні права і свободи були загалом дотримані, проте мали місце й такі порушення, як обмеження доступу до масової інформації, обмеження свободи ЗМІ тощо. «Залякування та ксенофобська риторика, упередженість у засобах масової інформації та непрозорість фінансування кампанії», на думку спостерігача, значно обмежили шанси некерівних партій (URL: <https://tsn.ua/svit/v-obsye-rozkritikuvali-vibori-v-ugorschini-nazvavshii-umovi-dlya-storin-nerivnimi-1137207.html>).

Загалом же аналітики вже називають цьогорічну передвиборну кампанію в Угорщині найбруднішою й найбільш скандальною за весь час. Серед головних її недоліків називають шахрайство, фейкові партії, нерівномірне фінансування. Наприклад, кампанію партії «Фідес» фінансує уряд того ж В. Орбана – лише торік на це витратили 30 млрд угорських форинтів (приблизно 100 млн євро). Крім того, на цих виборах зареєстровано 14 підставних партій. Більшість із них виникли за декілька місяців до виборів. Хоча офіційно вони не мають жодного стосунку до партії «Фідес», за дивним збігом обставин найбільше їхніх представників саме на «проблемних» для правлячої партії округах. Крім того, деякі з цих партій мали дуже схожі назви з опозиційними політичними силами або однакові аббревіатури – тож неуважні виборці цілком могли віддати свій голос не за того кандидата. Фінансування цих партій відбувається за бюджетні кошти – на їх створення держава виділила приблизно 9,5 млн євро. Однак одним з найцікавіших елементів є правила для голосування закордоном. Угорський журналіст Г. Мартон поінформував, що після того, як партія «Фідес» прийшла до влади у 2010 р., вона зробила можливим подвійне громадянство і видала близько 1 млн нових угорських паспортів людям за кордоном. Для порівняння, загальне населення Угорщини становить 9,8 млн осіб.

Такі паспорти отримали представники меншин у Словаччині, Румунії, Сербії та найбільше в Україні. Після цього партія дозволила голосувати громадянам, які не мають дозволу на постійне місце проживання в Угорщині. Цим вони відрізняються від тих, хто тимчасово перебуває за кордоном, але народився в країні й має в паспорті угорську прописку. В Україні це

стосується передусім мешканців Закарпаття (URL: <https://hromadske.ua/posts/vybory-v-uhorshchyni-nechesni-perehony>).

Експерти пояснюють, що закордонні угорці голосують за В. Орбана на знак подяки за угорські паспорти і фінансову допомогу. Ця ідея знаходить пряме підтвердження на Закарпатті, де угорська влада спонсорує різні сфери: від ремонту доріг і дитячих садків до допомоги місцевому бізнесу. За даними «Української правди», тільки в Берегівський район (головний центр проживання угорців у Закарпатті) у 2017 р. «зайшло» близько 3 млн євро інвестицій із сусідньої країни (URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/3961228-luiblyi-viktor-zakarpattia-scho-rhynesut-ukraini-vybory-v-uhorschyni>).

До речі Угорщина залишається для України чи не найскладнішим партнером у ЄС – насамперед через питання, пов'язані з угорською національною меншиною в Закарпатті. На думку окремих експертів, для В. Орбана угорці – це не тільки громадяни країни, а саме нація, розділена кордонами після краху Австро-Угорської імперії та перекроювання Європи в результаті Другої світової війни. Такий собі «русский мир», тільки в угорському варіанті.

На підтвердження цього можна назвати деякі тези свого політичного курсу на майбутні чотири роки від В. Орбана, які прозвучали під час виборчої кампанії. Він назвав головними пріоритетами діяльності нового уряду Угорщини, серед іншого, посилення безпеки громадян країни на тлі мігрантської кризи й захист прав закордонних угорців.

Сама ж Україна виявилася «підпертою» з південного заходу не дуже дружньою останнім часом країною, яку у європейських газетах уже називають «маленькою Росією». Тому угорці, які живуть в Україні, мають розуміти, що вони, поділяючи позицію та ідеї В. Орбана, відхиляються від проєвропейського курсу, яким нині офіційно рухається Україна – держава, у якій вони живуть і громадянами якої є.

Незважаючи на те, чи будуть після виборів мінятися персоналії керівників МЗС Угорщини, тиск на Україну з боку офіційного Будапешта в мовно-освітньому дискурсі щодо угорської меншини на Закарпатті не тільки не зменшиться, а ймовірно посилиться. Зокрема, про це можуть свідчити заяви діючого голови угорського МЗС П. Сійярто, який неодноразово давав зрозуміти у своїх публічних виступах, що його країна не готова задовольнитися жодним проміжним компромісом і вимагає від української влади скасувати новий національний закон про освіту, який, на думку міністра, дискримінує права українських угорців.

Він дав зрозуміти, що це є основною умовою подальшої співпраці з Україною в плані євроатлантичної інтеграції. Оскільки Київ відкидає такі підходи угорської сторони, Угорщина в особі міністра П. Сійярто чи того, хто може прийти йому на зміну, якщо таке станеться, буде й надалі блокувати всі міжнародні кроки Україні в процесі її наближення до ЄС і НАТО.

До того ж останнім часом з Будапешта на адресу офіційного Києва також надходять попередження про те, що Угорщина не погоджується з намірами Міністерства оборони України відновити військову частину в Берегові на Закарпатті. Апелюючи по допомогу ОБСЄ, П. Сійярто назвав ці плани неприйнятними: «Це означає, що вони вважають угорську громаду загрозою Києву, тому Угорщина категорично відкидає це» (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29154804.html>).

Проте, незважаючи на досить напружені відносини між нашими країнами, хотілося б відзначити й окремі позитивні моменти. Так, попри розбіжності в питанні мовно-національної освіти меншин, не згортатимуться проекти регіональної співпраці. Угорщина також не відмовляється від своїх планів постачати природний газ до України. Угорські підприємства автопрому та в деяких інших сферах, зокрема на будівництві, через значний дефіцит робочої сили продовжують працевлаштовувати на своїх виробництвах великі групи громадян з різних областей України, навіть якщо вони не розмовляють угорською мовою. Також Угорщина погодилася в цьому році й надалі приймати в себе на реабілітацію та оздоровлення українських військових, поранених у зоні бойових дій на Сході України. Безвізовий режим з ЄС поживив туристичний потік між Україною та Угорщиною. Зріс потік подорожуючих на авто громадян України, які їдуть транзитом у Західну Європу, що обертається наповненням коштів для державних компаній, що обслуговують платні автомагістралі.

За таких умов найбільш ефективною політикою щодо Угорщини з боку України буде спільна з об'єднаною Європою політика, що вимагатиме від Будапешта дотримуватися європейських норм і правил, цінностей єдиної Європи. У такому випадку Київ може розраховувати на підтримку в цьому діалозі з боку і Брюсселя, і більшості країн-членів ЄС, які у складних питаннях повинні займати чітку й однозначну позицію.

На ґрунтовний аналіз заслуговують парламентські вибори в Угорщині в контексті загальноєвропейської політики. Загалом цю передвиборну кампанію можна вважати до певної міри унікальною для ЄС і найбільш неоднозначною (за методами її проведення) в історії Угорщини. В. Орбан вибудував її здебільшого на проблемі мігрантів, доповнивши гаслами про те, що ніхто, крім партії «Фідес», не здатен урятувати Угорщину від втручання ззовні (спроби Брюсселя провадити скоординовану політику щодо мігрантів). Розповіді про апокаліпсис, який настане в Угорщині після прибуття в країну тисяч мігрантів, адресувалися передусім жителям сільських районів, які мало контактують з іноземцями, а також рідко виїжджають в інші країни ЄС.

Показовою стала ситуація, коли угорський уряд на державні кошти видав брошуру, де розповідається про те, що в інших столицях Європи вже є райони, у які європейцям заборонено навіть заходити. Це, звичайно, відверта неправда, яка викликала критику з боку Австрії та інших європейських столиць. Але, як бачимо, не мала визначального впливу на результати голосування.

Також під час виборів В. Орбан знову постійно критикував відомого американського філантропа й уродженця Будапешта Д. Сороса, який, на думку угорського прем'єра, маніпулює Брюсселем і втручається у внутрішні справи Угорщини. За словами прихильників В. Orbana, Д. Сорос нібито підтримує переселення мусульманських біженців з Близького Сходу й Африки для знищення християнської культури Європи, створення на території Угорщини «держави іммігрантів». В. Орбан посилався на «змову глобалістів», якій він і покликаний запобігти. Лідерів же ж опозиції назвав «агентами Сороса».

До речі, потрапили до списку «ворогів Угорщини» також журналісти – весь склад редакції порталу розслідувань Direkt36. Це видання останні три роки публікувало матеріали про корупцію в колах, наближених до В. Orbana, і в партії «Фідес», які ставали предметом розслідувань Європейського управління з питань запобігання зловживанням та шахрайству (OLAF).

Політичний контекст свідчить, що список не є випадковим продуктом занадто затятих прихильників партії «Фідес». Протягом багатьох років В. Орбан робить Д. Сороса, який має угорсько-єврейське походження, центром своїх кампаній і політичних нападів. Хоча в минулому В. Орбан, як і ряд інших членів угорського уряду та членів партії «Фідес», був стипендіатом Фонду Д. Сороса. Сьогодні він стверджує, що Д. Сорос має наміри знищити угорську націю та християнську ідентичність Європи шляхом переселення мільйонів мігрантів з мусульманських країн. Тоді як організації, які спонсорує Д. Сорос, переважно вели пропаганду європейських цінностей і відкритих кордонів.

У зв'язку з цим, окремі експерти прогнозують, що одним з перших рішень уряду В. Orbana під час нового терміну буде посилення в Угорщині жорсткості правил роботи для неурядових організацій, оголошення їх іноземними агентами. Також існує ймовірність, що влада продовжить обмежувати діяльність ЗМІ, які підтримали під час минулої кампанії опозиційні сили.

Політолог А. Тібор Надь з будапештського аналітичного центру **Méltányosság**, як і багато інших оглядачів, наголошує, що політична ескалація в Угорщині вийшла на новий рівень. Це, на його думку, має призвести до проведення дискусії у Євросоюзі, насамперед у Європейській народній партії, до лав якої входить і партія «Фідес», щодо того, яким чином далі поводитися з В. Орбаном.

12 квітня євродепутат від нідерландських «зелених» Д. Саргентіні представила у Європейському парламенті критичний звіт щодо ситуації з демократією в Угорщині. У ЄНП після перемоги В. Orbana на виборах знову почалася запекла суперечка щодо виключення партії «Фідес» зі складу ЄНП. Керівник фракції ЄНП, представник німецького Християнсько-соціального союзу М. Вебер виступає категорично проти цього. На його думку, взаємодіяти з В. Орбаном можна буде краще, якщо його партія залишиться членом ЄНП.

М. Пардаві з Угорського Гельсінського комітету критикує цю позицію. «Усі західні політики, які досі у будь-який спосіб захищають В. Орбана, повинні усвідомити, на якому політичному шляху перебуває Угорщина», – зауважує вона (URL: <http://www.dw.com/uk/найманці-сороса-або-вендетта-віктора-орбана/a-43406895>).

У цілому експерти переконані, що результати виборів підвищать градус напруженості між Будапештом і Брюсселем. Незважаючи на всю критику з боку ОБСЄ, у них визнали, що «фундаментальних прав було дотримано», тому голова Єврокомісії Ж.-К. Юнкер привітав В. Орбана з обранням на новий термін і висловив сподівання, що Будапешт буде готовий вирішувати спірні питання з Брюсселем. «Загальним обов'язком усіх країн-членів ЄС без винятку є захист цінностей і принципів Євросоюзу», – ідеться в офіційному повідомленні про бесіду Ж.-К. Юнкера і В. Орбана. Канцлер Німеччини А. Меркель також у своєму привітанні повідомила про «очевидні розбіжності» Берліна й Будапешта (URL: <https://goloskarpat.info/analytics/5ad309d349f36>).

Більш лояльним до В. Орбана виявилось керівництво окремих країн Центральної Європи. Зокрема, у Польщі в перемозі В. Орбана й партії «Фідес» вбачають правоту політичного курсу «на емансипацію». «Ця політика не спрямована проти когось, але покликана зробити Центральну Європу конструктивним партнером інших європейських країн і Брюсселя», – пояснив К. Шиманський, заступник очільника польського МЗС і представник Польщі при ЄС.

Хоча окремі європейські країни залишилися не надто задоволеними результатами угорських виборів. Так, очільник МЗС Люксембургу Ж. Ассельборн закликав європейців до рішучих дій. Він наголосив, що треба припинити панікувати й стати на захист «людських цінностей, єдності, миру у ЄС». Євросоюз створювався не для того, щоб «відкрити шлях національним ідеологам в урядах».

Але, на жаль, результати виборів в Угорщині демонструють, що ЄС стає менш переконливим перед натиском політичних сил, які намагаються руйнувати єдність Європи.

Що стосується ситуації всередині Угорщини, то деякі експерти з більшою вірогідністю схиляються до того, що В. Орбан у новий чотирирічний період відмовиться від залишків демократії, а живим прикладом для нього можуть стати В. Путін або Р. Ердоган. До речі, з лідером РФ у нього склалися особливо теплі стосунки, які мають тенденцію до поліпшення.

Разом з цим потрібно зауважити, що Угорщина останнім часом була солідарна з партнерами по ЄС у «справі Скрипаля» і вислала одного дипломата РФ. Також не справилися надії Кремля, що Угорщина зможе ініціювати пом'якшення антиросійських санкцій з боку ЄС або на якомусь етапі заблокувати їх розширення.

Та, незважаючи на окремі факти солідарності, експерти вважають, що перемога В. Орбана й партії «Фідес» в Угорщині все ж таки посилить конфлікт з Євросоюзом, оскільки В. Орбан заявляє, що ЄС обмежує суверенітет країн-членів, а Брюссель заявляє, що В. Орбан встановив в Угорщині автократію. Також існує загроза, що перемога В. Орбана підбадьорить праві консервативні уряди в інших країнах – Польща, Чехія та Словаччина орієнтуватимуться на успіх В. Орбана. Він же ж і надалі блокуватиме зусилля ЄС у питанні розподілу біженців, оскільки боротьба проти біженців була центральним пунктом його передвиборної програми (URL: <http://www.dw.com/uk/av-43309862>).

Таким чином, на думку експертів, парламентські вибори в Угорщині були дещо брудними, недостатньо рівними та прозорими, але «фундаментальних прав було дотримано». За підсумками виборів перемогу отримала партія «Фідес» прем'єр-міністра В. Орбана. Судячи з вищезазначеного, навряд чи такий результат може цілком влаштувати як ЄС, так і Україну. Але, поважаючи вибір громадян Угорщини, як і нашої державі, так і об'єднаній Європі потрібно вибудовувати нову стратегію подальших взаємовідносин, які навряд чи будуть ефективними без пошуку компромісів.

Економічний ракурс

А. Рябокони, мл. науч. сотр. «СІАЗ» НБУВ

Перспективы проекта «Северный поток-2» и украинской газотранспортной системы в отражении зарубежных и украинских СМИ

Газопровод «Северный поток-2», который должен пройти из России в Германию по дну Балтийского моря в обход украинской территории, указывает на возникающие противоречия в отношениях между Россией, Украиной, Польшей, Германией, даже Францией и США. Проект «Северного потока-2» стал серьезным вызовом для европейских чиновников, которые на фоне ухудшения политического климата в ЕС и в мире вынуждены все больше мыслить экономическими категориями. Подготовка к началу строительства второй очереди этого газопровода выходит на финишную прямую. Недавно Германия и Финляндия фактически дали «Северному потоку-2» «зеленый свет», заинтересованный европейский бизнес твердит о сугубо коммерческом характере проекта, а президент РФ В. Путин и канцлер ФРГ А. Меркель регулярно обсуждают этот вопрос по телефону. На этом фоне Украина, стоящая перед перспективой лишиться существенной части загрузки своей газотранспортной системы (ГТС), запоздало твердит о политическом и небезопасном для ЕС характере газового проекта, а США грозят участвующим в проекте европейским энергетическим компаниям санкциями.

С начала 2018 г. до середины апреля российский «Газпром» увеличил экспорт газа на 6 % – до 62 млрд куб. м. При этом самый большой рост (на 2,1 млрд куб. м) показал главный импортер российского газа – Германия. «С начала года “Газпром” поставил в страну 18,6 млрд куб. м. В пересчете на год это 64,7 млрд куб. м, что, для сравнения, превышает производительность “Северного потока”», – заявил глава концерна А. Миллер. По мнению «Газпрома», создание альтернативы уже действующим транзитным мощностям в обход Украины стало очевидной необходимостью.

Отметим, что до середины 2000-х годов через газотранспортную систему Украины ежегодно транспортировалось до 90 % российского газа, направляющегося в Европу. Ежегодный объем поставок составлял от 120 до 137 млрд куб. м. После резкого падения в 2014 г. транзит вновь увеличился и достиг в 2017 г. 93 млрд куб. м. Это максимальное значение с 2011 г. В целом, в 2017 г. экспорт российского газа в страны Евросоюза возрос на 8,4 % и достиг 194,4 млрд куб. м.

Несмотря на указанный ощутимый рост транзита через Украину, в руководстве РФ и «Газпрома» уже давно взяли курс на обход страны. Еще в 2010–2012 гг. был построен газопровод «Северный поток» (мощностью 55 млрд куб. м), соединивший Россию и Германию через Балтийское море. Не останавливаясь на достигнутом, руководством РФ было решено возвести вторую ветку с аналогичными характеристиками – «Северный поток-2», что позволило бы России поставлять в Европу 110 млрд куб. м газа в год. При этом «Газпром» надеется начать экспорт по новым веткам уже в 2019 г., до окончания транзитного контракта с украинской госкомпанией «Нефтегаз Украины».

Отметим, что контракт между российским «Газпромом» и госкомпанией «Нефтегаз Украины» на транзит топлива в Европу заключен в 2009 г. по итогам переговоров Ю. Тимошенко и В. Путина. Он рассчитан на 10 лет – до 31 декабря 2019 г. Доход Киева от транзита через украинскую территорию по итогам 2017 г. составил около 3 млрд долл., или примерно 2–3 % ВВП страны, рассказал глава «Нефтегаза» А. Коболев в интервью украинским СМИ.

Кроме того, из России в Турцию уже строится еще один российский трубопровод – «Турецкий поток». Через него также будет транспортироваться часть экспортного российского газа, идущего сегодня транзитом через Украину. В начале апреля глава «Газпрома» А. Миллер заявил, что после запуска «Северного потока-2» и «Турецкого потока» транзит топлива по территории Украины сократится в 10 раз. Однако полностью отказаться от партнерства с Киевом Москва не сможет. «Другое дело, что это объемы, которые будут, без сомнения, менее значительны. Видимо, речь может идти о 10–15 млрд куб. м газа в год», – сказал он.

Огромную роль в реализации проекта «Северный поток-2» будет играть позиция ФРГ. Согласно прогнозу агентства Bloomberg, зависимость Германии от российского газа в ближайшем будущем будет расти. К 2025 г.

Россия займет половину немецкого рынка газа (на сегодняшний день 40 %), считают в консалтинговой компании Wood Mackenzie. Транспортировка топлива через «Северный поток» на 40 % дешевле, чем через территорию Украины, полагают эксперты.

В немецкой энергетике запущен переходный процесс с полным отказом от ядерной энергетике в пользу возобновляемых источников энергии. Расширение использования нестабильной по своей сути возобновляемой энергетике (в первую очередь это касается ветровой энергетике) автоматически влечет за собой рост потребления газа и угля, причем в случае газа уровень выбросов в атмосферу на порядок ниже.

Немецкие промышленники выступили за тесные отношения с Россией в сфере импорта газа. По их мнению, в газовой сфере подразумевается взаимозависимость производителей и потребителей. Газ подразумевает активное региональное сотрудничество в связи с долгосрочным характером необходимой инфраструктуры. Поэтому его называют «энергией мира» в отличие от нефти, добыча которой может адаптироваться к политической нестабильности.

Рост поставок газа выгоден бизнесу Германии, поэтому немецкие компании PEGI/E.ON и Wintershall являются акционерами уже функционирующего «Северного потока». Немецкие Wintershall и Uniper наряду с нидерландско-британской Royal Dutch Shell, французской ENGIE и австрийской OMV год назад договорились о финансировании 50 % второй очереди газопровода. На этом фоне канцлер ФРГ А. Меркель, не замеченная в особых симпатиях к России, называла новый трубопровод «чисто экономическим проектом». В феврале на встрече с польским премьер-министром М. Моравецким федеральный канцлер утверждала, что трубопровод не угрожает диверсификации газоснабжения Евросоюза. Позже Польша попыталась переубедить Германию в отношении «Северного потока-2», воспользовавшись шумихой вокруг отравления бывшего сотрудника ГРУ С. Скрипаля и его дочери, но А. Меркель осталась непреклонна.

К слову, Польша является одним из активных противников возведения Россией новой газовой магистрали. В Варшаве считают, что он негативно скажется на энергобезопасности Европы. В январе нынешнего года польские власти обратились к США с просьбой ввести санкции в отношении проекта. Варшава намерена противопоставить газопроводу собственную трубу – Baltic Pipe, которая должна пройти по дну Балтийского моря и протянуться от побережья Польши в Данию, подключившись к норвежской газотранспортной сети.

Однако после визита Президента Украины П. Порошенко в Берлин в начале апреля лидер Германии несколько изменила риторику и заговорила о политической составляющей «Северного потока-2». «Его строительство не может быть начато, пока не будет определена роль Украины в транзите газа в Европу. Я также сказала президенту Путину вчера (во время телефонного разговора с президентом России. – Прим. авт.): не может быть, чтобы из-за

строительства «Северного потока-2» Украина потеряла статус транзитера газа», – сказала она. А. Меркель 17 апреля заявила, что собирается провести встречу с президентом РФ В. Путиным. Дата пока не утверждена, но тем для обсуждения у них предостаточно.

В такой обстановке стремление А. Меркель поспособствовать сохранению части транзита через Украину действительно является новым фактором. Как бы то ни было, в этом случае украинской инфраструктуре потребуется модернизация, что будет означать существенные инвестиции, на которые европейцы, скорее всего, не готовы.

Но немецкий бизнес настаивает на коммерческом характере проекта. «Северный поток-2» дистанцируется от политики и противостояния России и стран Запада в Сирии, считает федеральный министр экономики и энергетики П. Альтмайер. «Не нужно смешивать две вещи», – подчеркнул он в интервью газете Bild. По его словам, Европа закупала российский газ и во времена холодной войны, импорт был в любое время надежным. Тем не менее, необходимо учитывать и интересы Украины, а для подстраховки Германии и ЕС следует приступить к строительству терминалов для сжиженного природного газа.

Позиция Германии заметно отличается от мнения других членов Евросоюза, озабоченных диверсификацией источников газа. Одним из главных противников «Северного потока-2» является маленькая Дания. В конце 2017 г. в стране был принят закон, позволяющий блокировать реализацию проекта в территориальных водах Королевства. Прежде при рассмотрении таких заявок отказ был возможен только по соображениям охраны окружающей среды и безопасности. Однако реальных рычагов давления у Дании немного – Королевство может помешать прокладке трубопровода у острова Борнхольм, но правовых возможностей, чтобы полностью исключить возведение «Северного потока-2» у страны нет, признал премьер-министр Дании Л. Лекке Расмуссен. Тогда маршрут газопровода может быть просто изменен, поэтому с Россией должна разговаривать Еврокомиссия, считает он. Еще одна заинтересованная сторона – Швеция – пока раздумывает над разрешением на строительство газопровода.

Еврокомиссия оценила «реверанс» А. Меркель в сторону Украины. Заместитель главы Еврокомиссии по энергетическому союзу М. Шефчович в очередной раз предлагает организовать четырехстороннюю встречу представителей России, Украины, Германии и Евросоюза, на которой можно было бы обсудить проблему прокладки газопровода. Найти аргументы в пользу такого решения сложно. В прошлом ЕС на переговорах такого рода, например на трехсторонней встрече, посвященной условиям поставок газа из России в Украину, которая позволила зимой 2014 г. избежать кризиса, представляла Еврокомиссия. От лица Германии, которая официально называла «Северный поток-2» коммерческой инициативой, не связанной с политикой, будут выступать две немецкие компании – финансовые партнеры

российского проекта BASF/Wintershall и E.on/Uniper. Такая схема ослабит позицию Еврокомиссии в качестве представителя интересов ЕС. Следует учитывать, что о сохранении минимального объема транзита через Украину Германия и Россия могли договориться и ранее. Значит, существует риск, что переговоры пойдут в намеченном ими ранее направлении.

Однако сами переговоры дают надежду на то, что появятся какие-то временные решения. Неизвестно пока, как следует интерпретировать заявление А. Меркель о том, что реализация проекта «Северный поток-2» будет невозможна без определения будущей роли транзита. Значит ли это, что после получения всех разрешений в Германии строительство газопровода на этом отрезке, то есть на территории ЕС, начнется только после окончания переговоров по транзиту? Это позволит отложить осуществление проекта хотя бы на это время.

На неофициальном уровне в Брюсселе говорят, что занимающаяся проектом компания, 100 % акций в которой принадлежит «Газпрому», хотела бы получить все разрешения до конца апреля и после этого сразу же приступить к строительным работам. Это связано в том числе с тем, что антимонопольное расследование, результаты которого не удовлетворили Польшу и некоторые другие страны, движется к концу.

После того как россияне начнут строительство газопровода на территории Евросоюза, у сторонников распространения на него положений новой версии Газовой директивы ЕС останется меньше надежд на достижение своей цели. Вполне может оказаться, что антимонопольные нормы, позволяющие отсрочить реализацию проекта и снизить его негативное влияние на рынок Центрально-Восточной Европы, не будут на него распространяться.

В подходах европейцев действительно прослеживаются противоречия, что связано с разными экономическими интересами, а также неодинаковым восприятием концепции энергетической безопасности. Франция и Германия, в свою очередь, поддерживают «Северный поток-2» в связи с участием в нем их предприятий. Россия считает, что ответственность за предыдущие газовые кризисы (2006 и 2009 г.) лежит на Украине, которая в течение нескольких лет пользовалась льготными тарифами и в то же время откачивала предназначенный для европейских стран газ. Украина настаивает на политическом характере нового газопровода, который идет в обход ее территории. Польша занимает парадоксальную позицию: с одной стороны, она недовольна энергезависимостью от России и является противником «Северного потока-2», с другой – она хочет зарабатывать на транзите газа через свою территорию и реально не влияет на вопрос строительства нового газопровода.

В таких условиях усилия дипломатии США направлены на отсрочку реализации или срыв проекта, а пресс-секретарь американского правительства заявил, что участвующие в проекте иностранные компании могут попасть под санкции. Правительство США неизменно повторяет, что

«Северный поток-2» подрвет энергобезопасность и стабильность Европы, а Россия получит еще одно средство давления на Украину. В марте официальный представитель Госдепартамента Х. Нойерт предупредила европейские энергетические компании, которые участвуют в проекте, о возможности применения санкций в рамках Закона «О противодействии противникам Америки посредством санкций» (CAATSA). Администрация президента Д. Трампа должна заблокировать строительство трубопровода, чтобы уберечь европейских союзников от «пагубного влияния “Северного потока-2”», – потребовала тогда группа сенаторов Конгресса.

Впрочем, по словам пресс-секретаря оператора проекта «Северный поток-2» Nord Stream 2 AG Й. Мюллера, в компании не видят перспектив для введения американских санкций. «Мы не комментируем возможность политического решения о санкциях. То, что мы уже видели, является руководством для санкций, в котором подчеркивается, что Соединенные Штаты Америки не будут наносить ущерб энергетической безопасности Европы и что каждое решение будет координироваться с европейскими союзниками. Это должно учитывать вклад Nord Stream 2 в безопасность поставок в будущем и тот факт, что в проекте участвуют пять известных западноевропейских компаний. Мы не видим сейчас какого-либо влияния закона о санкциях».

«Согласно финансовым соглашениям, подписанным Nord Stream 2 с пятью европейскими компаниями, они будут финансировать до 50 % капитальных затрат. Это означает, что до 950 млн евро вложит каждый участник, – сказал Й. Мюллер. – В дополнение к этому компании пытаются оптимизировать процесс финансирования с привлечением банков... С этим намерением Nord Stream 2 теперь обсуждает с агентствами экспортного кредитования и начнет переговоры с банками в рамках в следующие месяцы».

Кроме того, по сведениям ряда европейских СМИ, США прилагают усилия, чтобы официальный Берлин дал возможность Еврокомиссии установить минимальный объем транзита и не позволить начать строительство раньше, чем этот вопрос будет согласован всеми сторонами. Как долго продлятся переговоры, неизвестно. Возможно, это последний шанс на пересмотр Газовой директивы ЕК и внесение в нее поправок, которые позволят распространить ее действие на «Северный поток-2».

Украинские власти называют «Северный поток-2» «троянским конем “Газпрома”», «геополитическим оружием Кремля». «Мы должны добиться замораживания и не допустить реализации этого проекта», – сказал Председатель Верховной Рады А. Парубий, видимо, в ответ на выданные Германией и Финляндией разрешения на строительство газопровода. Он назвал эти решения «мощным ударом» по Украине.

Украина отказывает «Северному потоку-2» в коммерческой целесообразности и видит в нем будущий инструмент давления России на Европу. В интервью Deutsche Welle А. Коболев предположил, что Россия

стремится избавиться от транзита газа через Украину, потому что «в случае его сохранения полномасштабная военная агрессия России против Украины была бы связана с очень большими затратами». По его словам, в худшем сценарии Россия может начать оккупацию Украины. В таком случае поставки российского газа в Европу надолго прекратятся, а это дорого обойдется России.

«Переводя транзит из Украины куда-то еще, Путин расчищает путь к полномасштабной военной операции, которая в конечном итоге приведет к тому, что российские танки окажутся на восточных границах таких стран, как Польша, Венгрия, Словакия и Румыния», – сказал глава «Нефтегаза». Вероятность такого развития событий превышает 50 % в случае прекращения транзита, считает он. Но есть и другой, более мягкий сценарий, отмечает он. «Прекращение транзита через Украину может помочь Путину выиграть войну в экономическом плане», – отметил он.

Российским политическим проектом называет новый газопровод и Президент Украины П. Порошенко. «Простите за резкие слова, но “Северный поток-2” – это политическая взятка за лояльность к России», – заявил он немецкой газете Handelsblatt. Реализация проекта приведет к экономической и энергетической блокаде Украины, нанесет ей «огромный ущерб», подчеркивал он и критиковал Германию за одобрение планов России.

Вместе с тем стоит отметить, что в украинской власти есть понимание и того факта, что проект «Северный поток-2» рано или поздно будет реализован и Украине стоит готовиться к новым условиям. По словам министра энергетики и угольной промышленности Украины И. Насалика, Украина считает экономически невыгодным предложение «Газпрома» о снижении транзита газа до 10–15 млрд куб. м и «будет биться» за сохранение транзита на уровне не менее 40 млрд куб. м. «Украина не пойдет на такие объемы, ибо они для Украины будут экономически невыгодными. То есть нам нужно будет вкладывать деньги, чтобы прокачивать такие объемы газа. Поэтому в любом случае мы будем биться за то, чтобы объемы были более 40 млрд куб. м», – сказал И. Насалик. Он добавил, что снижение объемов транзита ставит под вопрос реформирование украинской ГТС. «На вопрос, готовы ли (европейские партнеры) вкладывать в модернизацию нашей системы, они сказали, что все зависит от объемов, которые будут транспортироваться Российской Федерацией. Ну, нет смысла реформировать ГТС, если через нее будут идти небольшие объемы», – заключил И. Насалик.

Эксперты газового рынка и политики высказывают разные мнения по поводу функционирования украинской ГТС после запуска «Северного потока-2». Впрочем в экспертной среде настроены скептически: можем потерять не только деньги на транзите, но и саму трубу, которую аудиторская компания Ernst & Young оценила в почти 330 млрд грн.

«Чтобы украинская ГТС работала в нынешнем виде оптимально, нужно минимум 50 млрд куб. м транзитированного через территорию Украины газа. Плюс 20 млрд куб. м газа внутренней добычи. То есть суммарно мы где-то

можем обеспечивать наличие в системе 70 млрд куб. м. Доходов от транзита 15 млрд куб. м газа, который нам обещает “Газпром”, не будет хватать на поддержание в надлежащем состоянии всей газотранспортной системы в ее нынешней конфигурации», – рассказывает директор специальных проектов Научно-технического центра «Психея» Г. Рябцев.

«Мы потеряем транзит газа. Мы уже потеряли транзит железнодорожный. Мы потеряли транзит автомобильный. Украина теряет свои геополитические преимущества и превращается в медвежий угол», – утверждает нардеп от Оппозиционного блока Б. Колесников.

«Я думаю, что даже не законсервировать (ГТС), а вывести из строя, и даже разобрать часть трубопроводов, оставив только те по мощности, которые оптимально могли бы работать в сокращенном режиме», – отмечает партнер Аналитического агентства RusEnergy М. Крутихин.

Более того, на поддержание законсервированной трубы нужны средства, которые теперь уже можно взять только из одного источника – украинского налогоплательщика. «Кроме того, что есть расходы на топливный газ, заработные платы сотрудникам, обслуживающим еще капитальные затраты на капитальный ремонт, а также на текущий ремонт ГТС», – заявил главный коммерческий директор «Нефтегаза» Ю. Витренко.

Несколько лет назад Украина начала активно внедрять правила европейского рынка газа. Украина подписала Соглашение об ассоциации с Евросоюзом и стала активно предлагать услуги по транспортировке и хранению газа на базе своей ГТС и ПХГ. В правительстве уже предлагают европейским партнерам украинскую ГТС в совместное управление.

«Не исключено, что украинская сторона захочет перенесение точки сдачи газа российского на российско-украинскую границу, а не на западную границу Украины. И тогда украинская газотранспортная система могла бы использоваться европейскими получателями газа. Возможно, даже в аренду могут ее получить», – считает партнер Аналитического агентства RusEnergy М. Крутихин.

«Даже если Дания не даст согласие на строительство “Северного потока-2”, то это не заблокирует его строительство, а просто отсрочит. В принципе, заблокировать строительство “Северного потока-2” нельзя, по крайней мере, существующими юридическими и политическими способами», – заявил эксперт по международным и правовым вопросам А. Бузаров.

Такое мнение разделяет и эксперт по вопросам энергетики В. Землянский. «Строительство “Северного потока-2” – вопрос решенный, юридических оснований для остановки его строительства нет. Есть юридические моменты дальнейшего использования этого газопровода, которые, скорее всего, станут предметом бурных политических и экономических дискуссий в ЕС о взаимоотношениях между “Газпромом” и Еврокомиссией», – заявил он.

В. Землянский отмечает экономическую составляющую строительства «Северного потока-2». Как пояснил эксперт, после запуска проекта ЕС

получит альтернативный маршрут поставок российского газа, который можно сравнить по мощности с украинской газотранспортной системой. Кроме того, с экономической точки зрения «Северный поток-2» для Германии – это шанс на превращение в ведущий европейский газовый хаб.

В. Землянский отметил, что на днях операторы ГТС Германии опубликовали консультационный документ, включающий предложения по развитию газовой сети страны на 2018–2028 гг. По его словам, этот план предусматривает строительство газопровода большого диаметра, то есть Германия рассматривает в долгосрочной перспективе тот ресурс, который будет поступать со стороны «Северного потока» и «Северного потока-2».

«По прогнозам Eurostat и норвежской Statoil, потребление газа в ЕС в 2018 г. составит 500 млрд куб. м. “Газпром” в 2018 г. планирует поставить на рынок Европы 192 млрд куб. м (с учетом экспорта в Турцию). Таким образом, “Северный поток” и “Северный поток-2” не покрывают этого объема (суммарная проектная мощность газопроводов составляет 110 млрд куб. м газа в год). “Газпром” будет вынужден использовать украинскую ГТС», – такое мнение высказал эксперт А. Лепейко. Он добавил, что, по прогнозам Eurostat, потребление газа в ЕС будет расти и к 2030 г. достигнет 540 млрд куб. м.

На увеличение потребления газа влияют два фактора: отказ от угольной генерации и массовый переход ЕС на электротранспорт. «Поэтому я делаю вывод, что украинская ГТС незаменима», – резюмирует А. Лепейко.

Оценивая изложенное выше, отметим, что Украина заинтересована в том, чтобы объем газового транзита в будущем составлял как минимум 40–50 млрд куб. м газа в год, иначе придется весьма существенно перестраивать газотранспортную систему, а это требует серьезнейших финансовых вложений. Вероятно, больше тех, что требует плановая модернизация газотранспортной инфраструктуры, учитывая фактор времени. Важными преимуществами украинской ГТС в этом контексте (даже после ввода в строй «Северного потока-2» и «Турецкого потока») останутся мощная система подземных хранилищ газа и система газокomppressorных станций, которые вместе позволяют не только хранить, но и за короткое время существенно увеличивать\уменьшать объемы газового транзита, что будет трудно осуществлять подводными газопроводами в случае пиковых запросов потребления в Европе. Несмотря на неблагоприятный политический климат вокруг украинской ГТС, вопрос ее будущего не должен быть поставлен под сомнение, а, наоборот, должен разрешиться в переговорном процессе с участием всех заинтересованных сторон – потребителя, поставщика и транзитера (*При написании работы использовались материалы таких источников: Сайт Министерства топлива и угольной энергетики Украины (<http://mpe.kmu.gov.ua>); Сайт НАК «Нафтогаз Украины» (<http://www.naftogaz.com>); Українські новини (<https://ukranews.com>); НВ-Бизнес (<http://biz.nv.ua>); Лига.net (<http://www.liga.net>); Бизнес-Цензор (<https://biz.censor.net.ua>); UBR (<http://ubr.ua>); Интерфакс-Украина*

(<http://interfax.com.ua>); *Сьогодні.ua* (<https://www.segodnya.ua>); *Bloomberg* (<https://www.bloomberg.com/europe>); *Neweurope.eu* (<https://www.neweurope.eu>); *Handelsblatt* (<http://www.handelsblatt.com>); *Frankfurter Allgemeine* (<http://www.faz.net/aktuell>); *Deutsche Welle* (<http://www.dw.com>); *Bild.de* (<https://www.bild.de>); *Atlantico* (<http://www.atlantico.fr>); *Biznesalert* (<http://biznesalert.pl>).

Наука – суспільству

До 100-річчя НАН України

Основні напрями діяльності НАН України

26 квітня 2018 р. відбудеться черговий захід у межах спільного семінару Ради молодих вчених Відділення інформатики НАН України й Інституту проблем математичних машин і систем (ІПММС) НАН України «Інформаційне суспільство: досягнення та виклики» (Informational Society: progress and challenges).

Тема заходу: «Системи моделювання зон затоплення біля Києва: водопілля-2018».

Про те, чи чекає на Київ високий паводок на початку травня поточного року і яким він буде, доповідатимуть:

– професор Інституту радіоактивності навколишнього середовища Університету Фукусіми (з 2013 р.; у 1986–2015 рр. – завідувач відділу математичного моделювання навколишнього середовища ІПММС НАН України) кандидат фізико-математичних наук М. Железняк;

– науковий співробітник відділу математичного моделювання навколишнього середовища ІПММС НАН України О. Пилипенко;

– науковий співробітник відділу математичного моделювання навколишнього середовища ІПММС НАН України М. Сорокін.

Початок о 18:00 (орієнтовна тривалість – 2 год) за адресою: м. Київ, вул. Володимирська, 45-а (Київський будинок вчених НАН України).

Участь у заході безкоштовна, але потрібно попередньо зареєструватися за адресою: <https://goo.gl/forms/RUgpBVdHpsCrKSf43> (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 17.04).

***

27 квітня 2018 р. в Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України відбудеться семінар на тему: «Національна своєрідність української літератури фентезі. Частина II. Між Бароко і Постмодерном: Фантастичні і містичні елементи у творах української літератури XVII–XXI ст.». Організатор заходу – Центр з дослідження

літератури фентезі при Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України.

Початок об 11:00 за адресою: м. Київ, вул. М. Грушевського, 4, к. 316.

До участі в заході запрошуються всі зацікавлені. Вхід – вільний (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 16.04).

***

23–24 травня 2018 р. у Харкові відбудеться 42 щорічна Конференція молодих вчених «Холод в біології та медицині-2018», присвячена 100-річчю від часу заснування Національної академії наук України. Організатори заходу – дирекція та Рада молодих вчених Інституту проблем кріобіології і кріомедицини НАН України та кафедра ЮНЕСКО з кріобіології при Інституті проблем кріобіології і кріомедицини НАН України.

До участі в конференції запрошуються вчені, аспіранти, студенти вищих навчальних закладів. Найкращі доповіді молодих учених (віком до 35 років включно) буде відзначено дипломами кафедри ЮНЕСКО з кріобіології.

Тематика конференції:

– з'ясування механізмів пошкодження біологічних об'єктів під впливом низьких і наднизьких температур;

– низькотемпературне зберігання біологічних об'єктів (клітин, тканин, органів людини, тварин або рослин), з них підготовка до зберігання, відігрів, культивування клітин і тканин тощо;

– реакція біологічних об'єктів на низькі температури;

– вивчення механізмів природної стійкості живих систем до дії холоду та процесу їх відновлення після холододового впливу;

– використання низьких температур у медицині;

– експериментальна та клінічна трансплантологія;

– розробка кріобіологічного та кріомедичного обладнання;

– організація та робота низькотемпературних банків тощо.

Робочі мови:

– для доповідей – українська, російська, англійська;

– для презентацій – англійська.

Участь у конференції безкоштовна (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 10.04).

***

Із 17 до 20 вересня 2018 р. у приміщенні Великого конференц-залу НАН України в Києві відбуватиметься I Український космічний форум, присвячений 100-річчю Національної академії наук України. Організатори форуму – Національна академія наук України й Інститут космічних досліджень НАН України та ДКА України.

Програмою форуму передбачено такі заходи:

– XVIII Українська конференція з космічних досліджень;

- VI Конференція GEO-UA;
- міжгалузевий семінар «Інформаційно-ефемеридне забезпечення космічних проектів»;
- бізнес-форум і виставка «Космос та інновації».

Засідання секцій конференцій і семінарів триватимуть паралельно за узгодженим графіком. Крім того, заплановано спільні заходи: пленарна сесія із запрошеними доповідями, панельні дискусії в рамках бізнес-форуму, виставку. Учасники, які зареєструвалися на один із заходів форуму, зможуть брати участь у всіх.

Робочі мови форуму: українська, англійська, російська.

Плануються такі тематичні секції XVIII Української конференції з космічних досліджень:

1. Дослідження ближнього космосу (у тому числі Сонця, сонячно-земних зв'язків, магнітосфери, іоносфери) і наземні радіофізичні дослідження.
2. Космічна біологія, медицина й науки про мікрогравітацію.
3. Прилади, матеріали й технології для космічних досліджень.
4. Космічні апарати й системи для космічних досліджень, розробки та ідеї перспективних космічних місій.

Тематика секції «Дослідження Землі з космосу» розглядатиметься під час конференції GEO-UA, у межах якої обговорюватимуться результати й перспективи за напрямками:

1. Проект створення Європейського дослідницького простору спостереження Землі ERA-PLANET і участь України в ньому.
2. Методи й засоби дослідження Землі з космосу.
3. Прикладні застосування спостереження Землі з космосу.

Реєстрація учасників усіх заходів відкрита на сайті: <https://space-conf.ikd.kiev.ua> (до 2 липня 2018 р.).

Реєстрація доповідей здійснюватиметься тільки за умови наявності тез. Вимоги до оформлення тез доповідей шукайте в розділі «Тези» на сайті форуму. Учасники також можуть зареєструватися як слухачі. Оргкомітет просить вказувати захід, у якому плануєте взяти участь.

Для участі у виставці необхідно надіслати запит ученому секретарю форуму [вказавши організацію/організацію, склад авторів, ескізи експонату (макет, банер тощо), необхідну площу й інші вимоги].

Програмний комітет планує розглянути пропозиції щодо тем обговорення на бізнес-форумі й організацію інших заходів (круглих столів, нарад) відповідно до пропозицій учасників.

Організаційний внесок: 300 грн для громадян України, 50 євро для гостей з інших країн, 50 грн для студентів та аспірантів (наявність посвідчення вітається).

Більше деталей, а також інформацію про можливі зміни можна знайти на сайті: <https://space-conf.ikd.kiev.ua> або звернувшись до ученого секретаря форуму (Д. Власов, Інститут космічних досліджень НАН України та ДКА

України, ukrainspaceconf@gmail.com, +38(044)526-15-83, +38(050)238-78-82)
(Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 10.04).

Сучасні дослідження та розробки академічної науки

Про те, як живеться представникам різних видів пернатих у великих містах, інтернет-виданню «Вікенд у Києві» розповіла вчена, орнітолог і еколог, популяризатор науки, співкоординатор проекту «Дні науки», науковий співробітник лабораторії популяційної екології Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України кандидат біологічних наук Н. Атамась.

«Для будь-якого науковця місто – пречудовий полігон для досліджень. Це така велетенська чашка Петрі, у якій змінюється все. Місто прискорює еволюцію будь-якого організму, який увібрало. Те, як воно це робить, відбувається на наших очах, – говорить Н. Атамась. – Нещодавно було проведено дослідження, під час якого вивчалось населення птахів у 54 містах на шести континентах. Такий глобальний зріз по всьому світові. З'ясувалося, що 80 % усіх птахів у місті – це всього чотири види: голуб, горобець, ластівка та шпак. При цьому міста сприяють збереженню 36 видів українських рідкісних птахів, занесених до Червоного списку Міжнародного союзу охорони дикої природи. <...> Усього 8 % пташиного населення є спільним для міст і навколишнього неміського ландшафту, дуже небагатьом птахам вдається все-таки “вбудуватися” в місто. Але в містах знайдено 2 тис. 041 вид – це 20 % усієї фауни птахів, що існує у світі. Це дуже багато». Як це не дивно, але найчисельніші «острівці [пташиного] різноманіття в місті – це цвинтарі. Там тихо, немає шумового та світлового забруднення. Немає людей, а ті, які є, поводяться пристойно».

Чому міста приваблюють птахів і чим загрожують їм? За яких умов місто перетворюється на екологічну пастку для птаха? Чому кількість хатніх горобців у Європі скорочується, а лебедів – зростає? Кого серед пернатих вважають найрозумнішими і що свідчить про високий рівень інтелекту в них? Яких міських птахів і як варто підгодовувати? Чи потрібно рятувати пташеня, яке випало з гнізда? Хто є головним ворогом птахів у місті? Як аматори допомагають фаховим орнітологам? Про це й інше дізнавайтеся з публікації за посиланням: <http://project.weekend.today/birds> *(Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 10.04).*

***

На сторінках газети «Голос України» [№ 67 (6822), 11 квітня 2018 р.] у статті «Українська мова: погляд крізь віки» доктор філологічних наук, професор, академік НАН України Г. Півторак розповідає про основні етапи процесу формування української мови.

Насамперед автор відзначає значне зростання суспільного інтересу до історії України та до походження й історії української мови як основної ознаки української нації. При цьому Г. Півторак наголошує: «Коли йдеться про виникнення української мови, у свідомості переважної більшості зацікавлених громадян вона часто асоціюється із сучасною літературною мовою, тобто тією, яка щодня звучить по радіо й телебаченню, яку вивчають у школах, якою друкують книжки, газети й часописи тощо. Проте слід пам'ятати, що національна мова – це не тільки спільна для всієї нації літературна мова, опрацьована майстрами художнього слова, але й мова народна, що має діалектні відмінності на різних територіях України».

Таким чином, продовжує пояснювати мовознавець, дослідити походження української мови – це означає з'ясувати послідовність, місце і час виникнення окремих українських діалектних рис, що поступово склали специфічну мовну систему.

«Поява будь-якої мови – це не подія, а тривалий процес, що відбувається протягом кількох століть. Оскільки мова є невід'ємною ознакою етносу, вона формується разом з відповідним етносом. Встановлення науковими методами віку етносу, як і будь-якого суспільно-історичного явища (держави, міста, культурно-історичного регіону тощо), передбачає необхідність довести неперервність його життя від припущуваного часу його виникнення. Саме завдяки неперервності етнокультурного розвитку зберігається генетичний зв'язок між окремими фазами розвитку культури та мови цього етносу протягом усього його життя», – говорить дослідник.

Особливий наголос він робить на такій тезі: «Науково доведена й підтверджена безсумнівними археологічними матеріалами неперервність розвитку матеріальної культури на протоукраїнських землях приблизно від VI ст. н. е., тобто за останні 1500 років. Отже, й історію українців як окремого етносу та української мови є підстави починати від середини I тис. н. е.».

У своїй статті Г. Півторак докладно розповідає про історію становлення українців як окремого етносу і формування його мови – від праслов'янського періоду й далі. «Коли ж виникли найхарактерніші мовні ознаки, які становлять специфіку української мови, і з якого часу можна вважати, що українська мова існувала вже як самостійна мовна система? – ставить запитання науковець. – Виникнення своєрідних фонетичних, граматичних і лексичних особливостей, притаманних українській мові, розтягнулося на тривалий час. Деякі з них з'явилися ще в мовленні давніх східнослов'янських племен, що жили на території сучасної України у спільнослов'янській (праслов'янській) період, інші сформувалися вже після розпаду праслов'янської етномовної спільності (протягом VI–IX ст.), ще інші – в епоху Київської Русі, значна їх частина – у період нового етапу самостійної історії східнослов'янських мов, тобто після XI–XII ст.».

Формування й розвиток української мови Г. Півторак порівнює з життям людини, протягом якого вона переживає різні етапи: дитинство,

юність, молодість, зрілість, але при цьому залишається тією самою особистістю.

Він підкреслює, що на зорі своєї історії народна українська мова істотно відрізнялася від сучасної. На тому етапі в ній ще переважали праслов'янські риси східного ареалу слов'янської прабатьківщини, але поступово з'являлися й нові, які не характеризували жодну з найближчих споріднених з нею мов.

Аналізуючи основні етапи процесу формування української мови як самостійної мовної системи, Г. Півторак робить такий загальний висновок: «Формування української мови, як і інших східнослов'янських, почалося ще від праслов'янського періоду й розтягнулося на декілька століть, проте процес становлення східнослов'янських мов не був синхронним. Найраніше він розпочався з української мови через те, що майже вся територія нинішньої України була частиною прабатьківщини слов'ян, а інші східнослов'янські регіони в той час ще були заселені неслов'янськими племенами – балтами та фіно-уграми».

На завершення науковець зауважує, що входження праукраїнської етномовної території до слов'янської прабатьківщини спричинилося до того, що українська мова увібрала в себе значну частину праслов'янської мовної спадщини. У протоукраїнських діалектах протягом VI–IX ст. виникло в різний час чимало інших специфічно українських або українсько-білоруських, менше – українсько-російських діалектних особливостей. Цей процес тривав і в епоху Київської Русі, і в наступний період – від XIV ст. і далі. У процесі суспільно-економічного й культурно-політичного розвитку різних українських земель тривало подальше зближення окремих регіонів і консолідація їхнього населення, що завершилося утворенням української народності, а потім і нації.

Докладніше читайте в повному тексті публікації за посиланням: <http://www.golos.com.ua/article/301757> (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 16.04).

***

Наприкінці лютого 2018 р. Комітет Верховної Ради України з питань соціальної політики, зайнятості та пенсійного забезпечення розглянув проект закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування (реєстр. № 6677, доопрацьований) і рекомендував Верховній Раді України прийняти його за основу.

«Законопроект № 6677 передбачає децентралізовану модель, де головними діючими особами будуть недержавні пенсійні фонди, а Пенсійний фонд здійснюватиме лише частину адміністративних функцій (збір внесків, ведення персоніфікованого обліку, прийом заяв від учасників тощо). На думку авторів законопроекту, така модель дає можливість розподілити

ризиками між десятками недержавних пенсійних фондів, не концентруючи їх у одному державному фонді, забезпечує конкуренцію на ринку послуг з накопичувального пенсійного страхування та знижує ризики побудови корупційних схем». Про це у своїй статті для тижневика «Дзеркало тижня» пише провідний науковий співробітник Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України кандидат економічних наук Л. Ткаченко.

«Чи може запропонована децентралізована модель носити назву державної і функціонувати в рамках загальнообов'язкового державного пенсійного страхування поряд із солідарною системою? – запитує експерт. – Якщо закон зобов'язує сплачувати внески, державні органи здійснюють регулювання, нагляд і контроль, це ще не означає, що система є державною чи навіть публічною. Передбачена участь Пенсійного фонду надто обмежена для того, щоб надати запропонованій моделі статус державної. Тобто така модель другого рівня може мати право на існування, але потрібно називати речі своїми іменами – це приватна система, і навряд чи їй місце у Законі України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»».

Автор статті наголошує, що потрібно докласти зусиль для напрацювання соціально прийнятної та фінансово обґрунтованої моделі, яка зможе поєднати потужність публічних і приватних механізмів.

Докладніше про проблеми реалізації пенсійної реформи в Україні читайте в матеріалі Л. Ткаченко «Накопичувальний рівень пенсійної системи: якою може бути українська модель?» у тижневику «Дзеркало тижня» (випуск № 13, 7–13 квітня 2018 р.) (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 13.04).

Наукові видання НАН України

Відбулася презентація спільного видання науковців Київського університету права (КУП) НАН України та Гданського університету (Республіка Польща) – колективної монографії «Актуальні проблеми сучасного конституціоналізму (на прикладі України та Республіки Польща)».

Працю присвячено як спільним, так і притаманним окремо Україні й Республіці Польща проблемам розвитку конституціоналізму на сучасному етапі. Книга стала результатом кількарічної наукової співпраці між університетами.

Нове видання було презентовано в обох країнах.

Уперше книгу представили наприкінці березня 2018 р. у м. Гданськ, на базі Гданського університету. До делегації від КУП НАН України, очолюваної його ректором професором Ю. Бошицьким, ввійшли: в. о. завідувача кафедри загальнотеоретичних і державно-правових дисциплін доктор юридичних наук, професор Н. Кудерська; професор кафедри

загальнотеоретичних та державно-правових дисциплін кандидат історичних наук В. Іванов; доцент кафедри галузевих правових наук кандидат юридичних наук О. Рассомахіна; партнери університету – директор спеціалізованої школи № 47 з поглибленим вивченням іноземних мов Печерського району Києва С. Нетецька та заступник голови Української антипіратської асоціації С. Нетецький.

10 квітня 2018 р. монографію було презентовано у стінах КУП НАН України. З нагоди заходу до Києва прибула делегація з Польщі на чолі із завідувачем кафедри конституційного права та політичних інститутів факультету права й адміністрування Гданського університету доктором, професором А. Шмітом.

У презентації взяли участь провідні науковці обох університетів, представники Національної академії наук України й Національної академії правових наук України, провідні юристи, освітяни різних навчальних закладів, аспіранти, студенти.

Захід було організовано у формі пленарного засідання, яке відбувалося на високому організаційному й науково-технічному рівні.

Першим до присутніх звернувся ректор КУП НАН України професор Ю. Бошицький, який привітав наукову спільноту з виданням монографії та зазначив, що такі спільні наукові видання дають змогу почути один одного, іти вперед у науковому пізнанні й вирішенні нагальних завдань.

З вітальними словами також виступили: завідувач кафедри конституційного права та політичних інститутів факультету права й адміністрування Гданського університету доктор, професор А. Шміт; заступник директора Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України академік НАН України О. Скрипнюк; заслужений юрист України О. Петік; завідувач лабораторії правового забезпечення розвитку науки і технологій Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності Національної академії правових наук України, головний науковий співробітник Г. Андрощук; директор спеціалізованої школи № 47 Печерського району С. Нетецька; Президент культурно-мистецького благодійного фонду «Київ-класик» доктор філософії, професор Є. Басалаєва; український юрист, суддя Конституційного Суду України у відставці В. Кампо; професори кафедри конституційного права та політичних інститутів факультету права й адміністрування Гданського університету А. Ритель-Варзоха й А. Гайда.

Треба зазначити, що під час презентації університети домовилися про продовження роботи над наступними колективними монографіями, а також про проведення спільних міжнародних науково-практичних конференцій (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 17.04*).

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти

Відповідно до Угоди про наукове співробітництво між Національною академією наук України та Болгарською академією наук (БАН) від 6 червня 2016 р. і Меморандуму про співробітництво, підписаного між Науковим гідрофізичним центром НАН України й Інститутом океанології БАН у жовтні 2017 р., а також на запрошення болгарської сторони українські вчені 2–3 квітня 2018 р. відвідали Інститут океанології БАН (м. Варна, Болгарія).

Безпосередню участь у робочих зустрічах і консультаціях взяли уповноважені представники:

– від Національної академії наук України: перший заступник головного ученого секретаря НАН України, директор Центру проблем морської геології, геоекології та осадового рудоутворення член-кореспондент НАН України В. Ємельянов; директор Наукового гідрофізичного центру НАН України, член-кореспондент НАН України О. Щипцов; в. о. ученого секретаря Наукового гідрофізичного центру НАН України Г. Стефанов;

– від Болгарської академії наук: директор Інституту океанології БАН доктор, професор С. Мончева; заступник директора з міжнародної діяльності Інституту океанології БАН доктор, професор А. Палазов і вчений секретар зазначеного інституту доктор Л. Дімітров.

Під час консультацій сторони обговорили умови й перспективи:

– фрахту науково-дослідного судна «Академік» Інституту океанології БАН для проведення морських геолого-геофізичних і гідроакустичних досліджень у західній частині Чорного моря в липні 2018 р.;

– поновлення участі НАН України у Чорноморському регіональному альянсі Глобальної системи спостережень за океаном (BlackSea GOOS);

– співробітництва у сфері гідрофізичних досліджень морського середовища та обміну океанографічними даними між Інститутом океанології БАН і Науковим гідрофізичним центром НАН України;

– спільної участі в розробленні проекту зі створення науково-дослідного судна нового покоління.

Згідно з нормами ст. 248, 249 Конвенції ООН з морського права 1982 р. сторони домовилися організувати зазначені дослідження орієнтовно в період з 5 по 15 липня 2018 р. До наукового складу української експедиції ввійдуть 15 осіб – 10 українських дослідників, п'ять болгарських. Визначено, що науковим керівником рейсу буде представник України, а заступником керівника – представник Болгарії.

Як очікується, заплановані морські дослідження матимуть геолого-геофізичне й гідроакустичне спрямування, тому представники НАН України особливу увагу приділили питанню можливості Інституту океанології БАН забезпечити такі експедиційні роботи відповідним науково-дослідним обладнанням і апаратурою.

Зокрема, з організаційно-технічних питань проведення експедиційних морських досліджень на науково-дослідному судні «Академік» делегація НАН України провела плідні консультації з ученим секретарем Інституту океанології БАН доктором Л. Дімітровим і старшим науковим співробітником відділу морської геології та археології доктором А. Васілевим.

Представники НАН України також ознайомилися з науковими напрямками та лабораторною базою Інституту океанології БАН.

Делегація НАН України відвідала й оглянула також науково-дослідне судно «Академік» Інституту океанології БАН, яке щойно повернулося із чергової експедиції, і відповідне наукове обладнання, необхідне для виконання запланованих морських експедиційних досліджень. Представники української академії одностайно відзначили високу технічну оснащеність судна та придатність його обладнання до експедиційних робіт, передбачених планом-програмою морських досліджень. Крім того, представники НАН України особисто ознайомилися і встановили робочі взаємовідносини з окремими членами екіпажу судна «Академік», а також із суперінтендантом інженером Б. Костовим. Це дасть змогу оперативно вирішувати питання в рамках підготовки до проведення експедиції.

Делегація НАН України також мала честь зустрітися з міністром освіти й науки Болгарії К. Вилчевим, який у той же час відвідував науково-дослідне судно «Академік». Сторони висловили сподівання на розбудову співпраці між науково-дослідними установами України й Болгарії.

Під час візиту представників НАН України до Інституту океанології БАН сторони обговорили й інші питання. Зокрема, з огляду на міжнародне Десятиріччя науки про океан в інтересах сталого розвитку (2021–2030 рр.), проголошене Резолюцією ООН від 05.12.2017 р. A/RES/72/73, особливу зацікавленість учених двох країн викликало обговорення питання перспектив спільної участі в розробленні проекту зі створення науково-дослідного судна «нового покоління».

Після завершення робочої зустрічі та консультацій українські й болгарські науковці оформили та підписали протокол, який закріплює відповідні домовленості.

Загалом уповноважені представники НАН України вважають успішним свій візит до Інституту океанології БАН, а двосторонні консультації з питань взаємодії та співробітництва в галузі досліджень морського середовища – плідними й такими, що відповідають духові й букві угоди про наукове співробітництво між Національною академією наук України та Болгарською академією наук *(Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2018. – 13.04).*

Діяльність науково-дослідних установ

Щоденна всеукраїнська газета «День» опублікувала статтю про унікальний експонат експозиції Музею етнографії та художнього промислу (МЕХП) Інституту народознавства (ІН) НАН України – таріль XVI ст. роботи Б. Паліссі.

«Цей раритет – найцінніший і найдавніший фаянсовий таріль з усіх, що зберігаються у львівських музеях», – розповів журналістам завідувач сектору експозиції МЕХП ІН НАН України А. Колотай.

Б. Паліссі (1510–1589) – відомий художник, яскравий представник французького Відродження, вітражист, хімік, кераміст і навіть садівник.

Б. Паліссі – один з тих керамістів, які досліджували й експериментували з різними емалями та глазур'ю. Характер його виробів був найрізноманітніший, з міфологічними та біблійними сюжетами в стилі маньєризму, що характеризується втратою ренесансної гармонії між тілесним і духовним, природою та людиною. Але слави як художник Б. Паліссі зажив виготовленням тарелів із земноводними – ящірками, зміями й жабами.

«З таких тарелів ніхто не їв – вони мали декоративне призначення, – пояснює А. Колотай. – Є велике припущення, що ці тарелі ставили на стіл і заливали водою. Тоді створювався ефект мерехтіння – здавалося, що ті всі плазуни, ті всі земноводні істоти – живі і навіть от-от вистрибнуть з води і порозбігаються хто куди».

«Львівський» таріль Паліссі належить до першого періоду його творчості. Потрапив експонат до попередника МЕХП ІН НАН України – Промислового музею – у 1912 р. «Відомо тільки те, що він був у дерев'яній коробці і розбитий на 40 фрагментів. Цілою була лише риба. І хвала тим науковцям, котрі взяли цю річ (попри те що була, фактично, знищена) в колекцію», – говорить А. Колотай. Таріль було реставровано до виставки «Французька порцеляна» 2013 р. «І це є пам'ятка реально світового значення. Й те, що вона була пошкоджена, не применшує її мистецької цінності», – зазначає А. Колотай.

Майстер відомий також тим, що написав трактат «Справжній рецепт», який став одним з найбільш відомих підручників з технології кераміки пізнього Середньовіччя.

Б. Паліссі увійшов в історію тим, що створив нові стилі й дослідив нові технології в кераміці. За внеском у світову науку й культуру його навіть порівнюють з великим Леонардо.

Більше дізнавайтесь з повного тексту публікації: <https://day.kyiv.ua/uk/news/080418-u-lvovi-eksponuyut-unikalnyy-taril-xvi-stolittya-bernara-palissi> (Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 10.04).

Практичні впровадження науково-дослідних і проектно-технічних напрацювань

У 2012 р. на замовлення Міністерства закордонних справ України Інститут програмних систем НАН України розпочав розроблення інформаційно-телекомунікаційної системи оформлення і видачі іноземцям та особам без громадянства віз для в'їзду в Україну та транзитного проїзду через її територію – системи «Віза». Уже у 2016 р. її було впроваджено у 100 зі 120 консульських установ МЗС України, а за її допомогою видано десятки тисяч віз. Запровадження цієї системи істотно сприяло усуненню корупційних ризиків при оформленні віз, значно підвищило рівень запобігання нелегальній міграції, створило прозорі й максимально прості для іноземців умови оформлення віз.

У рамках створення системи було розроблено ряд спеціалізованих підсистем, у тому числі підсистему е-Віза, призначену для онлайн-подання візових анкет на оформлення віз в електронному вигляді. Електронна віза має ряд переваг:

- дистанційне подання документів у будь-який зручний час і отримання е-Візи без необхідності відвідування консульської установи;
- можливість онлайн-відстеження стану оформлення е-Візи;
- централізоване оформлення усіх е-Віз у МЗС України;
- постійна інформаційна підтримка заявників;
- час оформлення – до дев'яти робочих днів.

За повідомленням МЗС України, починаючи з 4 квітня 2018 р., розпочато експлуатацію цієї підсистеми <http://mfa.gov.ua/ua/press-center/news/63950-kosulyska-sluzhba-mzsrozpochinaje-oformlennya-jelektronnih-viz-dlya-vjizdu-v-ukrajinu> (Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 10.04).

***

Видання Міністерства оборони України «Народна армія» [13 (5545) від 29 березня 2018 р.] опублікувало статтю, присвячену перспективам впровадження і використання однієї з науково-технічних розробок оборонного призначення, створених науковцями академії.

Державне підприємство «Спеціалізована зовнішньоторговельна фірма “Прогрес”» Державного концерну «Укроборонпром» планує налагодити промислове виробництво захисних елементів на основі кераміки (а саме оксиду алюмінію) для істотного підвищення балістичної захищеності вітчизняних бойових броньованих машин. Склад, конструкцію й технологію виготовлення навісної керамополімерної бронепанелі для додаткового захисту бойових броньованих машин (ББМ) розробили вчені Навчально-наукового центру «Фізико-хімічне матеріалознавство» Національної академії наук України (до авторського колективу входить, зокрема, член-кореспондент НАН України В. Макара).

«Бронепанелі мають макрошарувате компонування й складаються з дискретного керамічного шару, який розміщено у високоміцній полімерній матриці, і текстильно-полімерного затримувального шару. Додатково бронепанелі може бути оснащено підкладкою з надвисокомолекулярного поліетилену. Кріпити їх на штатній броні ББМ планують за допомогою шпилькового з'єднання. До речі, таку конструкцію бронепанелей зумовили результати останніх досліджень. Вони доводять, що саме багатошарові конструкції, які поєднують елементи кераміки й полімерних композитів, спроможні забезпечити надійний захист від високоенергетичних динамічних навантажень. <...> Бронепанелі виготовляють винятково з вітчизняних матеріалів за спеціально розробленою технологією, – ідеться у статті. – Результати балістичних випробувань підтвердили здатність бронепанелей стримати кулі калібру 12,7 та 14,5 мм. Також під час польових випробувань підтверджено їхню високу ремонтпридатність. Адже пошкоджені внаслідок влучання кулі дискретні керамічні елементи легко замінюють новими, які заливають спеціальним розчином. Він швидко твердне, і вже через 10–20 хв відремонтована захисна панель готова для подальшого використання. Передбачають, що маса 1 кв. м бронепанелі, яка захищатиме від набоїв калібру 12,7 мм, становитиме 43–47 кг, а від набоїв калібру 14,5 мм – 93–95 кг. Вітчизняні фахівці також працюють над створенням захисних керамічних елементів, які зможуть убезпечити від боєприпасів калібру 30 мм. <...> Виробник розраховує до кінця цього року доопрацювати й представити бронепанель на визначальні відомчі випробування в оборонне відомство. Також серед його амбітних планів із часом налагодити серійне виробництво навісної керамополімерної бронепанелі для додаткового захисту вітчизняних бойових броньованих машин».

Докладніше про це читайте безпосередньо в публікації: <http://na.mil.gov.ua/62850-keramichnyj-shhyt-dlya-bronetehniky>, а також на сайті Інформаційно-консалтингової компанії «DEFENSE EXPRESS»: <https://defence-ua.com/index.php/statti/4408-keramichnyy-shchyt-v-ukrayini-rozroblyayut-innovatsiyu-bronyu> (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2018. – 13.04).*

Нагороди та відзнаки

11 квітня 2018 р. у Великому конференц-залі НАН України відбулися організовані компанією Clarivate Analytics семінар «Наукові видання України: реалії та перспективи» і церемонія нагородження Web of Science Award Ukraine-2018, у межах якої відзнаки отримали й учені Національної академії наук України.

Вітальним словом семінар відкрила модератор й доповідач, експерт з інформаційно-аналітичних ресурсів і навчання компанії Clarivate Analytics, науковий співробітник відділу сигнальних систем клітини Інституту

молекулярної біології й генетики НАН України кандидат біологічних наук І. Тихонкова.

З першою доповіддю – з теми «Нові тенденції у регулюванні публікаційної активності наукових установ» – виступив директор Головної астрономічної обсерваторії НАН України, голова Науково-видавничої ради НАН України, член Президії НАН України академік Я. Яцків. Він, зокрема, розповів про публікаційну активність як один з показників продуктивності вченого, наукової установи, країни в цілому і їхньої залученості в міжнародне співробітництво, а також як один з показників дієвості наукової політики, у тому числі на державному рівні. Я. Яцків поінформував учасників семінару про кількість і рівень якості вітчизняних наукових видань. Окремо доповідач зупинився на результатах запровадження державних програм підтримки й підвищення публікаційної активності в різних країнах світу та на перевагах і недоліках нового порядку формування Переліку наукових фахових видань України.

Доповідь «Журнали університетів: шляхи розвитку» виголосив проректор з наукової роботи Дніпровського національного університету ім. О. Гончара доктор хімічних наук С. Оковитий. Він поділився досвідом свого університету в просуванні наукових журналів до міжнародних наукометричних баз, зокрема надав докладні рекомендації щодо підвищення якості й, відповідно, авторитетності наукового журналу. На завершення С. Оковитий підкреслив, що із включенням наукового журналу до бази даних його нелегкий шлях становлення тільки розпочинається й надалі треба підтримувати статус видання, публікуючи в ньому статті, максимально цікаві для міжнародної аудиторії.

Публікаційній стратегії вченого й установи присвячувався виступ кандидата біологічних наук І. Тихонкової. Вона розповіла про те, як і навіщо за допомогою баз даних порівнюються наукові показники, як розраховуються імпакт-фактор та індекс Гірша, навіщо потрібні наукометричні бази й чим вони відрізняються між собою, як Україна представлена в базі Web of Science Core Collection, як застосовується InCites (інструмент для професійного бібліометричного аналізу й управління наукою), як інтерпретуються наукометричні показники, що таке кuartиль і від чого він залежить, як обрати найкраще видання для публікування своїх наукових результатів, як найефективніше обирати в базі даних видання та статті з певних тем, якими чинниками визначається мотивованість чи, навпаки, демотивованість ученого щодо публікування наукових статей, що ускладнює оцінювання здобутків науковців, які вітчизняні наукові установи мають доступ до бази даних Web of Science. Наостанок І. Тихонкова поділилася посиланнями на корисні англо- й україномовні ресурси, які пропонують докладну інформацію про такі бази даних.

Останню доповідь – «Web of Science Core Collection: критерії якості наукових журналів» – виголосив керівник освітніх програм компанії Clarivate Analytics В. Богоров. Серед таких критеріїв він виокремив видавничі

стандарти, зміст, міжнародний склад і аналіз цитування. Доповідач навів підстави для відхилення чи виключення наукового журналу з бази даних, основні ознаки так званих «хижацьких» журналів і шляхи боротьби з недобросовісними видавцями і виданнями. Він також розповів, як подати заявку на включення наукового журналу до бази даних, а також про структуру платформи Web of Science. Потому В. Богоров відповів на запитання учасників семінару.

Після короткої перерви захід продовжився церемонією нагородження Web of Science Award Ukraine-2018. Перед врученням відзнак учасників події привітали перший заступник міністра освіти й науки України В. Ковтунець, заступник міністра освіти й науки України М. Стріха, віце-президент Національної академії наук України, директор Інституту теоретичної фізики ім. М. М. Боголюбова НАН України академік А. Загородній, заступник міністра охорони здоров'я України О. Лінчевський і виконавчий директор компанії Clarivate Analytics з ринків, що розвиваються, В. Кришнан.

Науковці й наукові установи НАН України здобули перемогу у восьми з 11 номінацій (24 лауреати загалом).

У номінації «Найцитованіші дослідники» перемогли, зокрема, завідувач відділу фізики зір і галактик Головної астрономічної обсерваторії НАН України академік Ю. Ізотов; завідувач відділу фізичної хімії дисперсних мінералів Інституту біоколоїдної хімії ім. Ф. Д. Овчаренка НАН України доктор фізико-математичних наук, професор М. Лебовка; провідний науковий співробітник відділу фізики магнітних явищ Інституту фізики НАН України доктор фізико-математичних наук Г. Морозовська.

У номінації «Установа з найбільшою кількістю високоцитованих робіт» відзначено Національний науковий центр «Харківський фізико-технічний інститут»; у номінації «Найефективніша наукова установа» – Інститут теоретичної фізики ім. М. М. Боголюбова НАН України; у номінації «Краща публікаційна стратегія» – Головну астрономічну обсерваторію НАН України; у номінації «За міжнародну співпрацю» – Інститут ядерних досліджень НАН України; у номінації «Найпродуктивніші установи» – Інститут фізики напівпровідників ім. В. Є. Лашкарьова НАН України (підномінація «Природничі науки»), Інститут молекулярної біології і генетики НАН України й Інститут фізіології ім. О. О. Богомольця НАН України (обидві установи – у підномінації «Науки про життя»), Інститут проблем міцності ім. Г. С. Писаренка НАН України (підномінація «Інженерні науки і технології»).

На завершення урочистостей організатори привітали Національну академію наук України зі 100-річним ювілеєм (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 13.04.*

Здобутки української археології

Упродовж польового сезону 2017 р. учасники Житомирської археологічної експедиції Інституту археології НАН України продовжували вивчення унікального древлянського колодязя в м. Олевськ Житомирської області.

Треба зазначити, що початок археологічних досліджень на території сучасного Олевська пов'язаний з роботами Я. Яроцького (1840–1915), який вивчав курганні насипи давньоруського часу. Подальші археологічні роботи, проведені М. Кучерою (1922–1999) й іншими дослідниками, мали розвідковий характер. Від 2009 р. у місті проводяться регулярні археологічні розкопки й розвідкові дослідження, завдяки яким встановлено наявність археологічних нашарувань переддавньоруського, давньоруського й пізньосередньовічного періодів у центральній частині міста та на городищі в урочищі Бабина гора, а також відкрито дві нові ділянки посаду городища й прилеглі неукріплені селища.

У польовому сезоні 2013 р. проводилися археологічні розкопки на території дитинця багатощарового городища в урочищі Бабина гора. На місці розташування западини діаметром близько 10 м було закладено розкоп 10х10 м та розкрито 80 кв. м площі. У результаті виконаних робіт учені зафіксували верхній контур заповнення археологічного об'єкта підокруглої в плані форми діаметром майже 10 м, який у перетині був лійкоподібним. У центральній частині об'єкта його заповнення було досліджено до глибини 2,3 м. Специфічна округла в плані форма й лійкоподібна форма в перетині та великі розміри об'єкта стали підставою для його ототожнення з рештками стародавнього колодязя – свого часу й М. Кучера висунув таку робочу гіпотезу.

Під час досліджень 2014 р. основну увагу археологи зосередили на вибиранні заповнення колодязя і вивченні його конструкційних особливостей. Було досліджено верхні нашарування западини колодязя до глибини 3,6 м від рівня сучасної денної поверхні, зафіксовано верхні контури первинного котловану колодязя, який мав підпрямокутну в плані форму й був вирізаним у верхній частині в нашаруваннях жовтих, сірих і коричневих супісків, а в нижній частині в щільному материковому суглинку світло-зеленого кольору зі значними домішками жорстви.

Протягом останніх польових робіт – у 2017 р. – розбиралися нашарування, що залягали в шарах, насичених вологою. Верхні нашарування були вогкими, а нижні – сильно насиченими ґрунтовими водами. У нижніх шарах, насичених ґрунтовими водами, було досліджено верхню частину зрубних конструкцій колодязя.

Важливість цього, ще навіть не до кінця дослідженого, об'єкта археологи пояснюють досить специфічною – тристінною – конструкцією, яка змінюється з глибиною, а також наявністю чітко зафіксованого глиняного «замка» між зовнішнім зрубом і стінками котловану колодязя у верхній

частині, що закривав поверхневим ґрунтовим водам доступ до колодязя. На думку фахівців, це може свідчити про вибагливість древлянського населення до якості води.

Учені також зазначають, що появу колодязя на пам'ятці можна пояснити лише зведенням на цьому місці городища – центру одного з древлянських племінних об'єднань, з якого пізніше сформувався Олевськ. Для мешканців звичайного селища відкритого типу не було потреби виймати на поверхню понад 60 кв. м ґрунту, з якого майже 30 кв. м – порода, важка для вибирання навіть сучасним шанцевим інструментом: проблему можна було розв'язати без великих трудовитрат за рахунок води струмка, що протікає вниз, чи неглибокої кринички в його заплаві. Колодязь, що містив щонайменше 20 куб. м чистої води, був потрібен мешканцям міста та його околиць під час нападу ворогів і становив стратегічний запас на випадок довготривалої облоги.

Остаточну відповідь щодо датування й особливостей конструкції науковці сподіваються отримати після повного дослідження древлянського колодязя. Поновлення археологічних розкопок в Олевську заплановано на серпень 2018 р. (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 11.04).

***

Наприкінці 2017 р. учасники Житомирської археологічної експедиції Інституту археології НАН України досліджували Замкову гору в м. Житомир.

Житомирська Замкова гора привертала увагу багатьох дослідників ще від початку ХІХ ст. Але попри те що інтерес до цього об'єкта на певних етапах історичного розвитку зростав, з ряду причин археологічні розкопки на його території не проводилися.

У жовтні – грудні 2017 р. на Замковій горі поблизу приміщення архіву – на вільній від забудови й дерев ділянці – було закладено розкоп: за допомогою важкої техніки розкрито поверхневий шар ґрунту, порушений унаслідок будівництва, і здійснено зачищення поверхні. Під час розкопок на ділянці розкопу на тлі материкового темно-жовтого лесового ґрунту археологи зафіксували темні плями різних конфігурацій, форм і розмірів.

У південно-західній частині розкопу було, зокрема, виявлено яму, у якій знайдено уламки ліпного посуду пізньотрипільської культури епохи енеоліту – початку доби бронзи ІV–ІІІ ст. до н. е.

Особливий інтерес становить досить велика споруда, виявлена в північно-східній частині розкопу. На тлі темно-жовтого лесу вона вирізняється темною плямою округлої форми й орієнтовним зовнішнім діаметром 5,35 м. У поверхневому шарі заповнення дослідники знайшли багато кісток тварин і уламків глиняного посуду, які попередньо можна датувати в межах VІІІ–ІХ ст., Х – першої половини ХІІІ ст., другої половини ХІІІ – ХV ст., ХVІ–ХVІІІ ст. Об'єкт є оборонною спорудою типу вежі й

належить до доби розвинутого або пізнього середньовіччя. В актових документах, які описують житомирський замок станом на середину XVI ст., згадується одна з веж, що мала назву «кругла».

Науковці відзначають також незвичну конструкцію нижньої частини виявленого об'єкта. Наразі дослідження доведено до глибини 5 м від рівня сучасної денної поверхні. З високим рівнем імовірності можна припустити, що нижня частина об'єкта співвідноситься із залишками колодязя. Поєднання оборонної вежі з колодязем усередині було досить розповсюдженим явищем для литовської доби (найвідоміші приклади – оборонні вежі Кам'янця-Подільського й Острога).

Загалом же наприкінці 2017 р. на території Замкової гори вперше за понад 200-річну історію досліджень Житомира було проведено розкопки на території, що становить 400 кв. м, зафіксовано вісім археологічних об'єктів (закритих комплексів) і зібрано матеріали, що належать до різних хронологічних періодів – від доби енеоліту-бронзи до пізнього середньовіччя. Археологи виявили понад 5 тис. знахідок, частина з яких має значну експозиційну цінність. На особливу увагу серед них заслуговує мідний образок-іконка із зображенням святого, виконаним зі вставок емалі різного кольору.

Розкопки засвідчують перспективність подальшого дослідження Замкової гори, а здобуті матеріали дають змогу відкрити нові сторінки з минулого Житомира (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 11.04).

***

Учасники Житомирської археологічної експедиції Інституту археології НАН України 2017 р. виявили й дослідили ряд пам'яток (курганних насипів, поселень, стоянок) у Житомирській області.

У польовому сезоні 2017 р. було проведено обстеження земельної ділянки, яка відводиться для видобування корисних копалин на території Хорошівського району між селами Заброне, Добринь, Гута Добринь і Буки. Топографічно вона розташовується на вододілі р. Рихта й р. Добринка – лівих допливів р. Тростяниця – правої притоки р. Ірша – лівої притоки р. Тетерів – правої притоки р. Дніпро. Ця територія переважно рівна, з незначними підвищеннями у вигляді дюн, велика частина заболочена через високий рівень ґрунтових вод, переважна більшість зайнята лісовими насадженнями й чагарниками. Наявні і вільні від насаджень ділянки, зі слідами розорювання в минулому – нині вони використовуються для випасання домашньої худоби.

Археологічні обстеження поблизу р. Рихта і р. Тростяниця проводилися ще з XIX ст. Тут працювали такі відомі вчені, як В. Антонович та І. Русанова. У зазначеному регіоні попередні дослідники відкрили кілька пам'яток:

– курганний могильник у лісі поблизу Шершнівського казенного помістя неподалік урочища Піщане болото (складався з дев'яти насипів, які розташовувалися окремими групами на високому або низькому місцях);

– курганний могильник у лісі за три версти від села в урочищі Криваве болото (складався з 12 насипів; там же було знайдено залізний спис);

– городище-замчище на південний схід від с. Чотирикутне (збереглися вали й бастіон).

У 1961 р. в околицях села працювала І. Русанова. Вона обстежила замчище й неподалік клубу відкрила два ранньослов'янські поселення на правому й лівому берегах р. Тростяниця. У звіті вчена навела відомості про ряд курганних груп, розташованих по дорозі від до с. Дормань, по дорозі до с. Шершні та на захід від села в урочищі Криваве болото.

Для виявлення археологічних пам'яток на ділянці вчені провели візуальне обстеження горизонтальних і вертикальних відслонень поверхні, а також шурфування території – з метою встановлення планіграфічних особливостей розповсюдження культурних нашарувань і їхніх культурно-хронологічних характеристик.

Науковці заклали загалом 40 пошукових шурфів і візуально обстежили площу досліджуваної ділянки, у результаті чого виявили кілька курганних насипів, поселень відкритого типу, стоянку. Курганні насипи – Буки II, Буки V і Буки VI – представлено окремо розташованими курганами. Це можна пояснити як незначними розмірами некрополів, які мають відповідність серед незначних за розмірами й потужністю поселенськими структурами, так і тим, що частину насипів (зважаючи на їхні незначні розміри) могло бути знівельовано внаслідок антропогенної діяльності. Тому, як вважають учені, під час проведення археологічних розкопок курганів треба також обстежувати прилеглу до них площу, яка може містити залишки поховальних споруд, опущених нижче рівня сучасної денної поверхні.

Виявлені під час обстежень поселення відкритого типу доби пізнього середньовіччя Буки I, Буки IV і стоянка доби неоліту-бронзи Буки III мають відносно незначні розміри й потужність культурного шару (крім поселення Буки IV, на якому зафіксовано потужність нашарувань до 0,6 м, що може відповідати центральній частині поселення).

Проведення археологічних розкопок зазначених пам'яток заплановано на 2018 р. (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 11.04*).

Наука і влада

Одним з істотних перетворень, які нині відбуваються в Україні, є реформа місцевого самоврядування і територіальної організації влади, яка передбачає утворення об'єднаних територіальних громад (ОТГ), що

включають місто як адміністративний центр та прилеглі сільські райони.

Як найкраще реалізувати функціональну взаємопов'язаність сільських і міських районів для їх гармонізованого прогресу й управляти так, щоб ці зміни не лише були на користь урбанізації, що більш очевидно, а й забезпечували б і прогресуючий аграрний і сільський розвиток? Це питання у своїй статті для тижневика «Дзеркало тижня» порушує головний науковий співробітник Інституту економіки та прогнозування НАН України доктор економічних наук О. Попова.

Експерт зазначає, що за фактом формуються місько-сільські континууми і формально начебто відбувається зближення (конвергенція) міста й села. Хоча подеколи важко подолати їх дивергенцію через занадто відмінні рівні розвитку й способи життя, розходження інтересів жителів. Об'єднувальною метою є прагнення жити краще. Але поки що очевиднішим є превалювання суто територіально орієнтованого підходу при створенні ОТГ і меншою мірою секторального, тобто пошуку тих економічних векторів, які стали б драйверами розвитку таких місько-сільських формувань.

«Як один з варіантів, Продовольча і сільськогосподарська організація ООН (ФАО) орієнтує на використання агротериторіального підходу – поєднання територіального і секторального підходів, за якого вдається досягти загального прогресу взаємопов'язаного розвитку сільських і міських районів», – розповідає вчена.

Докладно про особливості реалізації агротериторіального підходу в Україні, очевидні переваги й можливі ризики, пов'язані з ним, читайте в матеріалі О. Попової «Село дрейфує...» у тижневику «Дзеркало тижня» (випуск № 14, 14–20 квітня 2018 р.) (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 17.04).

До 100-річчя Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Л. Чуприна, завідділу оперативної інформації СІАЗ НБУВ

Аналітичні підрозділи бібліотеки в системі стратегічних комунікацій

Аналізується визначення стратегічних комунікацій, місце аналітичних підрозділів бібліотек у системі стратегічних комунікацій на базі досвіду аналітичних підрозділів Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського.

Ключові слова: стратегічні комунікації, інформаційно-аналітична діяльність бібліотек, протидія інформаційній агресії.

Українські науковці дедалі більшу увагу приділяють проблемам впровадження в країні системи стратегічних комунікацій (страткому).

Актуальність цієї теми зумовлена необхідністю створення ефективного механізму протидії інформаційній агресії з боку РФ. Г. Почепцов у своїй праці дослідив питання стратегічних комунікацій у політиці, бізнесі й державному управлінні [1]. Колектив авторів на чолі з В. Горбуліним визначає стратегічні комунікації як рамковий підхід до впровадження окремих заходів з протидії дезінформації та інформаційній агресії [2]. Поняття й сутність стратегічних комунікацій у сучасному українському державотворенні розглянуто в публікації О. Кушнір [3]. Основні характеристики стратегічних комунікацій дає С. Соловійов [33] і досліджує їхню роль у реалізації реформ [4]. Стаття А. Баровської присвячена стратегічним комунікаціям НАТО [5], В. Ліпкан здійснив експертний аналіз проекту Стратегії розвитку ефективних комунікацій у ЗСУ [6] і проаналізував роль стратегічних комунікацій у протидії гібридній війні проти України [7], С. Гуцал розглядає публічну дипломатію в контексті стратегічних комунікацій [8]. Д. Дубов і А. Баровська досліджують організаційно-правові проблеми впровадження системи стратегічних комунікацій в Україні [9]. Заслуговує на увагу аналіз Є. Тихомірової досвіду ЄС щодо протидії російській пропаганді [10].

Водночас роль наукових бібліотек, зокрема її аналітичних підрозділів, у розвитку стратегічних комунікацій у науковій літературі не розглядається. Частково внаслідок застарілих поглядів на бібліотеку як лише на книгозбірню, а не інформаційний центр. Крім того, тема вдосконалення страткому не набула необхідної актуальності в суспільстві, а в трактуванні визначення стратегічних комунікацій спостерігається звуження переліку можливих їхніх суб'єктів. Принаймні роль бібліотек у цій системі за офіційними документами простежити не вдалося. У цій статті окреслимо основні напрями можливої взаємодії аналітичних підрозділів бібліотек з органами державної влади в системі стратегічних комунікацій.

Активна участь наукової бібліотеки в соціокомунікаційних процесах є однією з умов її успішного розвитку. У нинішніх реаліях важлива частина суспільних процесів пов'язана з організацією інформаційної протидії зовнішнім інформаційно-психологічним впливам, гібридним загрозам. Саме з цією метою у 2015 р. було започатковано партнерство у сфері стратегічних комунікацій на офіційний запит Ради національної безпеки і оборони України (РНБО) до департаменту громадської дипломатії НАТО. Початковий етап становлення системи стратегічних комунікацій в Україні планується завершити до 2018 р. Про важливість побудови дієвої та ефективної системи стратегічних комунікацій ідеться у Воєнній доктрині й Доктрині інформаційної безпеки України. Апаратом РНБО України й Національним інститутом стратегічних досліджень здійснено функціональний аналіз сфери стратегічних комунікацій.

У ряді вітчизняних міністерств створено відповідні структурні підрозділи, працюють радники зі стратегічних комунікацій, експерти, аналітики і фахівці з цього напрямку.

Запровадження системи стратегічних комунікацій передбачає:

1. Розроблення принципів міжвідомчої комунікації – від стратегічного до тактичного рівня.
2. Розроблення базових документів і правил, які окреслюватимуть функції й мету стратегічних комунікацій.
3. Розроблення функцій і структур для всіх ключових гравців систем державних стратегічних комунікацій.
4. Створення тіснішого зв'язку між розробленням і плануванням комунікаційної політики, зокрема на найвищому національному стратегічному рівні та на рівні окремих міністерств і департаментів.
5. Розроблення механізмів координації та принципів на міжвідомчому рівні.
6. Надання ключовим гравцям повноважень для здійснення й контролю функції стратегічних комунікацій.
7. Забезпечення необхідними технічними та інфраструктурними засобами.
8. Введення дисциплін стратегічних комунікацій в освітні програми підготовки профільних фахівців, розроблення єдиної термінології, курсів і вимог до фаху [11].

Під системою стратегічних комунікацій розуміється скоординоване й належне використання комунікативних можливостей держави – публічної дипломатії, зв'язків з громадськістю, військових зв'язків, інформаційних і психологічних операцій, заходів, спрямованих на просування цілей держави [12].

Щодо цього визначення є ряд зауважень. Зокрема, проголошення метою стратегічних комунікацій «просування цілей держави», а не суспільства чи української нації за певних обставин може суперечити демократичному напрямку розвитку країни. Також у визначенні йдеться про скоординоване й належне використання комунікативних можливостей держави, тобто держава не ставить за мету та не бере на себе зобов'язання координувати комунікативні можливості корпорацій чи інститутів громадянського суспільства. Логічно, як видається, було б вести мову про скоординоване державою належне використання комунікативних можливостей українського суспільства. І можливостей бібліотек, зокрема. Їхнє місце в системі визначається, виходячи з основних функцій бібліотеки як соціального інституту, суб'єкта соціальних комунікацій.

З огляду на досвід співпраці аналітичних підрозділів НБУВ з органами державної влади, можемо говорити про доцільність залучення їх до розвитку системи стратегічних комунікацій. Наприклад, одним із завдань Міністерства інформаційної політики є забезпечення створення механізмів моніторингу відкритих джерел інформації для потреб стратегічних комунікацій. Наукові бібліотеки можуть стати складовою такого механізму. Так, аналітичні підрозділи НБУВ давно вже проводять тематичні моніторингові дослідження за матеріалами інтернет-ресурсів на замовлення органів державної влади, які

допомагають управлінським структурам у комплексному аналізі ситуації, виявленні закономірностей суспільного розвитку, виробленні доцільних і обґрунтованих пропозицій для прийняття відповідних рішень у сферах державного управління.

До принципів розвитку системи стратегічних комунікацій належить побудова зворотного зв'язку, врахування думок і реакцій цільової аудиторії на меседжі й конкретні події. Саме послідовне втілення цього принципу дасть змогу державі вчасно діагностувати наростаючі проблеми, коригувати власні інформаційні акції. І тут бібліотека може відіграти свою роль точки доступу до суспільно важливої інформації. Аналітичні підрозділи НБУВ мають подібний досвід роботи в межах міжнародного проекту за підтримки USAID «Програма сприяння парламенту України: Програма розвитку законотворчої політики» (ПСП II), що завершився 31 липня 2013 р.

Інформаційно-аналітичні структури часто виступають проміжною ланкою в системі комунікацій між громадянами і владою. Отримуючи інформацію від органів державної влади, вони доносять її споживачам без викривлень, зумовлених упередженістю, заангажованістю, гонитвою за сенсацією тощо (що властиво ЗМІ).

Аналітичні підрозділи НБУВ широко практикують делегування власних кореспондентів на прес-конференції державних і політичних діячів, засідання громадських та політичних організацій тощо. Це дає можливість аналізувати і висвітлювати події оперативно, без зайвих проміжних етапів і впливу додаткових інформаційних шумів.

Сучасна віртуалізація багатьох сторін суспільного життя, можливість спілкування в режимі реального часу з політиками, членами уряду, експертами й пересічними громадянами (соціальні медіа, прямі ефіри із засідань, інтернет-конференції тощо) наближають аналітика до процесу підготовки, обговорення та прийняття управлінських рішень, що не лише пришвидшує підготовку аналітичного матеріалу, а й дає можливість безпосереднього виходу на об'єкт дослідження, сприяє підвищенню якості аналітичного матеріалу, ефективності роботи інформаційно-аналітичних структур загалом. Таким чином, аналітичні підрозділи бібліотек мають змогу оперативно реагувати на суспільні процеси й мінімізувати викривлення інформації [13, с. 130].

Важливо не лише формально налагодити механізми прямого й зворотного зв'язку (прес-конференції, гарячі лінії, громадські обговорення тощо), а й забезпечити єдине (однакове) розуміння вживаних понять і значень. Складність рішень і текстів, які є результатом роботи органів влади, – законів, постанов, інших нормативно-правових актів є передумовою виникнення недовіри громадян до влади в цілому. Фахівці стверджують, що мова нормативно-правових актів є одним з потужних бар'єрів відчуження між державою, що потребує виконання актів, та громадянами [14]. Ряд проектів аналітичних підрозділів НБУВ створювалися в співпраці з прес-службами органів державної влади й були спрямовані як на інформування

читачів з актуальних проблем, так і донесення громадської думки до представників влади.

Беручи в такий спосіб участь у процесах політичної комунікації, про що пише Т. Гранчак, бібліотека, відповідно до її суті, має прагнути забезпечити наповнення каналів комунікації максимально об'єктивною, достовірною, актуальною, науковою інформацією, яка була б здатною долати інформаційно-комунікативні шуми та бар'єри. «Для якомога повнішої реалізації і використання своїх потенційних можливостей у політичній комунікації та виконання свого призначення як соціального інституту бібліотека має налагоджувати систематичну співпрацю з органами державного урядування та інститутами громадянського суспільства. З цією метою активно впроваджувати у свою діяльність нові форми інтерактивної взаємодії з користувачами, що виникли під впливом сучасних електронних технологій, вивчати й упроваджувати ефективні технології та форми комунікативної діяльності» [15, с. 426].

Треба зауважити, що науковим бібліотекам не варто чекати, доки будуть прийняті державні рішення щодо залучення їх у систему стратегічних комунікацій. Необхідно продовжити переорієнтування бібліотечного маркетингу на читача й активніше пропонувати та просувати власні інформаційні сервіси й послуги. Зокрема, й орієнтовані на таких користувачів, як органи державної влади. Здається, загально визнаною в науковій літературі з бібліотечної справи є думка, що лише сучасні бібліотечні онлайн-сервіси дають шанс на життя науковим бібліотекам. Додамо, що й шанс трансформуватися в центри інтелектуальної переробки інформації. «За умов стрімкого зростання обсягів інформаційних потоків бібліотеки також мають взяти на себе роль наукових центрів з аналізу тенденцій розвитку інформаційної сфери суспільства, розробки й впровадження ефективних методик користування та керування інформацією в системі політичної комунікації. Адже саме бібліотеки мають необхідну науково-методологічну базу й досвід» [15].

Перед бібліотеками стоїть завдання забезпечити швидкий і зручний онлайн-доступ користувачів до цифрової інформації, а не продовжувати спроби відновити рівень відвідуваності бібліотечних залів. Звичайно, виконання цього завдання потребує розв'язання ряду проблем: перерозподіл кадрів і їх навчання, оцифрування фондів, технічне й технологічне переоснащення тощо. Чи можливо це в країні, що воює, за умов українського низького рівня зацікавленості владної еліти в розвитку бібліотек і відсутності відповідного фінансування? Оптимістична відповідь – такий шанс є. Якщо бібліотеки зможуть стати потрібними окремішній громаді, суспільству загалом і владі зокрема. Бібліотека має пропонувати себе: свої сервіси, зручність, комфорт, оперативність, надійність, стабільність, компетентність. Пропонувати те, що завжди вміла найкраще: зберігати інформацію, працювати з нею, надавати до неї доступ.

Велике значення має маркетинг і піар. Завдяки їм, як показує

зарубіжний досвід, амбіційний план розвитку бібліотеки може зацікавити не лише її працівників, а й громаду, спонсорів, благодійників і органи державної влади та самоврядування.

Позитивний досвід співпраці СІАЗ НБУВ з РНБО України з питань протидії інформаційній агресії з боку РФ свідчить про значний потенціал аналітичних підрозділів бібліотек у розвитку системи стратегічних комунікацій в Україні. Зокрема, ідеться про можливості моніторингу та аналізу актуальних проблеми суспільства на базі відкритих джерел інформації, фондів бібліотеки для потреб державних органів, з іншого – поширення суспільно важливої інформації серед населення, розширення вільного доступу до неї користувачів бібліотеки.

Предметом подальших досліджень фахівців із соціальних комунікацій мають стати проблеми, що стоять перед Україною в контексті подальшого розширення діалогу, співробітництва й координації дій з ЄС і НАТО у сфері стратегічних комунікацій, адаптації їхнього досвіду до українських реалій, розвитку механізмів взаємодії органів державної влади та суб'єктів гуманітарної сфери, інститутів громадянського суспільства щодо протидії інформаційній агресії як складової системи стратегічних комунікацій.

Вочевидь з метою регулювання суспільних відносин у сфері стратегічних комунікацій є необхідність у розробленні окремого нормативно-правового акта, у якому будуть визначені суть, зміст форми й методи, складові та інші важливі параметри ефективного функціонування системи стратегічних комунікацій в Україні, зокрема роль різних суб'єктів соціокультурного простору.

Початковий етап формування системи стратегічних комунікацій характеризується недостатнім залученням суб'єктів гуманітарної сфери, інститутів громадянського суспільства до цих процесів. Тема стратегічних комунікацій, обговорення якої не вийшло за межі вузького кола фахівців-практиків і науковців, має стати предметом широкої дискусії. Це допоможе уникнути схематичного копіювання напрацювань НАТО в цій сфері й адаптувати систему, що формується, до особливостей ситуації в Україні.

Водночас треба наголосити, що формування системи стратегічних комунікацій в Україні створює додаткові інституційні можливості для подальшого розвитку механізмів протидії російській інформаційній агресії і дає шанс науковим бібліотекам визначити своє місце у цій системі за умови вдосконалення своїх можливостей як центру інтелектуальної обробки інформації, підвищення якості інформаційних продуктів, сервісів і послуг.

Література

1. *Почепцов Г. Г.* Стратегические коммуникации: стратегические коммуникации в политике, бизнесе и государственном управлении / Г. Г. Почепцов. – Киев : Альтерпрес, 2008. – 216 с.

2. *Кушнір О. В.* Поняття та сутність стратегічних комунікацій у сучасному українському державотворенні / О. В. Кушнір // Право і

суспільство. – 2015. – № 6. – С. 27–31.

3. Соловійов С. Г. Основні характеристики стратегічних комунікацій / С. Г. Соловійов // Вісн. Нац. ун-ту цивільного захисту України. Серія «Державне управління». – 2016. – Вип. 1. – С. 165–170.

4. Соловійов С. Г. Супровід реформ: виклики для стратегічних комунікацій [Електронний ресурс] / С. Г. Соловійов. – Режим доступу: <http://eesa-journal.com/2017/02/27/suprovid-reform-vikliki-dlya-strategichnix-komunikacij>. – Назва з екрана.

5. Баровська А. В. Стратегічні комунікації: досвід НАТО / А. В. Баровська // Стратегічні пріоритети. – № 1 (34). – 2015. – С. 147–152.

6. Ліпкан В. А. Експертний висновок на проект Стратегії розвитку ефективних комунікацій у ЗСУ [Електронний ресурс] / В. А. Ліпкан. – Режим доступу: <http://goal-int.org/ekspertnij-visnovok-na-proekt-strategii-rozvitku-efektivnix-komunikacij-u-zsu>. – Назва з екрана.

7. Ліпкан В. А. Роль стратегічних комунікацій в протидії гібридній війні проти України [Електронний ресурс] / В. А. Ліпкан. – Режим доступу: <http://goal-int.org/rol-strategichnix-komunikacij-v-protidii-gibridnij-vijni-proti-ukraini>. – Назва з екрана.

8. Гуцал С. Публічна дипломатія та стратегічні комунікації [Електронний ресурс] / С. Гуцал. – Режим доступу: journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/viewFile/2769/2473. – Назва з екрана.

9. Дубов Д. В. Організаційно-правові проблеми впровадження системи стратегічних комунікацій в Україні [Електронний ресурс] / Д. В. Дубов, А. В. Баровська // Інформ. безпека людини, суспільства, держави. – 2017. – № 1 (21). – С. 10–16.. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/iblsd_2017_1%2821%29__4. – Назва з екрана.

10. Тихомирова Є. Б. Стратегічні комунікації як один з пріоритетів глобальної стратегії зовнішньої політики і безпеки ЄС / Є. Б. Тихомирова // Міжнар. відносини. Серія «Політичні науки» : електрон. видання / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т міжнар. відносин. – Київ, 2017. – № 14.

11. Побудова системи державних стратегічних комунікацій України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mip.gov.ua/files/documents/Stratcom_Report_2016_UKR_updated.pdf. – Назва з екрана.

12. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 р. «Про нову редакцію Воєнної доктрини України» : Указ Президента України № 555/2015 [Електронний ресурс] // Офіц. інтернет-представництво Президента України : сайт. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/5552015-19443>. – Назва з екрана.

13. Чуприна Л. Оперативна інтернет-інформація в інформаційно-аналітичній діяльності бібліотек України : монографія / Л. Чуприна ; наук. ред. В. М. Горючий ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2014. – 208 с.

14. «Зрозуміла мова» / plain language у забезпеченні комунікативного

зв'язку влада – громадськість на окупованих та звільнених територіях [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/language-35506.pdf>. – Назва з екрана.

15. Гранчак Т. Бібліотека і політична комунікація : монографія / Т. Гранчак ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2012. – 481 с.

До уваги держслужбовця

Н. Тарасенко, провід. бібліотекар НБУВ

Інформаційний консалтинг

(Список літератури з фондів НБУВ і електронних ресурсів (1999–2017 рр.)

(Закінчення. Початок у № 7)

1. Красовский Ю. Д. Сценарии организационного консультирования / Ю. Д. Красовский ; Гос. ун-т упр., Нац. фонд подготовки кадров. – Москва : ОАО «Типография “Новости”», 2000. – 366 с.: рис., табл. – Библиогр.: с. 363–364.

Ва620151

2. Кудінова І. П. Організація навчання в інформаційно-консультативній діяльності : навч. посіб. під час підгот. фахівців освітньо-кваліфікац. рівня «Магістр» спец. «Менеджмент організацій» у ВНЗ III–IV рівнів акредитації М-ва аграр. політики України / І. П. Кудінова. – Київ ; [Ніжин] : [М. М. Лисенко], 2010. – 208 с. : табл. – Бібліогр.: с. 179–183.

Ва734993

3. Кудінова І. П. Організація навчання в інформаційно-консультативній діяльності : навч. посіб. під час підгот. фахівців освіт.-кваліфікац. рівня «Магістр» спец. «Менеджмент організацій» у ВНЗ III–IV рівнів акредитації М-ва аграр. політики України / І. П. Кудінова. – Київ : Лисенко М. М. [вид.], 2012. – 223 с. : табл. – Бібліогр.: с. 170–174.

Ва759460

4. Кузнецов Е. А. Управлінський консалтинг в системі інноваційного розвитку економіки і менеджменту / Е. А. Кузнецов // Ринкова екон.: сучасна теорія і практика упр. – 2016. – Т. 15, вип. 1. – С. 9–22. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rectpu_2016_15_1_3.pdf.

Ж71950

5. Кузоваткін В. О. Формування і функціонування інформаційно-

консультативної інфраструктури аграрного ринку : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.03 / Кузоваткін Володимир Олександрович ; Житомир. нац. агрокол. ун-т. – Житомир, 2013. – 20 с. : рис., табл.

Ра401322

6. Кустовська О. В. Консалтингова діяльність землевпорядників в аграрному секторі економіки України [Електронний ресурс] / О. В. Кустовська // Землеустрій, кадастр і моніторинг земель. – 2012. – № 1–2. – С. 130–136. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Zemleustriy_2012_1-2_25.pdf.

Ж100903

7. Лагоцький Т. Я. Теоретико-методологічні засади проведення консалтингової діяльності / Т. Я. Лагоцький, І. Б. Бачало // Наук. вісн. Херсон. держ. ун-ту. Серія «Екон. науки». – 2014. – Вип. 5 (4). – С. 232–236. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2014_5\(4\)_64.pdf](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2014_5(4)_64.pdf).

Ж73149 / Екон. н.

8. Левіщенко О. С. Концептуальна модель ефективної організації управлінського консалтингу для вітчизняних підприємств / О. С. Левіщенко // Упр. проектами, системний аналіз і логістика. Технічна серія. – 2012. – Вип. 10. – С. 517–521. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Upsal_2012_10_94.pdf.

Ж25087

9. Левіщенко О. С. Проблеми оцінки ефективності управлінського консалтингу / О. С. Левіщенко // Упр. проектами, систем. аналіз і логістика. Технічна серія. – 2012. – Вип. 9. – С. 333–337. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Upsal_2012_9_82.pdf.

Ж25087

10. Левіщенко О. С. Удосконалення механізму організації управлінського консалтингу / О. С. Левіщенко // Актуальні проблеми екон. – 2013. – № 10. – С. 146–152. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape_2013_10_18.pdf.

Ж23291

11. Литовченко А. М. Організація інформаційно-консультаційного забезпечення поширення інновацій у рослинництві : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.03 / Литовченко Андрій Миколайович ; Нац. акад. аграр. наук України, Нац. наук. центр «Ін-т аграр. екон.». – Київ, 2015. – 20 с. : рис.

Ра412891

12. Лобанов М. І. Організація інформаційно-консультаційного забезпечення агропромислового виробництва регіону (на матеріалах Запорізької області) : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.02.03 / Лобанов Микола Іванович ; Ін-т аграр. екон. УААН. – Київ, 2000. – 19 с.

Ра310498

13. Лобанов Н. И. Организация информационно-консультационного обеспечения агропромышленного производства региона (на материалах Запорожской области) : дис. ... канд. экон. наук : спец. 08.02.03 / Лобанов Николай Иванович ; Таврич. гос. агротехн. акад. – Мелитополь, 2000. – 183 л. – Библиогр.: с. 157–166.

Дс68222

14. Мазуренко О. В. Інформаційно-консультаційне забезпечення управління стійким розвитком аграрного сектору економіки / О. В. Мазуренко // Облік і фінанси. – 2013. – № 1. – С. 130–136. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Oif_apk_2013_1_22.pdf.

Ж24652

15. Марченко О. С. Консалтингові ресурси та їх функціонування в інноваційних системах національної економіки : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : спец. 08.00.01 / Марченко Ольга Сергіївна ; Харків. нац. ун-т ім. В. Каразіна. – Харків, 2008. – 33 с.

Ра360787

16. Марченко О. С. Консалтингові чинники комерціалізації інновацій / О. С. Марченко // Актуальні питання інновац. розвитку. – 2011. – № 1. – С. 55–61. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apir_2011_1_9.pdf.

Ж100811

17. Матвієнко О. В. Інформаційний менеджмент : опор. конспект лекцій у схемах і табл. : навч. посіб. для студентів ВНЗ / О. В. Матвієнко, М. Н. Цивін. – Київ : Слово, 2007. – 200 с. – Бібліогр.: с. 191–199.

Ва699800

18. Медведев А. Н. Учет затрат на информационные, консультационные, маркетинговые и аудиторские услуги / А. Н. Медведев. – Москва : ООО «Журн. “Налог. вестн.”», 2001. – 120 с.

Ва618728

19. Методичні рекомендації з надання науково-консультаційних і інформаційних послуг сільськогосподарським товаровиробникам і населенню регіонів / УААН, Ін-т аграр. екон. ; розроб. М. Кропивко, М. Гаврилук, С. Тивончук [та ін.]. – Київ, 1999. – 16 с.

Р87647

20. Мосіюк І. П. Формування та вдосконалення механізму інформаційно-консультаційної діяльності в інфраструктурі аграрного бізнесу / І. П. Мосіюк, І. П. Кудінова // Наук. пр. Нац. ун-ту харч. технологій. – 2011. – № 41. – С. 48–51.

Ж69879

21. Мосіюк С. І. Інформаційно-консалтингова діяльність та її місце в АПК / С. І. Мосіюк, І. П. Мосіюк, А. І. Біда // Наук. вісн. Нац. ун-ту біоресурсів і природокористування України. Серія «Економіка, аграрний менеджмент, бізнес». – 2013. – Вип. 181 (2). – С. 257–260. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnauc_econ_2013_181\(2\)__49.pdf](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnauc_econ_2013_181(2)__49.pdf).

Ж69836

22. Назаров В. В. Концепция формирования системы информационной поддержки малого бизнеса / В. В. Назаров // Економіка. Менеджмент. Підприємництво : зб. наук. пр. / Східноукр. держ. ун-т. – Луганськ, 2000. – № 1. – С. 267–275.

Ж70482

23. Ольхова Г. В. Управлінське консультування аграрних формувань і шляхи його вдосконалення : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.04 / Ольхова Галина Вікторівна ; Півд. філ. «Крим. агротехнол. ун-т» Нац. аграр. ун-ту. – Сімферополь, 2009. – 20 с. : рис.

Ра365216

24. Ольховая Г. В. Управленческое консультирование аграрных формирований и пути его совершенствования : дис. ... канд. экон. наук : спец. 08.00.04 / Ольховая Галина Викторовна ; Юж. фил. «Крым. агротехнол. ун-т» Нац. аграр. ун-та. – Симферополь, 2009. – 244, [3] л. : табл., рис. – Библиогр.: с. 222–244.

Дс110999

25. Оптимальная практика консультативно-информационной поддержки бизнеса / Европ. экон. комиссия. – Нью-Йорк ; Женева : ООН, 2002. – Альтернативное название: Оптимальная практика организации работы деловых услуг.

ECE/TRADE / 282

26. Организация информационно-консультационной службы в АПК : учеб. пособ. к семинарам / ред. Ю. И. Клименко ; Департамент кадровой политики и образования М-ва сел. хоз-ва и продовольствия Российской Федерации. – Москва, 2000. – 335 с. : рис. – (TACIS Project FD RUS 9702 «Укрепление реформ в сельском хозяйстве посредством образования»).

Ва607166

27. Організація інформаційно-консультаційного забезпечення АПК України / В. М. Алексійчук, М. І. Асаула, Н. П. Брязгун ; ред. П. Т. Саблук. – Київ, 2003. – 437 с. : рис.

Ва634024

28. Основы управлінського консультування : конспект лекцій для студентів спец. 8.03060101 «Менеджмент організацій і адміністрування» ден. форми навч. / Сум. держ. ун-т ; [уклад. М. М. Петрушенко]. – Суми : Сум. держ. ун-т, 2011. – 64 с. : рис., табл. – Бібліогр.: с. 64.

Ва758740

29. Основы управлінського консультування : методичні матеріали до вивчення дисципліни для студентів спец. 8.050201 «Менеджмент організацій» / уклад. Ф. І. Хміль ; Укоопспілка, Львів. комерц. акад. – Львів : Вид-во Львів. комерц. акад., 2006. – 47 с. : табл. – Бібліогр.: с. 46–47.

Р107233

30. Основы управлінського консультування : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. / А. Е. Воронкова, В. І. Отенко, Д. К. Воронков [та ін.] ; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. А. Е. Воронкової ; Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. – Харків : ІНЖЕК, 2010. – 480 с. : рис., табл. – Бібліогр.: с. 464–474.

Ва735343

31. Пилипенко А. А. Збалансована система показників як інструмент управлінського консалтингу / А. А. Пилипенко, С. М. Пилипенко // Бізнес Інформ. – 2012. – № 12. – С. 238–241. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2012_12_59.pdf.

Ж14572

32. Питуляк Н. С. Особливості розвитку консалтингових послуг в Україні / Н. С. Питуляк, В. Ю. Баховко, Ю. О. Чапран // Наук. вісн. Мукачів. держ. ун-ту. Серія «Економіка». – 2015. – Вип. 1. – С. 115–119. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvmdue_2015_1_22.pdf.

Ж25548 / Екон.

33. Плакса Ю. В. Функціонування та розвиток інформаційно-консультаційних формувань в аграрному секторі економіки : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.04 / Плакса Юлія Валеріївна ; Нац. аграр. ун-т, Півд. філ. «Крим. агротехнол. ун-т». – Сімферополь, 2009. – 20 с.

Ра363383

34. Плакса Ю. В. Функционирование и развитие информационно-консультационных формирований в аграрном секторе экономики : дис. ... канд. экон. наук : спец. 08.00.04 / Плакса Юлия Валерьевна ; Юж. фил. «Крым. агротехнол. ун-т» Нац. аграр. ун-та. – Симферополь, 2009. – 181, [42] л. : рис., табл.

Дс111405

35. Плескач В. Л. Формування ринку інформаційних послуг в Україні : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : спец. 08.02.03 / Плескач Валентина Леонідівна ; НДІ при М-ві фінансів України. – Київ, 2006. – 36 с.

Ра347877

36. Плескач В. Л. Формування ринку інформаційних послуг в Україні : дис. ... д-ра екон. наук : спец. 08.02.03 / Плескач Валентина Леонідівна ; Наук.-дослід. фінанс. ін-т при М-ві фінансів України. – Київ, 2006. – 446 арк. – Бібліогр.: арк. 398–427.

Дс105528

37. Повна С. В. Експертно-консультаційне забезпечення інноваційно-інвестиційного розвитку аграрного сектора економіки : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.03 / Повна Світлана Вікторівна ; Нац. наук. центр «Ін-т аграр. екон.» УААН. – Київ, 2008. – 20 с.

Ра356365

38. Повна С. В. Експертно-консультаційне забезпечення інноваційно-інвестиційного розвитку аграрного сектора економіки : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.03 / Повна Світлана Вікторівна ; Чернігів. держ. технол. ун-т. – Чернігів, 2008. – 226 арк. – Бібліогр.: арк. 197–222.

Дс108566

39. Подольчак Н. Ю. Стратегічний менеджмент : навч. посіб. / Н. Ю. Подольчак ; МОНМС України, Нац. ун-т «Львів. політехніка». – Львів, 2012. – 397 с.

Ва751574

40. Помогаев В. М. Развитие информационно-консультационных услуг в АПК (на материалах Омской области) : автореф. дис. ... канд. экон. наук :

спец. 08.00.05 / Помогаев Виталий Михайлович ; Омск. гос. аграр. ун-т. – Барнаул, 2001. – 20 с. : рис.

Pa323755

41. Попова Н. В. Управлінський консалтинг : навч. посіб. для студентів ВНЗ, які навчаються в галузі знань «Упр. та адміністрування» / Н. В. Попова, К. Д. Гурова ; Київ. нац. торг.-екон. ун-т, Харків. торг.-екон. ін-т. – Харків : В справі, 2016. – 305 с.

Va807350

42. Презентація огляду консалтингових послуг в Україні [Електронний ресурс] // Маркетинг в Україні. – 2010. – № 6. – С. 46–49. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mvu_2010_6_10.pdf.

43. Пригожин А. И. Методы развития организаций / А. И. Пригожин. – Москва : МЦФЭР, 2003. – 863 с. : рис., табл. – (Прил. к журн. «Консультант», 9-2003).

Vc41382

44. Проданова І. І. Становлення та формування ринку консалтингових послуг у регіоні / І. І. Проданова, У. Б. Бережницька // Наук. вісн. НЛТУ України. – 2012. – Вип. 22.6. – С. 241–249. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnltu_2012_22.pdf.

Ж68985

45. Рак Ю. А. Основні тенденції розвитку світового ринку консалтингових послуг [Електронний ресурс] / Ю. А. Рак // Актуальні проблеми міжнар. відносин. – 2012. – Вип. 108 (2). – С. 91–97. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmv_2012_108\(2\)_14.pdf](http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmv_2012_108(2)_14.pdf).

46. Растимешин В. Е. Консультационные технологии в развитии бизнеса (российско-японский опыт) : практ. пособ. / В. Е. Растимешин, Т. М. Куприянова ; Всерос. центр охраны и производительности труда. – Москва, 2000. – 100 с.

Vc34311

47. Рибак Л. Х. Інформаційно-консультаційне забезпечення розвитку малих підприємств. / Л. Х. Рибак // Наук. вісн. Нац. ун-ту біоресурсів і природокористування України. Серія «Економіка, аграрний менеджмент, бізнес». – 2013. – Вип. 181 (2). – С. 278–282. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnau_econ_2013_181\(2\)_54.pdf](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnau_econ_2013_181(2)_54.pdf).

Ж69836

48. Руководство по консультированию промышленных предприятий в странах Восточной Европы / Г. Шиманский-Гайер, Г. Греггер, Р. Эффингер [и др.] ; пер. с нем. В. Богданов. – Москва : Гос. ун-т : ВШ экон., 1999. – 416 с. : ил., табл.

Вс33928

49. Рунов Б. А. Информационно-консультационная служба в АПК : курс лекций для студентов всех спец. МГАУ / Б. А. Рунов ; Моск. гос. агроинж. ун-т им. В. Горячкина. – Москва : МГАУ им. В. Горячкина, 2000. – 148 с.

Ва608550

50. Семеняк І. В. Основи управлінського консультування : навч. посіб. / І. В. Семеняк, Д. В. Мангушев ; Харків. нац. ун-т ім. В. Каразіна. – Харків : ХНУ ім. В. Каразіна, 2012. – 127 с. : рис., табл. – Бібліогр.: с. 6–7.

Ва769126

51. Солодуха О. Актуалізація використання технологій управлінського консалтингу як необхідна передумова сталого інноваційного розвитку держави / О. Солодуха // Екон. аналіз. – 2012. – Т. 11 (3). – С. 372–375. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecan_2012_11\(3\)__82.pdf](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecan_2012_11(3)__82.pdf).

Ж70845

52. Стукач В. Ф. Региональная инфраструктура информационно-консультационных услуг / В. Ф. Стукач, В. М. Помогаев ; Омск. гос. аграр. ун-т. – Омск : Изд-во ОмГАУ, 2001. – 118 с. : рис. – (Рынок производства. Инфраструктура услуг). – Библиогр.: с. 111–117.

Ва631740

53. Тарануха О. М. Тенденції розвитку ринку консалтингових послуг в Україні / О. М. Тарануха, І. С. Клименко, Н. К. Амеліна // Економіка та упр. на транспорті. – 2017. – Вип. 4. – С. 129–135. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eut_2017_4_18.pdf.

Ж101353

54. Тебенко В. М. Управлінське консультування (на прикладі інформаційно-консультаційних служб АПК) : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.06.02 / Тебенко Віта Миколаївна ; Крим. держ. аграр. ун-т. – Сімферополь, 1999. – 16 с.

Ра307084

55. Тебенко В. Н. Управленческое консультирование (на примере информационно-консультационных служб АПК) : дис. ... канд. экон. Наук : спец. 08.06.02 / Тебенко Вита Николаевна ; Тавр. гос. агротехн. акад. –

Мелитополь, 1999. – 163 л. – Библиогр.: с. 153–163.
Дс63659

56. Управленческий консультант : настольная книга руководителя. –
Київ : БУК, 2005. – 382 с.
Ва668184

57. Управленческий консультант : настольная книга руководителя
/ АОЗТ «Супремум». – Київ : Полиграф. центр «Фолиант», 2006. – Кн. 2. –
2006. – 416 с. : рис.
В350024 / Кн. 2

58. Филипець З. Б. Консалтингові послуги у системі економічної
безпеки держави / З. Б. Филипець // Наук. вісн. Львів. держ. ун-ту внутр.
справ. Серія економічна. – 2014. – Вип. 1. – С. 270–277. – Режим
доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvldu_e_2014_1_29.pdf.
Ж70364 / Екон.

59. Формування та розвиток системи дорадництва в Україні :
монографія / Т. П. Кальна-Дубінюк, І. П. Кудінова, Л. Х. Рибак [та ін.] ; Нац.
ун-т біоресурсів і природокористування України. – Київ : Лисенко М. М.,
2014. – 331 с. – Бібліогр.: с. 301–323.
Ва787994

60. Фурсова О. В. Особливості розвитку ринку консалтингових послуг
в умовах глобалізації / О. В. Фурсова // Економіка та держава. – 2013. – № 8.
– С. 68–71. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2013_8_17.pdf.
Ж24261

61. Хміль Ф. І. Основи управлінського консультування : навч. посіб.
/ Ф. І. Хміль. – Київ : Академвидав, 2008. – 240 с. : табл. – (Серія «Альма-
матер»). – Бібліогр.: с. 239.
Ва703195

62. Хомутенко О. В. Економічна інформація конфліктних ситуацій як
засіб регулювання управлінської діяльності регіону : автореф. дис. ... канд.
екон. наук : спец. 08.00.05 / Хомутенко Олександр Васильович ; Харків. нац. ун-
т міськ. госп-ва ім. О. Бекетова. – Харків, 2014. – 21 с.
Ра407843

63. Хомченко Б. Стратегія просування консалтингової
компанії / Б. Хомченко // Маркетинг в Україні. – 2012. – № 4. – С. 25–33. –
Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mvu_2012_4_5.pdf.
Ж16167

64. Чернега О. М. Маркетинговий механізм управління ринком інформаційних продуктів та послуг : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.06.01 / Чернега Олена Михайлівна ; Одес. держ. екон. ун-т. – Одеса, 2003. – 19 с. : рис.

Ра323965

65. Чернега О. М. Маркетинговий механізм управління ринком інформаційних продуктів та послуг : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.06.01 / Чернега Олена Михайлівна ; Одес. держ. екон. ун-т. – Одеса, 2003. – 177 арк. – Бібліогр.: арк. 168–177.

Дс77571

66. Чернега О. Б. Управління підприємством в умовах конкуренції : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : спец. 08.06.01 / Чернега Оксана Богданівна ; НАН України, Ін-т екон. пром-сті. – Донецьк, 2001. – 32 с. : рис.

Ра314582

67. Чернега О. Б. Управление предприятием в условиях конкуренции : дис. ... д-ра экон. наук : спец. 08.06.01 / Чернега Оксана Богдановна ; НАН Украины, Ин-т экон. пром-сти. – Донецк, 2001. – 409 с. – Библиогр.: с. 378–409.

Дс70848

68. Чернов Ю. В. Управленческое консультирование : учеб. пособ. для студентов вузов / Ю. В. Чернов, С. В. Фомишин, А. И. Тищенко. – Херсон : ОЛДИ-плюс, 2003. – 272 с. – Библиогр.: с. 249–251.

Ва647504

69. Чубукова О. Ю. Економіка інформації: ринок продуктів та послуг / О. Ю. Чубукова. – Київ : Нора-Прінт, 2001. – 344 с. : рис. – Бібліогр.: с. 337–342.

Ва619570

70. Чубукова О. Ю. Організаційно-економічний механізм формування та регулювання ринку інформаційних продуктів та послуг України : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : спец. 08.02.03 / Чубукова Ольга Юріївна ; Наук.-дослід. екон. ін-т М-ва екон. та з питань європ. інтеграції України. – Київ, 2002. – 34 с.

Ра318834

71. Чубукова О. Ю. Організаційно-економічний механізм формування та регулювання ринку інформаційних продуктів та послуг України : дис. ... д-ра екон. наук : спец. 08.02.03 / Чубукова Ольга Юріївна ; Наук.-дослід.

екон. ін-т М-ва екон. та з питань європ. інтеграції України. – Київ, 2002. – 389 арк. – Бібліогр.: арк. 359–379.

Дс73846

72. Шевченко С. В. Інформаційно-консультаційне забезпечення діяльності кооперативів / С. В. Шевченко // Наук. вісн. Нац. ун-ту біоресурсів і природокористування України. Серія «Економіка, аграрний менеджмент, бізнес». – 2016. – Вип. 249. – С. 465–472. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnu_econ_2016_249_54.pdf.

Ж69836

73. Шелегеда Б. Г. Основи управлінського консультування : навч. посіб. для студентів ВНЗ / Б. Г. Шелегеда, О. М. Шарнопольська, Л. М. Василюшина ; за ред. проф. Б. Г. Шелегди ; Донец. нац. техн. ун-т, Каф. менеджменту та госп. права. – Донецьк : Ноулідж, Донец. від-ня, 2014. – 188 с. : рис., табл. – Бібліогр.: с. 180–181.

Ва778309

74. Шеремет Т. Г. Організаційно-економічний механізм управлінського консультування : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.06.01 / Шеремет Тетяна Геннадіївна ; Донец. держ. ун-т екон. і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. – Донецьк, 2004. – 17 с. : рис.

Ра329204

75. Шеремет Т. Г. Организационно-экономический механизм процесса управленческого консультирования : дис. ... канд. экон. наук : спец. 08.06.01 / Шеремет Татьяна Геннадиевна ; Донец. гос. ун-т экон. и торговли им. М. Туган-Барановского. – Донецк, 2004. – 225 л. – Библиогр.: с. 173–184.

Дс81687

76. Штулер І. Ю. Системний консалтинговий підхід до поліпшення результативності фінансового управління / І. Ю. Штулер // Вісн. Київ. нац. ун-ту технологій та дизайну. Серія «Екон. науки». – 2016. – № 5. – С. 104–112. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vknutden_2016_5_15.pdf.

Ж71512 / Екон. н.

77. Шутак І. Д. Управлінське консультування : навч. посіб. / І. Д. Шутак. – Херсон : Олді-плюс, 2008. – 282 с. – Бібліогр.: с. 270–276.

Ва720241

78. Янковська О. І. Інформаційно-консультаційне забезпечення інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств / О. І. Янковська, С. В. Мартинов // Наук. пр. Нац. ун-ту харч. технологій. – 2012. – № 46. –

С. 161–164. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnukht_2012_46_28.pdf.
Ж69879

79. Ярковий А. О. Проблеми управління консалтинговою діяльністю у сфері АПК як основи формування єдиної системи життєдіяльності сільських територіальних громад / А. О. Ярковий // Наук. вісн. Нац. ун-ту біоресурсів і природокористування України. Серія «Економіка, аграрний менеджмент, бізнес». – 2013. – Вип. 181 (6). – С. 245–251. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnau_econ_2013_181\(6\)_41.pdf](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnau_econ_2013_181(6)_41.pdf).
Ж69836